R G B WH GR BL Grey Scale #13 C M Y K
Part Code ST1316
DANES-PICTA.COM
A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

P. P. Wieczanyj
GENERAŁ MAJOR

Szkolenie sztabów

1945 WOJSKOWY INSTYTUT NAUKOWO-WYDAWNICZY.

Colour Chart #13
Blue Cyan Green Yellow Red Magenta White 3/Color Black
Inches Centimetres
DANES-PICTA.COM

P. P. Wiecznyj
GENERAŁ MAJOR

Szkolenie sztabów

1945 WOJSKOWY INSTYTUT NAUKOWO-WYDAWNICZY.

SZKOLENIE SZTABÓW

P/57

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO
BIBLIOTEKA
im. Gen. Broni K. Świerczewskiego

P. P. WIECZNYJ
GENERAŁ MAJOR

SZKOLENIE SZTABÓW

METODYKA ĆWICZEŃ SZTABÓW DYWIZJI, PUŁKU I BATALIONU

11 SZKICÓW I SCHEMATÓW W TEKŚCIE

XXXV.3

TŁUMACZYŁ Z ROSYJSKIEGO
MJR. DYPL. BOCHENEK JÓZEF

1 9 4 5
WOJSKOWY INSTYTUT NAUKOWO-WYDAWNICZY

Biblioteka Naukowa AON
10419
ul. gen. broni K. Świerczewskiego

OD AUTORA.

W toczącej się od 1941 r. wojnie dowódcy i ich sztaby zdobyli ogromne doświadczenie w dziedzinie dowodzenia i to w najrożnorodniejszych sytuacjach.

W toku wojny powstawały i rozbudowywały się liczne oddziały i wielkie jednostki, których dowódcy musieli w krótkim czasie przygotować swe sztaby do oczekujących ich zadań. Nie tylko jednak sztaby nowo sformowanych jednostek, lecz także i sztaby armii walczącej wymagają często przeszkolenia celem opanowania nowych sposobów dowodzenia, przyswojenia sobie doświadczenia z rozmaitych dziedzin pracy sztabów i celem zgrania sztabu przez ćwiczenia.

By sztaby stanęły na wysokości swego zadania, dowódcy oddziałów i jednostek winni stale i uparcie szkolić je, wykorzystując wszystkie, nadarzające się ku temu, okoliczności.

Niniejsza książka ma służyć pomocą w szkoleniu sztabów w warunkach ograniczonego czasu. Podano w niej metody planowania szkolenia sztabów, kolejność i metodykę ćwiczeń przeprowadzanych w przyśpieszonym tempie.

Przy układaniu podręcznika uwzględniono:

- *— doświadczenia ostatniej wojny i wypływające stąd sposoby i metody kierowania walką;*
- *— obecną organizację oddziałów i jednostek, charakteryzującą się wielkim nasyceniem środkami ogniowymi;*
- *— programy szkolenia w czasie wojny;*
- *— krótki okres szkolenia sztabów i jako następstwo tego konieczność szerokiego zastosowania metody ćwiczeń zbiorowych;*
- *— stopień przygotowania oficerów sztabu i kierowników ćwiczeń oraz konieczność wydatnej, praktycznej pomocy okazywanej im ze strony wyższych dowódców.*

„Metodyka" została uzgodniona z „Instrukcją pracy sztabów w polu" i obowiązującymi regulaminami.

Wykorzystano też w książce wieloletnie doświadczenie autora w pracy sztabowej i wszystkie poprzednie jego prace odnośnie metodyki szkolenia sztabów.

ROZDZIAŁ I.

PRACA SZTABÓW W NOWOCZESNEJ WALCE.

1. Dowodzenie wojskami.

Walka toczy się nieprzerwanie i wymaga stałego kierownictwa.

Kierowanie walką zawiera w sobie:

— podtrzymanie wysokiego stanu polityczno-moralnego wojsk i stałej ich gotowości bojowej;
— organizację działań na podstawie powziętej decyzji i stałego współdziałania wojsk w walce;
— stałe ubezpieczenie wojsk;
— nieprzerwane kierowanie wojskami w toku walki;
— stałą kontrolę wykonywania rozkazów, zarządzeń i działalności oddziałów;
— ciągłe informowanie się z góry w dół i odwrotnie i między sąsiadami odnośnie sytuacji;
— zaspokajanie wszystkich potrzeb materiałowo-technicznych oddziałów walczących i właściwą organizację tyłów.

Wojna obecna potwierdza dobitnie wagę stałego kierowania wojskami.

Gdzie dowódcy i sztaby utrzymały kierownictwo, tam dowódcy zawsze udało się zapanować nad wypadkami, utrzymać inicjatywę w swoim ręku i doprowadzić do pobicia przeciwnika. Naodwrót zaś, gdy dowódcy i sztaby wypuściły kierownictwo z ręki, szybko tracono inicjatywę działania, tracono łączność i możliwość dowodzenia.

Doświadczenie wojny ponownie potwierdziło, *że utrata łączności nieuchronnie prowadzi do utraty kierownictwa i klęski.*

Na pracę dowództw i sztabów oddziaływuje w czasie wojny wiele czynników wpływających na formy i metody dowodzenia.

Na podstawie doświadczeń ostatniej wojny można wyciągnąć następujące wnioski odnośnie dowodzenia wojskami w walce.

1. *Ruchliwość dowodzenia.* Ogromne wyposażenie oddziałów w techniczne środki walki i wielki rozmach manewrowy operacyj wymagały w następstwie wyjątkowej *ruchliwości dowodzenia.* Wynikiem tego była zmiana systemu dowodzenia i zdecydowane przejście do ruchliwych form i szybkich środków łączności.

Było by niewłaściwym pod terminem „Ruchliwość dowodzenia" rozumieć jedynie szybkość przekazywania rozkazów i zarządzeń i szybkie zebranie danych o sytuacji. Nie wyczerpuje to całkowicie istoty zagadnienia.

Ruchliwość dowodzenia wymaga od *dowódcy:*

— samodzielnego i wnikliwego rozważenia sytuacji;

— znajomości taktyki i środków walki przeciwnika;

— zrozumienia właściwości nowoczesnej walki; potrafić wyobrazić sobie charakter jej rozwoju na podstawie niekompletnych danych, którymi zwykle dowódca rozporządza w walce;

— szybkiej oceny sytuacji, jasnego i szybkiego określenia celu działań i sposobu wykonania zadania;

— krótkiego i jasnego sformowania decyzji tj. umiejętności wyrażenia idei walki w niewielu słowach w sposób kategoryczny i zrozumiały;

— stałej gotowości wzięcia na siebie odpowiedzialności za śmiałą decyzję i gotowości do śmiałych i rozumnych przedsięwzięć;

— obowiązkowej obecności przy dowódcy środków łączności niezależnie od tego czy jest on przy, czy poza sztabem;

— umiejętności właściwego wyboru swego miejsca w czasie walki tam, skąd najlepiej będzie można nią kierować.

Konieczność szybkiego i samodzielnego poznania rzeczywistej sytuacji zmusi często dowódcę do osobistego przesłuchania niektórych jeńców lub zapoznania się z ważniejszymi przychwyconymi dokumentami. Na podstawie w ten sposób otrzymanych wiadomości i w zestawieniu ich z innymi, może dowódca wyciągnąć szybko właściwe wnioski i powziąć, — odpowiednią do sytuacji, — decyzję.

Dowódca, który przyswoił sobie nowoczesne metody dowodzenia, wysłuchuje referatu szefa sztabu o sytuacji i jego propozycyj, jedynie gdy dysponuje wystarczającym czasem lub gdy chce otrzymać od niego jakąś konieczną informację, albo dla potwierdzenia swoich wniosków.

Dowódca nieprzyzwyczajony do samodzielnego i zapobiegliwego zapoznawania się z sytuacją, lub nie mogący się pozbyć przyzwyczajeń z czasów pokojowych, będzie zwykle oczekiwał referatu i propozycyj szefa sztabu. Naturalnie, że u dowódcy, który przyswoił sobie nowoczesne metody dowodzenia, ocena sytuacji będzie głębsza, decyzja będzie powzięta szybciej i bardziej dostosowana do postawionego zadania. Wreszcie, taki dowódca jest skłonny do osobistego kontaktu z podwładnymi, by im bezpośrednio przekazać swoją wolę i wskazówki.

Ruchliwość dowodzenia wymaga od *sztabu:*

— przewidywań odnośnie rozwoju walki, wypływających ze znajomości taktyki i środków walki przeciwnika, odpowiedniego podziału sił, środków łączności i zapewnienia bezpieczeństwa działań wojsk;

— umiejętnego wykorzystania radia, skrupulatnie przemyślane organizacji łączności radiowej na cały przebieg walki;

— wykorzystania w najszerszym zakresie ruchomych środków łączności (motocykl, samochód itp.);

— właściwej organizacji pracy oficerów łącznikowych;

— zorganizowania w porę zapasowych punktów dowodzenia (oprócz zasadniczego) i zapewnienia stałej łączności w wypadku przeniesienia się na nie;

— prawdziwych, krótkich i przesyłanych w terminie meldunków;

— szybkiego przekazywania rozkazów bojowych i szczególnych i innych zarządzeń oraz szybkiego zebrania i opracowania danych o sytuacji;

— współpracy wewnątrz sztabu z dowódcami broni, sztabami oddziałów przydzielonych, wspierających i z sąsiadami.

Motor i związana z nim ruchliwość wojsk, potężne i następujące jedno za drugim uderzenia z ziemi i z powietrza, szczególnie mocno przyczyniły się do przebudowy metod pracy sztabów, wysuwając na czoło jej giętkość i dokładność. Sztab, który nie jest w stanie w każdej sytuacji zapewnić dowódcy szybkiego i dowkładnego przygotowania danych o sytuacji, nie może być uważany za pełnowartościowy organ dowodzenia.

2. Wykorzystanie radia. Z doświadczeń wojny wynika, że łączność radiowa jest podstawowym środkiem dowodzenia dla wszystkich rodzajów wojsk i we wszystkich rodzajach walki. Łączność radiowa gwarantuje niezawodność kierowania walką w najbardziej skomplikowanych położeniach, a szczególnie przy współdziałaniu oddziałów w walce. Wszędzie tam, gdzie sztaby nie potrafiły właściwie zorganizować i wykorzystać łączności radiowej i po staremu wierzyły w niezawodność łączności drutowej, dowodzenie najczęściej szwankowało. Praktyka wojenna potwierdziła to wielokrotnie. I na odwrót, tam gdzie inteligentnie i pod względem taktycznym w sposób uzasadniony używano radia, tam miały sztaby zapewnione niezawodne dowodzenie i współdziałanie rodzajów broni nawet w najbardziej trudnych sytuacjach.

Trzeba zaznaczyć, że w praktyce pracy sztabów były wypadki swego rodzaju „lęku radiowego" — obawiano się mianowicie, że naskutek nadawania przez stację zostanie wykryte miejsce postoju sztabu. Doświadczenie jednak wykazało, że obawy te były nieuzasadnione.

Stosowanie w czasie rozmów przez radio tabel rozmówniczych, mapy kodowanej, nadawanie w pewnych uwarunkowanych sytuacjach otwartym tekstem, wykorzystanie na szeroką skalę radiowych tabel sygnałowych — przyczynia się do ruchliwości i ciągłości dowodzenia. Każdy dowódca winien się troszczyć, by w każdej sytuacji mieć przy sobie i przy sztabie radio.

3. *Oficerowie łącznikowi.* W ciągu wojny ich rola i znaczenie ogromnie wzrosły. Oficerowie łącznikowi, wykorzystując szybkie środki komunikacji najlepiej zapewniają łączność dowodzenia i współdziałania w wypadku, gdy zawiedzie łączność drutowa i radiowa. Nawet jednak i przy sprawnym działaniu wszystkich środków łączności nie należy się wyrzekać ich pracy dla zdublowania łączności i dowodzenia żywym słowem.

Jak wykazało doświadczenie wojny, praca oficerów łącznikowych wymaga przemyślanej organizacji i doskonałego wyszkolenia oficerów, pociąganych do tej pracy. Dotyczy to szczególnie oficerów, wysyłanych w charakterze oficerów łącznikowych dowództw. Praca ich polega nie na przekazaniu rozkazu, co jest sprawą prostą, *a przekazanie woli dowódcy podwładnym* w formie rozkazu ustnego lub przekazanie rozkazu pisemnego z dodatkowymi, ustnymi wyjaśnieniami i wskazówkami.

Szczególnie wielką rolę w tej wojnie odegrali oficerowie — delegaci wyższych sztabów. W wielu wypadkach dawali oni wyższemu dowództwu wartościową analizę, wskazywali korzyści i dawali propozycje w zasadniczych kwestiach operacyjnych i taktycznych.

4. *Przeciwdziałanie dezorganizacji dowodzenia.*

Doświadczenie wykazało, że dezorganizacja dowodzenia jest jednym z najskuteczniejszych sposobów do pobicia przeciwnika. Potężne i systematyczne działanie lotnictwa i artylerii na miejsca postoju sztabów, punkty dowodzenia, środki łączności drutowej, stało się w tej wojnie powszednim zjawiskiem.

Dla przeciwdziałania temu rozczłonkowuje się dowodzenie między zasadnicze i zapasowe punkty dowodzenia. Organizując dowodzenie sztaby winny przewidzieć:

— wybór i urządzenie zasadniczego i kilku zapasowych punktów dowodzenia;

— zaopatrzenie tych punktów w mocne schrony z pewnym nakryciem i szeroko rozbudowaną siecią krytych rowów łącznikowych; szczególnie dobrze muszą być przykryte i zamaskowane ośrodki łączności, miejsce rozmieszczenia dowództwa i grupy operacyjnej sztabu;

— zapewnienie łączności drutowej maksymalnej żywotności, a środkom łączności radiowej niezawodnego działania, niezależnie od miejsca postoju dowództwa;

— szybkie, bez utraty łączności, przechodzenie z jednego punktu dowodzenia na drugi;

— stworzenie systemu prostych sygnałów radiowych dla kierowania walką i zapewnienia współdziałania;

— określenie środków i sposobów dowodzenia w wypadku utraty łączności drutowej i radiowej.

Praktyka wykazała, że punkt dowodzenia, niezależnie od tego, czy jest on w miejscowości, czy też w polu *musi być całkowicie urządzony i przygotowany do obrony ze wszystkich stron.* W pierwszej kolejności rozstawia się środki obrony przeciwpancernej i przeciwlotniczej, a rozbudowane następnie urządzenia saperskie winny zamienić punkt dowodzenia w silny punkt, a niekiedy ośrodek oporu.

Przy wyborze miejsca punktu dowodzenia należy unikać wyraźnie zarysowanych wzgórz, grzbietów, charakterystycznych skrajów lasów, oddzielnych zagajników. Należy zwrócić baczną uwagę na skryte podejścia i dokładne maskowanie dojścia i wyjścia z punktu dowodzenia.

Zdarzają się wypadki, że przy ogólnie dobrym urządzeniu punktu dowodzenia, tak ogromnie ważny organ jak ośrodek łączności jest zabezpieczony gorzej od innych. Jest to z gruntu fałszywe — dla mocnego przykrycia ośrodka łączności nie należy żałować sił, środków i czasu.

Niekiedy znów punkt dowodzenia jest wysuwany zbyt blisko do czołowych linij. Będąc w strefie skutecznego ognia moździerzy ma utrudnioną pracę dowodzenia. Z drugiej strony zbytnie oddalenie jest też niedopuszczalne.

Najbardziej właściwym jest odsunięcie go na taką odległość od czoła, która zapewni dowódcy i pierwszemu rzutowi sztabu bezpośrednie kierowanie walką i stałą łączność z podwładnymi oddziałami, przy pewnym przykryciu od odłamków pocisków.

5. *Dezorganizowanie dowodzenia przeciwnikowi.* Dowództwa armij i frontów organizują akcję mającą na celu dezorganizację dowodzenia przeciwnika; jest ona częścią składową ogólnego planu operacji. Walkę prowadzi się rozmaitymi środkami, przeważnie prowadzi ją lotnictwo, niszcząc ośrodki łączności i przewody, utrudniając nieprzyjacielowi ich odbudowę.

Dowódcy wielkich jednostek i oddziałów wykorzystują w tym celu ogień grup artylerii dalekiego działania, zmasowany ogień moździerzy na punkty obserwacyjne nieprzyjaciela, ogień strzelców wyborowych do oficerów i gońców.

6. *Praca wewnątrz sztabów.* Jak w czasie pokojowym, tak i w czasie wojny sztaby rzadko pracują w pełnym składzie. W czasie wojny zdekompletowanie sztabu jest normalnym zjawiskiem, powstałym na skutek strat w walce i ubytku z innych przyczyn.

W warunkach wojennych praktycznie zorganizowana praca wymaga: rozdzielenia jej pomiędzy głównych pracowników sztabu, szeroko pojętego wzajemnego zastępowania się oficerów sztabu w zasadniczych rodzajach pracy, podciągnięcia, dla wykonania drugorzędnych prac, personelu kancelaryjnego lub technicznego, (kierownika kancelarii, starszych pisarzy, oficerów i podoficerów administracyjnych). Z tych ostatnich wyrabiali się często doskonali pomocnicy oficerów sztabu.

7. *Wzajemne stosunki z dowódcami broni.* Zastępcami dowódcy dla różnych rodzajów broni (w wielkich jednostkach) są pomocniczy dowódcy sprawujący, według jego wskazówek, dowództwo nad oddziałami specjalnymi i służbami. Informują oni stale szefa sztabu o wszystkich zarządzeniach, wydanych w celu wykonania decyzji dowódcy.

Plan walki opracowuje szef sztabu w ścisłym kontakcie z dowódcami broni, a ich sztaby współpracują z odpowiednimi oddziałami sztabu wielkiej jednostki.

Zarządzenia dotyczące przegrupowań do walki wydaje i podpisuje w imieniu dowódcy szef sztabu. Zarządzenia szczególne dotyczące wykorzystania danej broni w walce, wydaje odpowiedni dowódca broni.

Szef sztabu jednostki jest obowiązany zawiadamiać zastępców dowódcy, a w szczególnych wypadkach i kwatermistrza, o wszystkich zmianach sytuacji i wydawanych przez sztab, w imieniu dowódcy, ważnych zarządzeniach bojowych.

Rozkaz kwatermistrzowski i zarządzenia odnośnie organizacji i pracy tyłów opracowuje kwatermistrz ze swoim aparatem dowodzenia. Jednak szef sztabu musi się interesować tymi zagadnieniami, orientować się w sytuacji tyłów i w zaopatrzeniu materialnym wojsk. W razie potrzeby przedstawia on dowódcy jednostki swoje poglądy odnośnie organizacji tyłów w oczekującej walce.

By szef sztabu był w kursie sytuacji tyłów ustala się zwykle system wewnętrznego informowania, przy którym szefowi sztabu codziennie przedstawia się dane w tej sprawie.

W sztabach, gdzie stosunki szefa sztabu z dowódcami broni są poprawne, dowodzenie wojskami jest bardziej harmonijne i bez tarć.

8. *Dokumenty bojowe.* Doświadczenie wojny wykazało, że formy i kolejność układu dokumentów bojowych zawarte w „Instrukcji pracy sztabów w polu“ w zasadzie odpowiadają swemu przeznaczeniu. Jednak praktyka dowodzenia wniosła pewne zmiany i udoskonalenia pod tym względem.

Wynikło to na skutek:

— wzrostu znaczenia takich rodzajów broni jak — czołgi, lotnictwo, saperzy;

zmian w metodach wykorzystania pewnych broni, a także zmian w ich strukturze organizacyjnej;

— poznania w czasie wojny taktyki przeciwnika i przeciwdziałania jego sposobom taktycznym;

— przejścia do wykorzystania na szeroką skalę radia i ruchomych środków łączności.

Rozkazy bojowe. Obok ogólnego rozkazu bojowego szerokie zastosowanie znalazły rozkazy szczególne i zarządzenia specjalne. Ogólne rozkazy bojowe wydaje zwykle dywizja, brygada i pułk. W wyższych jednostkach ogólny rozkaz bojowy wydaje się rzadziej, zamiast niego wydaje się ustne lub pisemne rozkazy szczególne.

Pisemne rozkazy bojowe wydaje się na szczeblu pułku jedynie przy dłuższym przygotowaniu do działań; w pozostałych wypadkach rozkazy wydaje się ustnie przez oficerów łącznikowych. Często zadania bojowe dla pododdziałów stawia się w formie krótkich zarządzeń bojowych.

Rozkazy dla batalionów wydaje się zawsze ustnie.

Dowódcy oddziałów i jednostek wydają ogólny rozkaz bojowy na piśmie *tylko w jednym egzemparzu.* Wykonawcy zaznajamiają się z rozkazem podpisując go osobiście, a gdy na skutek sytuacji jest to niemożliwe, sztab robi wyciągi z rozkazu, odnoszące się ściśle do danego wykonawcy i rozsyła je.

W toku wojny wielkiego znaczenia nabrały obrona przeciwpancerna i przeciwlotnicza i ogół środków i zarządzeń dla ubezpieczenia skrzydeł i styków. Często zadania tego rodzaju ubezpieczenia działań ukazywały się w ogólnym rozkazie bojowym po punkcie zadań dla różnych rodzajów broni. Daje to wykonawcom możliwość zapoznania się z zadaniami obrony przeciwlotniczej i przeciwpancernej równocześnie z rozkazem bojowym, nie oczekując na zarządzenie szczególne w tym względzie.

Rozkazy szczególne, jako forma dokumentu bojowego, miały w obecnej wojnie szerokie zastosowanie. Treścią ich są: wskazówki do przegrupowań, do zajęcia podstawy wyjściowej; do ubezpieczenia skrzydeł i styków; zadania bojowe dla oddziałów i pododdziałów, a także dla sił i środków przydzielonych w walce.

Komunikaty i meldunki. Komunikaty operacyjne i informacyjne zestawia się, jeśli chodzi o kolejność układu, według schematu podanego w „Instrukcji pracy sztabów w polu". Ponieważ terminy przedstawienia komunikatów do wyższych sztabów najczęściej nie pokrywają się w czasie z zakończeniem etapu działań bojowych, dlatego wielkiego znaczenia, jeśli chodzi o ocenę położenia, nabierają meldunki bojowe, przedstawiane zwykle pod koniec dnia.

Meldunki bojowe, przedstawiane w dowolnej formie, zawierały jedynie istotne, zasadnicze i charakterystyczne sprawy, dotyczące zakończonej walki lub zakończonego jej etapu.

Szerokie zastosowanie i wykorzystywanie radia zmusiło oficerów sztabu do wyrażania w krótkich i jasnych depeszach, czy to decyzji dowódcy, czy to meldunku sytuacyjnego.

Sztaby nabrały ogromnej praktyki w posługiwaniu się kodowaną łącznością i to przy rozmowach drutowymi i radiowymi środkami łączności.

9. Rozkazy ustne. Doświadczenie wojny uwypukliło wyjątkowe znaczenie czynnika zaskoczenia. Jednym z podstawowych jego warunków było zawsze zabezpieczenie tajemnicy wojskowej. W tym celu stosuje się następujące środki zaradcze:

— utrzymanie w ścisłej tajemnicy rozpracowywania planów operacyjnych, dopuszczając do tej pracy jedynie kilku wyznaczonych oficerów;

— podanie zadań wykonawcom w terenie *tylko ustnie* z krótkim zanotowaniem w bloku danych współdziałania;

— wstrzymanie się od wydawania dokumentów na piśmie (nawet zaszyfrowanych), które dotyczyłyby choć w małym stopniu operacyjnych zamierzeń dowódcy.

Oprócz systemu rozkazów ustnych dobre wyniki dają środki operacyjnego maskowania, tam gdzie są one przeprowadzone według przemyślanego planu.

10. Wnioski ogólne. Wojna wymagała od dowódców i sztabów wyjątkowej giętkości, ruchliwości i umiejętności, by, nie naruszając dowodzenia, przechodzić od jednych środków i sposobów łączności do drugich.

Troska o ciągłość dowodzenia doprowadziła do najszerszego wykorzystania radia. Trzeba było przedsięwziąć kroki w kierunku szybkiego wzmocnienia żywotności ośrodków łączności, środków drutowych łączności, punktów dowodzenia i celem zwiększenia łatwości przenoszenia i uzyskania niezawodnego działania stacyj radiowych.

Dowodzenie żywym słowem, drogą osobistego kontaktu z podwładnymi, wykorzystanie oficerów łącznikowych i stała kontrola wykonania wydanych rozkazów i zarządzeń — to podstawowe zasady w pracy dowództw i sztabów wszystkich szczebli.

Wyjątkowego znaczenia nabrały punktualność, jasna forma i prawdziwość meldunków. Gdzie dopuszczano się niechlujstwa sztabowego w tym względzie, tam dowódca był fałszywie zorientowany w sytuacji i nie mógł powziąć słusznej i w odpowiednim czasie decyzji. Zrozumiałym jest, do jak przykrych następstw doprowadzało to w walce.

2. Charakterystyka pracy sztabów.

Doświadczenie wojny całkowicie potwierdziło powiedzenie, że *sztab zasługuje na autorytet w oddziałach tylko dzięki doskonałemu wyszkoleniu i pracy.*

Dowódca kieruje walką za pośrednictwem sztabu.

Szef sztabu jest pierwszym zastępcą dowódcy i jedynie on ma prawo wydawać zarządzenia w imieniu dowódcy. Dowódca wtajemnicza szefa sztabu we wszystkie przewidywania i zamiary. Szef sztabu musi być stale gotów do przedstawienia dowódcy sytuacji i wypływających z niej wniosków.

W kierowaniu walką przypada sztabowi odpowiedzialna rola.

Do jego obowiązków należy:

— organizacja rozpoznania, ubezpieczenia, obserwacji i przedsięwzięcie potrzebnych środków w celu zapewnienia bezpieczeństwa działań (obrona przeciwlotnicza, przeciwpancerna itp);

— zbieranie, studiowanie i opracowanie wiadomości o przeciwniku, oddziałach własnych, terenie, stanie obszaru działań i przedstawienie ich dowódcy;

— wydawanie rozkazów przygotowawczych;

— ułożenie, przekazanie rozkazów, kontrola ich dokładnego i akuratnego wykonania i kontrola działalności wojsk;

— zapewnienie współdziałania oddziałów w walce;

— wybór i urządzenie punktów dowodzenia, organizacja łączności i organizacja kierowania walką;

— przedstawianie meldunków sytuacyjnych do sztabów wyższych i informowanie podwładnych i sąsiadów;

— stale wiedzieć, jak wygląda zaopatrzenie materiałowe wojsk, jaki jest stan tyłów i kontrola ich pracy;

— kierowanie sztabami podległymi.

Sztaby dzielą się na: sztaby wielkich jednostek, do których należą sztaby dywizyj i brygad oraz sztaby oddziałów — pułków, batalionów i równorzędnych.

Oficerowie sztabów powinni doskonale znać charakter i naturę nowoczesnej walki; muszą być zapobiegliwi, żądni wiedzy, umieć wyciągać wnioski z doświadczeń; inteligentnie i sprawnie wykonywać swą pracę we wszystkich sytuacjach.

Ogromne znaczenie ma zgranie sztabu, a w pierwszym rzędzie szefa sztabu z dowódcą. Jednolitość poglądów w zagadnieniach taktycznych, właściwe pojmowanie natury nowoczesnej walki, doskonała znajomość techniki i taktyki różnych rodzajów broni zawsze ożywiały stosunki szefa sztabu z dowódcą i czyniły je jasnymi. Gdzie istniały takie stosunki wzmocnione koleżeństwem wzajemnym, tam zawsze otwierało się szerokie pole dla inicjatywy i twórczej pracy sztabów.

Formowane w toku wojny jednostki i oddziały z natury rzeczy nie mogły mieć, z powodu szczupłości czasu ich przygotowania, dobrze zgranych i spracowanych ze swym dowódcą sztabów. Położenie wymagało jak najszybszego wprowadzenia ich do walki, skutkiem tego sztaby na polu walki nabierały doświadczenia w technice pracy sztabowej i w dowodzeniu oddziałami.

Jednakże dowódca w każdej sytuacji jest kierownikiem i wychowawcą swego sztabu. Powinien on wykorzystać każdą nadającą się okoliczność, by uczyć swój sztab. W praktyce wojennej takie okoliczności przytrafiają się często na ustalonych odcinkach frontu i podczas przesunięcia oddziału do odwodu. Przy tym należy uwzględnić dwie zasadnicze okoliczności:

1. *Sztaby nowo-sformowanych oddziałów* mają przeważnie braki w przygotowaniu i zgraniu w pracy. Szkolenie ich rozpoczyna się równocześnie z formowaniem jednostki lub oddziału. Początkowego doświadczenia nabierają w okresie szkolenia na tyłach, w czasie przewozów, przegrupowań i znajdowania się w odwodzie. Ostateczne doświadczenie w dowodzeniu otrzymują takie sztaby już w walce.

2. *Sztaby oddziałów armii czynnej* wymagają wtrenowania się i wydoskonalenia zdobytej w walce praktyki dowodzenia i przyswojenia sobie doświadczenia bojowego w dowodzeniu. W takim sztabie zawsze jest grupa oficerów przybyłych jako uzupełnienie strat bojowych. Oficerowie ci mają zwykle braki w przygotowaniu, by stać na jednym poziomie z pełniącymi ważniejsze funkcje oficerami sztabu.

W obu tych wypadkach celowe kierownictwo dowódcy i umiejętna organizacja zajęć przez szefa sztabu z uwzględnieniem sytuacji bojowej podwyższy kwalifikacje sztabu jako całości i poszczególnych jego oficerów.

1. *Sztab dywizji.* W swej strukturze sztab dywizji najprzejrzyściej odzwierciadla zakres pracy i obowiązków, związanych z pewnymi funkcjami, odnośnie dowodzenia wojskami. Składa się on z oddziałów: operacyjnego, wywiadowczego, łączności, organizacyjnego, kwatermistrzowskiego, kancelarii głównej i jednostki administracyjno-gospodarczej.

Szczególnie duże doświadczenie zdobyły sztaby:

1. w organizacji i przeprowadzeniu przewozów kolejowych, wodnych i samochodowych;

2. w organizacji przegrupowań, marszów, ubezpieeczeń bojowych;

3. przez udział w wykonaniu prac obronnych; w organizacji obrony na tyłach;

4. w reorganizowaniu oddziałów po stratach, poniesionych w walce: przyjmowanie uzupełnień, ich przeszkolenie, zgrywanie pododdziałów i oddziałów; szkoleniu sztabów.

5. w zapoznaniu się z nowym wyposażeniem technicznym, będącym na uzbrojeniu oddziału itp.

Po przesunięciu jednostki i oddziału do odwodu praca sztabów staje się bardzo natężoną. Uwaga dowództwa i sztabu skupia się w tym czasie na kwestiach skompletowania i zgrania oddziału i podniesienia jego zdolności bojowej. Pracę tę wykonują zwykle oficerowie oddziału operacyjnego i organizacyjnego, a w sztabie pułku odpowiedni pomocnicy szefa sztabu pułku.

Pozostała część sztabu pracuje tymczasem nad studiowaniem i rozpowszechnianiem doświadczeń ubiegłych walk, uzupełnia dziennik działań bojowych, studiuje nowe dane o przeciwniku, nowe jego sposoby taktyczne i użycie środków technicznych walki.

Sztab dywizji opracowuje następujące dokumenty bo owe:

— przygotowywane dla potrzeb wewnętrznych sztabu — dokumenty zawierające dane do powzięcia decyzji, planowania, organizacji pracy wewnątrz sztabu, materiały operacyjno-przeglądowe — mapy robocze, mapy sytuacyjne, szkice, dzienniki działań;

— przygotowywane dla celów dowodzenia oddziałami, do których należą: rozkazy bojowe, zarządzenia bojowe, meldunki, komunikaty informacyjne, operacyjne i specjalne, depesze, zapisy zarządzeń ustnych i rozmów.

Szef sztabu dywizji organizuje pracę sztabu stosownie do wskazań „Instrukcji pracy sztabów w polu", uwzględniając wszystkie nowe sposoby i metody dowodzenia.

Oddział operacyjny jest w sztabie dywizji najważniejszym. Szef oddziału jest równocześnie zastępcą szefa sztabu. Winien on być stale zorientowanym w sytuacji, być obecnym przy pobieraniu decyzji przez dowódcę i osobiście układać rozkazy bojowe, ważniejsze zarządzenia bojowe i meldunki.

Oddział operacyjny najczęściej zapewnia w sytuacji bojowej:

— wydzielanie ze swego składu oficerów łącznikowych i oficerów łącznikowych dowództwa;

— bezpośrednie rozpracowanie, łącznie z dowódcą saperów dywizji, planu przeszkód przeciwczołgowych i przeciw piechocie, lub usunięcie takich przeszkód; kontroluje wykonanie tych prac w terminie przez oddziały saperskie;

— rozpracowanie, łącznie ze sztabem dowódcy artylerii i dowódcą saperów, planu obrony przeciwpancernej i sformułowanie zadań tej obrony w rozkazie bojowym;

— stałą kontrolę osłony skrzydeł i styków przez odpowiednie ugrupowanie odwodów, wykonanie odpowiednich prac sa-

perskich i koncentrację ognia artylerii i moździerzy na te odcinki;

— rozpracowanie, wraz z dowódcą łączności, planu łączności, a szczególnie wykorzystania radia, rozpracowanie tabel sygnałów radiowych i kontrolę wyposażenia stacji radiowych oddziałów sztabu i dowództw w dokumenty, służące do zachowania tajemnicy w dowodzeniu (tajnego dowodzenia).

Oddział wywiadowczy. Skład tego oddziału, oprócz planowania i organizacji rozpoznania, musi często brać na siebie bezpośrednie kierownictwo pododdziałami rozpoznawczymi, szczególnie gdy oddziały są w bezpośredniej styczności z nieprzyjacielem. Takie rozpoznanie jak wypady nocne, rozpoznania przez walkę — są często dowodzone bezpośrednio przez oficerów ze składu oddziału wywiadowczego.

Na niektórych odcinkach frontu szef oddziału może, na polecenie dowódcy dywizji, utrzymywać łączność z oddziałami partyzanckimi i kierować ich działaniami dla rozpoznania przeciwnika.

Dowódca łączności poza ogólnymi obowiązkami organizacji łączności winien zwrócić szczególną uwagę na:

— organizację *dobrej łączności radiowej*, za którą on i szef sztabu ponoszą osobistą odpowiedzialność;

— *obecność przy dowódcy i przy sztabie stacyj radiowych we wszystkich sytuacjach;*

— mocne przykrycie ośrodków łączności od ognia artylerii, moździerzy i bombardowań, podniesienie trwałości łączności drutowej drogą maskowania i szybkością odbudowy;

— wyposażenie ośrodków łączności na zapasowych punktach dowodzenia w siły i środki łączności z takim wyliczeniem, by przeniesienie się na punkt zapasowy nie spowodowało przerwy łączności z oddziałami.

Oddział organizacyjny. W czasach pokojowych uważano ten oddział za aparat kancelaryjny, prowadzący ewidencję personalną i statystykę nadzwyczajnych wydarzeń.

W czasach wojennych praca oddziału przyjęła formy operacyjne, nabrała konkretnej treści i naturalnie nabrała autorytetu w oddziałach i w sztabie.

Treścią pracy oddziału w sytuacji bojowej jest:

— przyjęcie, zapoznanie się z przybyłymi uzupełnieniami i ich rozdział;

— organizacja doszkolenia tych grup uzupełnień, które tego wymagają;

— uzupełnienie strat oficerów;

— przedstawienie do odznaczeń i nagród, ich ewidencja i kontrola realizacji;

— skompletowanie (wybór i odesłanie) składu osobowego szkół i kursów podoficerskich;
— ewidencja strat ludzkich, troska o ich pogrzebanie i przygotowanie odpowiednich dokumentów;
— ewidencja zdobyczy wojennej i wziętej na polu walki broni i ekwipunku.

Zastępcy dowódców dywizyj (tam gdzie są) wykorzystują zwykle ten oddział jako aparat wykonawczy w pracy organizacyjnej i przeprowadzenia przeszkolenia uzupełnień i kursów podoficerskich.

Doświadczenie wojny wykazało, że tylko ten oddział organizacyjny stał się pełnowartościowym członem systemu dowodzenia, gdzie jego skład odżegnał się od kancelaryjnych metod pracy, a pracował operacyjnie, studiując straty wojsk, skład i wartość uzupełnień, współdziałając czynnie w szkoleniu kadr podoficerskich, poznając personalnie każdego, przybyłego na uzupełnienie, oficera.

W pracy związanej z uzupełnieniami utrzymuje on ścisły kontakt z oddziałem politycznym dywizji.

2. Sztab pułku. Właściwościami pracy sztabu pułku są: szerokie zastosowanie rozkazów ustnych, bardziej polowy charakter pracy, bezpośrednie kierowanie pododdziałami pułku.

Pracę swą prowadzi sztab przede wszystkim metodą dowodzenia pododdziałami żywym słowem i komunikowania się dowódcy pułku z dowódcą dywizji osobiście lub przez oficerów łącznikowych. Ilość dokumentów opracowanych na piśmie jest znacznie mniejsza niż w wielkich jednostkach.

W sztabie pułku nie ma oddziałów. Szef sztabu rozdziela pracę między swoich pomocników, którzy spełniają funkcje zbliżone bardzo do funkcyj oddziałów w sztabach wielkich jednostek. Ma on pomocników do następujących zagadnień: operacyjnych, wywiadowczych, łączności, kwatermistrzowskich, organizacyjnych i zachowania tajemnicy w dowodzeniu (tajnego dowodzenia).

Praca pomocników (za wyjątkiem dowódcy łączności) jest oparta na zasadzie wzajemnego zastępowania się. Każdy musi znać sytuację i w każdym momencie ma być gotów do zamienienia drugiego.

W sztabach pułku i batalionu wykonuje się najczęściej następujące prace:
— zanotowanie ustnego rozkazu dowódcy pułku i batalionu;
— zestawianie meldunków po zakończonych etapach walki;
— przygotowanie schematów organizacji ognia, obrony przeciwpancernej; zapór saperskich;
— prowadzenie map roboczych.

W okresach wytężonych walk, szczególnie w warunkach walki w głębi pozycji nieprzyjaciela, w okrążeniu, w obronie manewrowej, sztab pułku zmieniał się zwykle w aparat pracy dowództwa.

Tylko niewielka grupka oficerów sztabu znajdowała się na punkcie dowodzenia z dowódcą pułku. Przy organizacji natarcia i obrony uwypuklała się rola sztabu, jako organu dowodzenia, bardziej wyraźnie: sztab zapewniał organizację przeprowadzenia rozpoznania przez dowódców, organizował współdziałanie w terenie, opracowywał dokumenty bojowe.

W czasie walki szczególną troską sztabu jest:

— wykorzystanie w porę i masowo moździerzy pułkowych;

— utrzymanie łączności z oddziałami za pomocą środków ruchomych, sygnałów i przez oficerów łącznikowych;

— stała gotowość wszystkich środków obrony przeciwpancernej;

— kontrola gotowości środków ogniowych w rejonach przeciwpancernych i wysunięcia ich w porę z odwodu na kierunki zagrożone;

— zaopatrywanie w amunicję i ewakuacja rannych.

3. *Sztab batalionu.* Sztab batalionu jest organem pracy dowódcy batalionu i pomaga mu w kierowaniu walką.

Gdy sztab jest w komplecie, obowiązki między oficerów są podzielone następująco:

— starszy adiutant pomaga dowódcy w organizacji łączności, tyłów, zaopatrzenia bojowego, prowadzi wykaz strat i zużycia amunicji, organizuje obserwację pola walki i ochronę punktu dowodzenia;

— dowódca plutonu łączności odprawia i przyjmuje gońców z oddziałów i wykonuje zarządzenia starszego adiutanta.

W sztabie batalionu prowadzi się najprostsze dokumenty bojowe ,a to — meldunki bojowe, wykazy stanu, schematy organizacji ognia i niektóre obliczenia w blokach meldunkowych i notatnikach.

3. Studium doświadczeń wojny.

Taktyczne sposoby prowadzenia walki oraz sposoby i metody wykorzystania środków technicznych walki zmieniają się i udoskonalają w toku wojny.

Szczególnie wielkie zmiany zaszły w wykorzystaniu technicznych środków walki. Każdy dzień, ba — pojedyncze walki, wnoszą coś nowego, czasem coś, co gruntownie zmienia pojęcie o możliwościach wykorzystania tego lub innego środka walki.

Tak np. w ciągu wojny pojawiła się rusznica ppanc., w której oddziały znalazły dobry środek walki z czołgami na bliskich odległościach. Z biegiem czasu zaczęto stosować rusznice do obrony przeciwlotniczej, co też dało dobre rezultaty i obecnie takie jej użycie jest zasadą. Wreszcie walki w maju i czerwcu 1942 r. wykazały, że rusznica może być skutecznym środkiem do niszczenia schronów bojowych. Wielkiego doświadczenia nabrały oddzia-

ły w stosowaniu broni przeciwlotniczej do zwalczania celów naziemnych. W zimowej bitwie moskiewskiej 1941/42 setki czołgów niemieckich zostało unieszkodliwionych celnym ogniem przeciwlotników.

Wojna wysunęła też i wiele innych nowych technicznych środków walki. Każdy z nich jest cenny dla wojsk, gdy rozszerza płaszczyznę zastosowania tego czy innego środka, powiększa czas jego użytkowania i powiększa ogólne nasycenie środkami walki.

Wiele nowych sposobów taktycznych i środków technicznych walki, zrodzonych podczas wojny, zostało przyswojonych przez całą armię i okazało się pomocnymi w walce. Wiele jednak z tych nowych i cennych dla wojsk osiągnięć nie zostało szybko i szeroko rozpowszechnione jedynie tylko dlatego, że zagadnieniami rozpowszechniania i przyswajania doświadczeń oraz wymianą ich między oddziałami i jednostkami zajmowano się w niedostatecznym stopniu.

Przyjęło się ogólnie pod mianem studium doświadczeń pojmować zbadanie wynikłego w toku walki nowego sposobu walki i poinformowanie oddziałów na podstawie tego zbadania. W zasadzie jest to słusznym, jednak, by zagadnienie zbadać wszechstronnie i dojść do ostatecznego wniosku odnośnie celowości szerokiego zastosowania nowego sposobu walki, jeden wypadek (doświadczenie) jest niewystarczającym. Należy zastosowanie sposobu powtórzyć (czasem kilkakrotnie). I tu otwiera się szerokie pole działalności dla dowódców wszystkich stopni i ich sztabów.

Raz zastosowany sposób, który dał pozytywne rezultaty w walce, będzie następnie powtarzany przede wszystkim przez tego, który go zastosował pierwszy raz. Będzie to jednak możliwym tylko wtedy, gdy na tym odcinku frontu zaistnieją warunki podobne do tych, jakie miały miejsce przy pierwszym wypadku.

Większość popełnia błąd wyczekując cierpliwie na powtórzenie niegdyś zastosowanego sposobu, nie czyniąc prób zastosowania go na innych odcinkach frontu, gdzie konieczne warunki — być może — już istnieją. Jeśli ich nawet i nie ma, to na szeregu odcinków prędzej będą miały miejsce niż na jednym. Dlatego też zbędne jest rozpracowywanie dokumentów z odpowiednimi wnioskami, wystarczy jedynie krótkie poinformowanie oddziałów z opisem sposobu, warunków w jakich był zastosowany i osiągniętych wyników.

Taka stała i na szeroką skalę zastosowana informacja oddziałów i jednostek winna być zorganizowana przez wyższe sztaby. Będzie ona pomocną w dziedzinie zapoznania się z doświadczeniami bojowymi i da oddziałom możliwość chwytania i wykorzystywania szybko cennych doświadczeń zrobionych na innych odcinkach frontu. Informację tę należy uważać jako jeden z ważniejszych czynników poznania i wymiany doświadczeń bojowych.

Nie wolno studiować doświadczeń własnych wojsk w oderwaniu od studium taktycznych sposobów walki przeciwnika i stosowanych przezeń nowych technicznych środków walki.

O wszystkich nowych sposobach i metodach przeciwnika, zdobytych czy to przez badanie jeńców, czy też innymi środkami — należy niezwłocznie poinformować oddziały.

Każdy dowódca nabiera w toku wojny doświadczenia, wykorzystuje je praktycznie, uczy i wychowuje swój oddział, czy poddoddział. Zebranie danych tych doświadczeń, ich przepracowanie i rozpowszechnienie oraz poinformowanie sztabów wyższych i podległych jest obowiązkiem sztabów wielkich jednostek, poczynając od sztabu dywizji.

W wielkich sztabach do tych prac może być powołaną grupa oficerów; w sztabie dywizji mogą to wykonywać stale lub czasowo poszczególni oficerowie.

Studium doświadczeń wojny wymaga doskonałej organizacji i świetnie przygotowanych kadr oficerskich.

Oficerowie sztabów, kierujący tą pracą, powinni:

— umieć zorganizować zbieranie rezultatów działań wojsk własnych i przeciwnika;

— umieć zanalizować i szybko rozpowszechniać doświadczenia z walk na podstawie napływających materiałów;

— przejawiać operacyjną giętkość w pracy; nie zamieniać się w zwykłych statystyków, lecz kontaktować się z oddziałami, by na miejscu, bezpośrednio u uczestników, zapoznać się z danymi doświadczeń bojowych;

— okazywać podległym sztabom bezpośrednią pomoc w pracy nad materiałami sprawozdawczymi, a w pierwszym rzędzie pomagać prowadzić prawidłowo dziennik działań bojowych;

— utrzymywać stałą i ścisłą łączność z oddziałem operacyjnym, by być poinformowanym co do ważniejszych operacji i walk;

— utrzymywać łączność z oddziałem wywiadowczym, celem bezośredniego zapoznania się z zasadami prowadzenia walki przez nieprzyjaciela i jego taktyczno-technicznymi sposobami działań;

— stykać się bezpośrednio z oficerami łącznikowymi, wykonywującymi w toku walk ważne zlecenia, otrzymywać od nich informacje i pierwsze wyniki walk;

— brać czynny udział w periodycznej prasie frontu (armii) naświetlając doświadczenie bojowe i mieć stały kontakt z korespondentami centralnej prasy wojskowej, kierując tematykę ich artykułów i przeglądów na naświetlenie najaktualniejszych kwestyj doświadczenia bojowego;

Biblioteka Naukowa ASG

— mieć stały kontakt z oficerami, pracującymi w podległych oddziałach i sztabach nad zagadnieniami doświadczeń wojny, i oficerami przybywającymi do sztabu, a mającymi duże doświadczenie bojowe.

Oficerowie, kierujący w sztabach zbieraniem, studiowaniem, rozpowszechnianiem i wykorzystywaniem doświadczeń wojennych, powinni przejawiać w swej pracy zapobiegliwość, upór, zamiłowanie do pracy i umiejętność wykorzystywania wszystkich możliwości dla głębokiego i pełnego zbadania tych doświadczeń. Winni posiadać umiejętność rozpowszechniania faktów, wyciągania wniosków, być objektywnymi w sądach i jasno wyrażać swe myśli.

Szefowie sztabów powinni im okazywać pomoc, biorąc pod uwagę, że mało jest oficerów przygotowanych do tego rodzaju samodzielnej pracy i że początkowo wystarczy, jeśli taki oficer uczciwie i logicznie zbierze i zestawi fakty na podstawie materiałów.

A materiałów tych jest bardzo wiele. Należą do nich: raporty końcowe, sprawozdania dowództw po przeprowadzonych operacjach, sprawozdania i meldunki oficerów łącznikowych; dzienniki działań oddziałów i jednostek; zestawienia informacyjne, biuletyny działań poszczególnych rodzajów broni; prasa; dokumenty zdobyte i inne.

Często sytuacja wymaga opracowania dla oddziałów szeregu instrukcyj, wskazówek, broszur dla żołnierza i dowódcy. Takie metody dowodzenia i szkolenia okazały się w toku wojny bardzo życiowymi. Szczególnie cennymi okazały się materjały, które przedstawiały oficerowi i strzelcowi doświadczenie bojowe oddziałów, ujawnione zwyczaje wroga, metody i sposoby walki z nimi.

Bezpośrednie wykorzystanie doświadczeń wojennych w szkoleniu oddziałów, oficerów i sztabów przeprowadza się drogą: rozbioru z wyższymi dowódcami przeprowadzonych opracyj i walk, organizowania ćwiczeń szkieletowych w terenie, gier wojennych i ćwiczeń z oddziałami, oraz zestawiania krótkich opisów działań bojowych lub nowych sposobów walki, zastosowanych przez własne wojska i przeciwnika.

Rozbiór operacyj i walk jest jednym z ważniejszych składników w dziedzinie studium doświadczeń wojny. Według planu, zatwierdzonego przez szefa sztabu, grupa oficerów pracujących nad tym zagadnieniem:

— zestawia tezy rozbioru, zawierające podstawowe zagadnienia operacyjno-taktyczne zakończonej operacji (walki) lub zakończonego jej etapu;
— sporządza szkice, tablice i kalkulacje ilustrujące organizację i rozwój działań;
— układa plan rozbioru w grupach oficerskich, z uwzględnieniem sytuacji bojowej i w zależności od czasu i miejsca zebrania tych grup oficerów.

Rozbiór przeprowadzają wyżsi dowódcy kolejno z oficerami, podoficerami i strzelcami. Obecni na tych zajęciach oficerowie, kierujący pracą nad zagadnieniami doświadczeń wojny, winni zorganizować dokładne (a jeśli możliwe to stenograficzne) zapisywanie wypowiedzi, wniosków i uwag.

Po zakończeniu rozbioru kierownik zajęcia wydaje końcowy rozkaz lub dyrektywę ze wskazaniem dodatnich i ujemnych stron w działaniu wojsk i podaniem konkretnych środków dla ulepszenia organizacji, dowodzenia i prowadzenia walki.

Ćwiczenia z oficerami na podstawie już przepracowanej i zakończonej operacji (walki) przeprowadza się w formie; gier wojennych operacyjno-taktycznych, ćwiczeń szkieletowych i ćwiczeń aplikacyjnych.

Ćwiczenia organizuje sztab lub oddział wyszkolenia armii (frontu). Wykorzystanie doświadczenia bojowego może być osiągnięte w tego rodzaju ćwiczeniach jednym z następujących sposobów:

— przyjmuje się rzeczywistą sytuację minionej walki lub jednego z jej okresu i przepracowuje się najsłabiej opanowane zagadnienia, stanowiące cel ćwiczenia;

— na tle tak yczno-operacyjnym minionych walk rozpracowuje się najbardziej typowe błędy, występujące w działaniach oddziału i jednostki;

— celem ćwiczenia z oficerami i sztabami jest rozbiór braków w organizacji, prowadzeniu walki, kierowaniu wojskami, współdziałaniu różnych rodzajów broni itp., występujących w przeszłych walkach; ćwiczenie jest oparte na dowolnym tle taktyczno-operacyjnym, związanym jedynie tą samą formą walki (operacji).

Zajęcia z dowódcami i sztabami, mające na celu usunięcie braków stwierdzonych na podstawie doświadczenia, należy prowadzić nie tylko w okresie t. zw. przerw operacyjnych lub przebywania oddziału w odwodzie, ale i w okresie przygotowania operacji (walki).

Tak np. sztaby jednostek, przygotowując czołowe uderzenie przełamujące, winny zawczasu zorganizować ćwiczenie w terenie z dowódcami i sztabami, celem dokładnego przepracowania taktycznego tematu przełamania. Dla zachowania tajemnicy przygotowań natarcia zajęcia takie poleca się przeprowadzić na odcinkach, gdzie nie zamierza się prowadzić natarcia.

Opisy działań bojowych opracowują oficerowie, kierujący w sztabach studiami nad doświadczeniami wojny. Trzeba zauważyć, że praca ta prowadzona w warunkach bojowych nie jest w żadnym wypadku zakończoną monografią danej operacji czy walki. Jest to raczej zwięzła kronika wydarzeń z wnioskami odnośnie działań różnych rodzajów broni. Celem tych opisów jest

rozpowszechnienie działań oddziałów wojsk i danie materiału dla prac historyków nad zagadnieniami doświadczeń wojny.

Dla zestawienia takich krótkich opisów można polecić następujący schemat:

— sytuacja w jakiej przebiegały działania (wojska własne i nieprzyjaciela, stosunek sił);

— czas i miejsce działań;

— opis działań według ważniejszych etapów;

— nowe sposoby i metody walki oraz nowe środki techniczne, użyte przez nieprzyjaciela;

— szczegółowe wyniki walk (zastosowanie nowych środków i metod walki), z podkreśleniem stron dodatnich i braków;

— wnioski i ocena.

Opis winien być obowiązkowo ilustrowany szkicami, tablicami, obliczeniami, zdjęciami z dołączoną mapą sytuacyjną.

Praca sztabów nad studiowaniem doświadczeń musi być planowana giętko. Plany mają być ogólne, obliczone na długi okres systematycznej pracy i szczegółowe, na okres wykonania określonej operacji.

W ostatecznym wyniku praca ta, dobrze kierowana, powinna dać wojskom możliwość:

— poprawienia organizacji i prowadzenia walki, usuwając braki występujące w poprzednich operacjach i walkach;

— wykorzystania w całej pełni potęgi środków technicznych wszystkich rodzajów broni na podstawach nowych sposobów współdziałania;

— stosując nowe, sprawdzone praktycznie, metody prowadzenia walki i operacji uzyskać zaskoczenie przeciwnika naszymi działaniami;

— studiując sposoby stosowania przez przeciwnika nowych środków technicznych i metod prowadzenia walki i operacji, nie dopuścić do uzyskania przez niego zaskoczenia własnych wojsk.

ROZDZIAŁ II.

ZADANIA I PLANOWANIE SZKOLENIA SZTABÓW.

1. Zadania i kierownictwo szkolenia sztabów..

Rozróżnia się następujące rodzaje szkolenia bojowego sztabów:

a) szkolenie oficerów sztabu jako dowódców;
b) szkolenie indywidualne;
c) szkolenie oddziałów sztabu i poszczególnych wykonawców,
d) szkolenie sztabów jako organów dowodzenia.

a) Szkolenie oficerów sztabu jako dowódców. Celem jego jest podniesienie stopnia przygotowania taktycznego oficerów sztabu, by pojęli i przyswoili sobie naturę nowoczesnej walki. Przygotowanie taktyczne ma podstawowe znaczenie w pracy sztabowej.

Doświadczenie wykazało, że szkolenie oficerów sztabu bez doskonałego zrozumienia przez nich natury nowoczesnej walki, sprowadza się do technicznego przyswojenia sobie sposobów pracy sztabowej. Od tak wyszkolonego oficera trudno oczekiwać przewidywań wpływających na organizację dowodzenia, jasnego przedstawienia sobie organizacji współdziałania i umiejętności podtrzymywania go w ciągu całej walki.

Konkretnie biorąc — zadania przygotowania operacyjno-taktycznego oficerów sztabu są te same, co i dla odpowiednich grup oficerów liniowych; jednakże przygotowanie oficerów sztabu ma następujące właściwości:

— ich wyszkolenie operacyjno-taktyczne musi być o jeden szczebel wyższe od tej jednostki (oddziału) w sztabie której oficerowie ci pracują;

— oficer sztabu musi doskonale znać właściwości techniczne i taktyczne różnych rodzajów broni, gdyż bez tego nie potrafi zorganizować współdziałania ich w walce;

— oficer sztabu na tyle winien mieć opanowaną znajomość organizacji, środków taechnicznych walki, taktyki i sztuki operacyjnej przeciwnika, by móc właściwie przeprowadzić analizę charakteru ugrupowania i możliwych działań przeciwnika w każdej sytuacji bojowej;

— mieć jasne wyobrażenie o teatrze działań wojennych i dobrze znać te jego odcinki, gdzie mają miejsce działania bojowe.

b) Szkolenie indywidualne powinno zawierać obowiązkowe minimum znajomości i zwyczajów pracy sztabu dla twórczej w nim pracy.

Technika pracy sztabowej jest początkowym elementem szkolenia oficera sztabu. Podobnie jak wyszkolenie pojedynczego strzelca podnosi się w następnych okresach wyszkolenia, tak i technika pracy sztabowej udoskonala się w toku dalszych ćwiczeń sztabowych na różnych szczeblach.

Dla oficera nie mającego doświadczenia w pracy sztabowej szkolenie indywidualne w technice tej pracy może zawierać następujące zagadnienia:

- zaznajomienie z wykresami i pracą na mapie;
- prowadzenie mapy roboczej i map o różnym przeznaczeniu;
- formułowanie meldunków, zarządzeń i wprawianie się w układaniu rozkazu bojowego według normalnego wzoru;
- ułożenie meldunku ze szkicem, depeszy, sprawozdania operacyjnego i komunikatu informacyjnego;
- metody badania jeńców;
- metody informowania wewnątrz sztabu i poza nim;
- pokaz i stopniowe wciąganie do pracy jako oficera łącznikowego;
- sposoby pracy w trudnej sytuacji;
- zachowanie tajemnicy w dowodzeniu (tajne dowodzenie);
- minimum wiadomości technicznych ze służby łączności, potrzebnych oficerowi sztabu;
- prowadzenie dokumentów treści operacyjnej.

Z oficerem, mającym doświadczenie w pracy sztabowej, należy przerobić tylko niektóre elementy, np. układanie dokumentów operacyjnych i tajne dowodzenie. Należy jednak mieć na uwadze, że nawet w dobrze złożonym i przygotowanym sztabie należy technikę jego pracy utrzymywać na wysokim poziomie systematycznymi ćwiczeniami.

c) Szkolenie oddziałów sztabu i poszczególnych wykonawców. Celem tego rodzaju zajęć jest szkolenie oficerów sztabu według specjalności; jest to jeden z elementów początkowego zgrywania sztabu.

Szkolenie to zawiera:

- zapoznanie się z obowiązkami, związanymi z poszczególnymi funkcjami osiągnięcie wzajemnego zastępowania się w zasadniczych rodzajach pracy;
- zapoznanie się z podstawowymi elementami pracy, wykonywanej przez sztab w polu;
- doskonalenie się w poznanych sposobach pracy.

Zakres przepracowanych wiadomości i praktyki sztabowej przy tego rodzaju szkoleniu, zależy od stopnia wyszkolenia taktycznego i doświadczenia sztabowego szkolonych oficerów.

Z mało doświadczonymi oficerami można przerobić następujące tematy:

— zapoznanie się z obowiązkami — swoimi — według wykonywanej funkcji; tych oficerów, z którymi dany oficer współpracuje w sztabie; tego oficera, którego zastępuje w pracy;

— poznanie konkretnych zagadnień współdziałania z dowódcami broni i szefami służb, z oddziałem pol.-wych., z oddziałami wzmocnienia, przydzielonymi lub wspierającymi;

— techniczne sposoby zapewnienia współdziałania przy organizacji walki i w czasie niej;

— organizacja i planowanie rozpoznania i obserwacji;

— rozpoznanie oficerskie i przez sztaby;

— organizacja rozpoznania terenu przez dowódcę;

— praca sztabu dla zapewnienia współdziałania;

— organizacja obrony przeciwpancernej, przeciwlotniczej i przeciwgazowej;

— organizacja łączności: sformułowanie zadania dla dowódcy łączności, zapewnienie dobrej łączności radiowej i opracowanie dla niej dokumentów;

— wybór, organizacja i urządzenie zasadniczego i zapasowych punktów dowodzenia;

— rozkazy przygotowawcze i szczególne;

— wkreślenie na mapę rozkazu bojowego i ustne przekazanie go;

— służba dyżurnego oficera operacyjnego w okresie napiętej sytuacji bojowej;

— służba oficera łącznikowego i oficera łącznikowego dowództwa (doskonalenie się w wykonywaniu tych obowiązków).

Podstawą planu i programu ćwiczeń tego rozdziału szkolenia jest szkolenie indywidualne oficerów sztabu.

d) Szkolenie sztabów jako organów dowodzenia zakańcza poprzedzające rozdziały szkolenia. Metodycznie biorąc składa się ono z:

— wydoskonalenia sztabu w wykonywaniu podstawowych prac nad dowodzeniem;

— przygotowania sztabów jako organów dowodzenia.

Treścią ćwiczeń doskonalących jest:

— przygotowanie danych do powzięcia decyzji i przedstawienie ich dowódcy;

— sformułowanie danych do powzięcia decyzji (rozkazy bojowe ogólne i szczególne, zarządzenia, planowanie walki) i wprowadzenie ich w życie (kontrola i informowanie);

— organizacja współdziałania z czołgami, artylerią, moździerzami, lotnictwem, sąsiadami i wewnątrz oddziału (jednostki);

— przepracowanie sposobów dowodzenia w ciężkiej sytuacji bojowej, w okresach kryzysów walki i w ruchowych formach walki.

Największy efekt osiąga się przy kolejnym przerabianiu szeregu ćwiczeń doskonalących w formie ćwiczeń szkieletowych, lub gdy prowadzi się je w realnych warunkach sytuacji bojowej, na biernych odcinkach frontu.

Szkolenie sztabów jako organów dowodzenia przeprowadza się na ćwiczeniach szkieletowych, ćwiczeniach sztabów i na ćwiczeniach taktycznych z oddziałami. W sytuacji bojowej ćwiczenia te przeprowadza się, gdy oddział lub jednostka jest w odwodzie.

W ćwiczeniach, mających na celu doskonalenie i zgranie sztabu, biorą udział pododdziały łączności, rozpoznania, obrony przeciwpancernej, przeciwlotniczej, pluton porządkowo-ochronny i tyły. Swój specjalny program wykonują one oddzielnie.

Kierownictwo szkolenia sztabów ze strony dowódcy i szefa sztabu przejawia się:

— w dokładnym przygotowaniu kierownika do ćwiczenia;

— w obserwacji stopnia przygotowania sztabu jako całości i poszczególnych oficerów;

— w doborze celowych i konkretnych ćwiczeń.

Dowódca jednostki (oddziału) ponosi odpowiedzialność za wyszkolenie swego sztabu. Ma on obowiązek osobiście przygotować swój sztab jako organ dowodzenia. Nie mieszając się do techniki pracy sztabu co należy do obowiązków szefa sztabu, dowódca winien interesować się rozpracowywaniem ważnych elementów dowodzenia, jak: organizacji współdziałania, łączności radiowej, rozpoznania, obrony przeciwlotniczej i przeciwpancernej. Najlepiej gdy szkolenie tych zagadnień obejmie osobiście dowódca. Ćwiczenia taktyczne prowadzi dowódca osobiście.

Szef sztabu odpowiada na równi z dowódcą za wyszkolenie sztabu i kieruje nim bezpośrednio. Gros ćwiczeń dla oddziałów sztabu i trenowanie sztabu w pracy polowej przeprowadza osobiście.

Wyżsi dowódcy mają okazywać praktyczną pomoc w szkoleniu podległych sztabów. Ma ona wyrażać się w pokazie lepszych metod szkolenia; w organizacji trudnych i skomplikowanych ćwiczeń sztabowych i kierowaniu nimi; w przekazywaniu swego doświadczenia w dowodzeniu.

W kierownictwie szkolenia sztabów należy unikać zamiany oficerów obowiązanych do uczenia swoich sztabów. Dowódca przełożony ma pomóc podwładnemu do usunięcia jego błędów i doprowadzić do właściwego kierowania przez niego szkoleniem swego sztabu, a nie zamieniać go w tej pracy.

2. Charakterystyka metod szkolenia sztabów.

Metody szkolenia sztabów są różne. Wykorzystanie ich zależy od celu ćwiczeń: kogo i czego chce nauczyć kierownik ćwiczenia lub w czym doskonalić.

Umiejętność doboru metody najwygodniejszej, jeśli chodzi o wyniki i czas, określa klasę kierownictwa szkolącego sztab.

Metodyka jest dziedziną twórczości. Podstawą jej jest wiedza i doświadczenie kierownika ćwiczeń. Załączona tabela klasyfikacji metod szkolenia sztabów winna być pomocną mało doświadczonemu kierownikowi przy organizowaniu zajęć.

Posługując się tą lub inną metodą należy zawsze wychodzić z konkretnych warunków sytuacji.

Zadania indywidualne mają na celu usunięcie niektórych braków w wyszkoleniu poszczególnych oficerów, które przeszkadzają im być na poziomie czołowej, kierowniczej grupy oficerów.

Charakter zadań wypływa ze znajomości przez dowódcę słabych stron danego oficera. Nie nadużywać ćwiczeń indywidualnych. Doświadczenie powinno podsunąć kierownikowi kiedy, w jakich wypadkach i w jakim zakresie należy je przeprowadzać.

Metodyka stosowania tych ćwiczeń winna odpowiadać trzem warunkom:

— konkretność i krótkość zadania (nie więcej, jak jedno zagadnienie);
— krótkość terminów, dawanych do wykonania (od 1 — 2 godz., od 1 — 2 dni);
— obowiązkowa, w określonym terminie, kontrola przez kierownika wykonania zadania.

Bez przestrzegania tych warunków metoda zadań indywidualnych nie da oczekiwanych rezultatów.

Klasyfikacja metod szkolenia sztabów.

Tabela 1

L. p.	Metody szkolenia	Cele do osiągnięcia	Temat	Czas trwania ćwiczenia	Kierownik
1	Praca samodzielna i ćwiczenia indywidualne	Studiowaniem poszczególnych zagadnień podnieść stopień wyszkolenia młodych oficerów sztabu i szefów służb do pełnej znajomości obowiązków poszczególnych oficerów sztabu	Niedostatecznie opanowane zagadnienia taktyczne i inne będące przeszkodą w wydajnej pracy oficera w sztabie	Jedno zagadnienie	Kontrola szefa sztabu
2	Lotne ćwiczenia taktyczne	Doskonalenie taktyczne	Natura nowoczesnej walki	$1^1/_2$—2 godz.	Dowódca oddziału (jednostki)
3	Ćwiczenia aplikacyjne na mapie, stole plastycznym i w terenie	1. Poznanie techniki pracy sztabowej i poszczególnych sposobów dowodzenia 2. Doskonalenie w pracy sztabowej	Poszczególne sposoby dowodzenia (organizacja rozpoznania, zabezpieczenie działań, technika współdziałania itp.).	$1^1/_2$—2 godz	Szef ztabu lub najlepiej wyszkolony oficer sztabu
4	Gry wojenne sztabu na mapach	Początkowy szczebel szkolenia (zgranie) oficerów, kierujących oddzielnymi zagadnieniami	1. Obowiązki związane z poszczególnymi funkcjami. 2. Zastępowanie wzajemne oficerów kieru-	3—4 godz.	Szef sztabu

			jących odrębnymi zagadnieniami w sztabie 3. Podstawowe elementy dowodzenia w walce		
5	Gry wojenne sztabu w terenie bez środków łączności	Uczyć i doskonalić w poszczególnych zagadnieniach dowodzenia w terenie	Jak wyżej i kładąc nacisk na ocenę terenu (wybor punktu dowodzenia, organizacja rozpoznania terenu przez dowódcę, rozpoznanie oficerskie i przez sztab)	3—4 godz.	Szef sztabu
6	Ćwiczenia szkieletowe z pozorowanym nieprzyjacielem	Uczyć i doskonalić sztaby jako organy dowodzenia	Zgrywanie sztabu	6—12 godz.	Dowódcy batalionu i pułku oraz szef sztabu dywizji
7	Ćwiczenia sztabów z pozorowanymi oddziałami	Jak wyżej, tylko przez dłuższy czas i w trudnych sytuacjach bojowych	Jak wyżej	Do 1 dnia	Dowódca jednostki wyższego szczebla lub jego szef sztabu; dowódcy dywizji i pułku

Lotne ćwiczenia taktyczne mają na celu pogłębienie przygotowania dowódców, nabieranie rutyny i wyrobienie jasnego języka sztabowego u oficerów sztabu.

Treścią lotnego ćwiczenia taktycznego będą zwykle:

— krótka ocena sytuacji i powzięcie decyzji;

— wydanie ustnego lub pisemnego rozkazu.

Krótkie tego rodzaju ćwiczenia mogą być przeprowadzone w każdym czasie i we wszystkich warunkach. Dla dobrego prowadzenia konieczne są dwa warunki: doskonałe przygotowanie kierownika i jednolity wyszkoleniowo skład uczestników.

Ćwiczenia te, według swej treści metodycznej, przedstawiają się jako odmiana ćwiczeń aplikacyjnych, jednak tematem ich są zagadnienia taktycznego dowodzenia oddziałami, rozwiązywane w bardzo ograniczonym czasie. Byłoby niewłaściwym układać je na takie np. zagadnienia jak: planowanie zaopatrzenia materiałowego, organizacja przełamania, wykonanie rozpoznania przez dowódców i sztab itp. Te zagadnienia będą rozpatrzone metodą ćwiczeń aplikacyjnych lub gier wojennych.

Ćwiczenia aplikacyjne stosuje się celem równoczesnego przyswojenia sobie przez grupę ćwiczącą poszczególnych zagadnień. Są one nieskomplikowane do zorganizowania i możliwe do przeprowadzenia w ciągu krótkiego czasu. Od kierownika wymaga się takiego skonstruowania ćwiczeń, by wszyscy uczestnicy byli równomiernie obciążeni pracą i by błędy ich nie uszły uwagi kierownika.

Można je z korzyścią prowadzić dla nauki poszczególnych sposobów dowodzenia i dla nabrania rutyny.

Gry wojenne sztabów odróżniają się od gier taktycznych jedynie tym, że obejmują krąg zagadnień kierowania walką, typowych i charakterystycznych dla pracy sztabowej.

Metoda ta jest najczęściej stosowana w początkowym okresie szkolenia oddziałów sztabu (osiąganie zgrania) i najkorzystniej stosować ją na szczeblu dywizji i wyżej.

Ćwiczenia szkieletowe ze środkami łączności i pozorowanym nieprzyjacielem są dla sztabów dywizji, pułku i batalionu najbardziej rozpowszechnionym sposobem doskonalenia w dowodzeniu. Wymagają jednak znacznej ilości sił i środków; organizowane mogą być najkorzystniej od szczebla pułku w górę.

Ćwiczenia sztabów ze środkami łączności, organami rozpoznania i pozorowanym nieprzyjacielem są doskonałym sposobem dłuższego doskonalenia sztabów.

Ćwiczenia takie dobrze zorganizowane i kierowane przyśpieszają zgranie sztabu. Są one jednak skomplikowane do zorganizowania; wymagają dużej ilości sił i środków i dlatego mogą być najkorzystniej organizowane od szczebla dywizji w górę.

Prowadząc je w pułku można pododdziały oznaczyć tarczami (wskaźnikami itp.).

Jednym z poważnych plusów tych ćwiczeń jest to, że kwestie umowne i założeń sprowadzone są do minimum Nieuniknione sprawy umowne dotyczą działań wyższej instancji i sąsiadów. Odnośnie reszty — dowódcy i sztaby otrzymują realne dane o sytuacji, sami prowadzą obserwację i ocenę sytuacji.

3. Metody przyśpieszonego szkolenia sztabów.

Metoda zbiorowego szkolenia jest typową dla przygotowania bojowego oddziałów i jednostek w warunkach wojennych, gdy terminy szkolenia są mocno ograniczone, lub gdy na szkolenie bojowe przeznacza się minimalny czas, licząc na przedłużenie go, gdy zaistnieją dogodne ku temu warunki.

Np. termin szkolenia bojowego nowosformowanej jednostki określono na 2 miesiące; programy szkolenia opracowuje się na ten okres. Jeśli jednak termin wysłania jednostki na front przesunie się, powiedzmy o 2 — 3 tygodnie, to ten dodatkowy czas wykorzysta się na wydoskonalenie słabo opanowanych części i na ćwiczenia dla zgrania oddziału i jednostki (ćwiczenia taktyczne: pułkowe i dywizyjne, ćwiczenia szkieletowe, ćwiczenia bojowe poddoddziałów z ostrym strzelaniem).

Istota metody zbiorowego nauczania zawiera się w tym, że za podstawę bierze się zasadniczy rodzaj zajęć, w danym wypadku — szkolenie taktyczne batalionu i pułku. W toku tych ćwiczeń szkolą się oficerowie i strzelcy, zgrywają się pododdziały i sztaby. Oddziały i pododdziały występują przy tym w składzie etatowym i przy współdziałaniu przydzielonych i wspierających środków wzmocnienia. W toku ćwiczeń przerabia się rozmaite zagadnienia szkolenia bojowego.

Przyśpieszona (zbiorowa) metoda szkolenia sztabów zawiera się zwykle w tym, że do momentu przeprowadzenia ćwiczenia batalionowego, pułkowego lub dywizyjnego sztaby, pociągane na ćwiczenia, powinny:

— zapoznać się wcześniej. niż reszta oficerów, z taktycznym tematem ćwiczenia na ćwiczenach oficerskich;

— przepracować na ćwiczeniach sztabu, prowadzonych na mapie, w terenie i na ćwiczeniach szkieletowych podstawowe elementy dowodzenia w danym temacie (organizacja współdziania, ubezpieczenia działań bojowych, rozwijanie i zmiana punktu dowodzenia, przejście na zapasowy punkt dowodzenia)i obowiązki związane z poszczególnymi funkcjami;

— przyswoić sobie na ćwiczeniach doskonalących zestawianie dokumentów bojowych, tajne dowodzenie, technikę prowadzenia mapy roboczej, przygotowanie wykresów i tabel sygnałów radiowych.

W ten sposób, kośćcem szkolenia sztabów są ćwiczenia taktyczne z oddziałami. Na nich sztaby się uczą i doskonalą. W okresie poprzedzającym dowódcy pułków i dywizyj określają, jakie elementy służby sztabu i organizacji dowodzenia należy przepracować, by sztaby batalionów, pułków i dywizyj nabyły na tych ćwiczeniach praktyki jako organy dowodzenia Przy takim systemie szkolenia sztaby z każdym ćwiczeniem taktycznym nabierają coraz więcej rutyny w dowodzeniu.

Metoda zbiorowego szkolenia oddziałów, pododdziałów i sztabów wymaga wyjątkowo sprawnej organizacji zajęć i ścisłego przestrzegania czasu szkolenia; dowódcy pułku i dywizji winni skrupulatnie kontrolować racjonalne jego wykorzystanie. Ani jedna minuta nie może się zmarnować. Korzystnym jest wyprowadzać oddziały dalej od rejonu rozmieszczenia i metodą ćwiczeń ruchowych — w ciągu 3 — 5 dni — szkolić oddziały i sztaby w terenie, odpowiadającym postawionemu celowi szkolenia.

Czas szkolenia i pracy sztabów winien być bardzo dokładnie rozplanowany. Należy pamiętać, że sztaby, równocześnie ze swoim szkoleniem, mają pomagać pododdziałom w ich pracy szkoleniowej i kontrolować jej tok.

Szkolenie oficerów działu kwatermistrzowskiego przeprowadza się stosownie do tego, co powiedzieliśmy o sztabach. Szkolenie *taktyczne* prowadzi się w odpowiednich grupach (20% czasu szkolenia), szkolenie *specjalne* — w grupach według zagadnień specjalnych dla służby tyłów (30% czasu szkolenia), *szkolenie w organizacji i dowodzeniu tyłami* — na ćwiczeniach szkieletowych i taktycznych (50% czasu szkolenia).

Szkolenie specjalne oficerów kwatermistrzowstwa odbywa się pod kierownictwem szefów służb pułku i dywizji; pozostałymi rodzajami szkolenia kieruje szef sztabu i dowódca jednostki (oddziału).

W zależności od sytuacji ogólnej, a szczególnie od rozporządzalnego czasu, poleca się kombinowaną metodę prowadzenia ćwiczeń sztabowych i przeprowadzenie seminarium.

Metodę kombinowaną stosuje się, gdy trzeba szybko nauczyć jakiegokolwiek sposobu dowodzenia i bezpośrednio potem przejść do doskonalenia.

Istota takich ćwiczeń zawiera się w tym, że dalsze przestudiowanie zagadnień taktycznych kończy się bezpośrednio ćwiczeniami sztabu w polu.

Np. temat: „Szturm batalionu na długotrwałe gniazda ogniowe (DGO) w rejonie ufortyfikowanym" może być przepracowany w kolejności wskazanej na tabeli 2.

Kierownik, organizując zajęcia sztabu podobną metodą, winien przewidzieć, by na pracę w polu pozostało dość światła dziennego.

Tabela 2.

Cel ćwiczeń	Metoda	Czas w godz.	Kierownik
1. Organizacja rozpoznania DGO.	Gra wojenna na mapach.	4	Szef sztabu pułku.
2. Działania artylerii: rozpoznanie ogniowe, obezwładnienie, burzenie DGO.	Ćwiczenie aplikacyjne.	2	Dowódca artylerii.
3. Rola saperów w akcji na DGO.	Ćwiczenie aplikacyjne.	2	Dowódca saperów.
4. Szturm na DGO: a) wybór przedmiotu szturmu; b) zadania grup szturmowych; c) organizacja współdziałania; d) kierowanie walką w czasie szturmu i w dalszym jej rozwoju;	Ćwiczenia szkieletowe ze środkami łączności.	12	Dowódca pułku.
Razem:		20	

Dla osiągnięcia jednolitości w technice wykonania pracy sztabowej, korzystnym jest niekiedy przeprowadzić w stosownej sytuacji seminarium na szczeblu pułku lub dywizji, w czasie 3 — 5 dni.

Seminarium prowadzi się w początkowym okresie wyszkolenia (do rozpoczęcia ćwiczeń taktycznych batalionowych i pułkowych) pod kierownictwem szefa sztabu dywizji. Zadaniem jego jest wskazanie dowódcom batalionów i pułków oraz szefom sztabów pułków jak szkolić sztaby w technice pracy sztabowej, jak mają być wykonywane obowiązki oficerów sztabu i poszczególne elementy dowodzenia w walce, tj. wprowadzić jednolitość w metodyce szkolenia sztabów i pokazać przy tym właściwe metody szkolenia.

Przeprowadzanie tego rodzaju seminariów nie należy uważać jako zamianę odpowiedniego dowództwa i zdjęcia zeń odpowiedzialności za przygotowanie sztabu. Celem ich jest przećwiczenie techniki pracy sztabowej przez grupę mało doświadczonych oficerów. Należy przy tym wziąć pod uwagę stopień przygotowania dowódców batalionów i pułków czasów wojennych, którzy często odczuwają konieczność wydatnej pomocy w metodzie, zanim staną się dobrymi kierownikami szkolenia swoich sztabów.

Przy zbiorowym szkoleniu oddziałów, pododdziałów i sztabów mogą być zastosowane na szeroką skalę i skutecznie wszystkie

sposoby metodyczne rozpatrzone wyżej. Wynik zależy od organizacji ćwiczenia i od sumiennego przygotowania się kierowników ćwiczeń, czego nie zastąpią żadne podręczniki metodyczne i dowództwa.

4. Planowanie szkolenia sztabów formowanych w warunkach wojennych.

Niezależnie od tego w jakich warunkach czasu, sytuacji szkoleniowej i bojowej organizuje się szkolenie sztabów, stale należy brać pod uwagę metodyczną podstawę szkolenia każdego sztabu. Do niej należą:

— wzięcie pod uwagę indywidualnego przygotowania oficerów;

— zbiór ćwiczeń taktycznych przy pomocy których będzie się przeprowadzać szkolenie danego sztabu;

— wybór najskuteczniejszych metod szkolenia dla jak najszybszego osiągnięcia postawionych celów;

— kalkulacja czasu szkolenia i zaopatrzenie materiałowo-techniczne ćwiczeń.

Przystępując do ułożenia planu szkolenia swego sztabu dowódca oddziału i jednostki winien przeanalizować wskazane zagadnienia i znaleźć właściwą odpowiedź — *jak i czego nauczyć swój sztab.*

Dla poglądu na tę sprawę zbadamy planowanie szkolenia sztabu na poniższym konkretnym przykładzie:

Dywizja piechoty w stadium formowania się. Dla dokompletowania jej sztabu i sztabów pułkowych przybyła grupa oficerów. Program szkolenia został wydany przez wyższego przełożonego ;on też rozstrzyga zagadnienia tyczące się: uzupełnienia dywizji ludźmi, zaopatrzenia w broń i wszystko co jest potrzebne dla przygotowania dywizji do wyjścia na front w nakazanym terminie.

Zbadanie przygotowania oficerów sztabu dało taki obraz: z 40 oficerów przybyłych jako uzupełnienie sztabów dywizji i pułków, a również i z liczby wybranych do tego celu okazało się, że. 10% ukończyło Wyższą Szkołę Wojenną, — 35% ma praktykę sztabową i doświadczenie wojenne, 50% bez doświadczenia wojennego i bez praktyki sztabowej.

Z liczby dwóch ostatnich grup oficerów: — 30% ukończyło normalny kurs szkoły oficerskiej, — 70% ukończyło skrócony kurs (wojenny).

Nawet przy równomiernym rozdzielaniu tych oficerów pomiędzy sztaby, według ich stopnia wyszkolenia, doświadczenia wojennego, sztabowego lub liniowego, staje się nieuniknionym, by jedni

przechodzili program rozszerzony, a drudzy skrócony: mówiąc krótko, jednych należy uczyć, drugich doskonalić. Planując szkolenie sztabów należy brać pod uwagę indywidualne przygotowanie oficera.

Zadania taktyczne, na podstawie których winno być oparte szkolenie sztabów, zawierają zwykle tematy ćwiczeń batalionowych, pułkowych i dywizyjnych. Orjentacyjnie podajemy następujące tematy, zawierające w sobie podstawowe rodzaje walki i działalności wojsk na wojnie.

Batalion.

1. Marsz i bój spotkaniowy wzmocnionego batalionu piechoty, wchodzącego w skład straży przedniej.
2. Obrona stała wzmocnionego baonu piechoty.
3. Natarcie i szturm baonu piechoty wspartego czołgami i walka w głębi pozycji.
4. Natarcie i szturm wzmocnionego baonu piechoty na umocnione osiedle.
5. Natarcie i szturm baonu z odwodu dywizji na broniącego się nieprzyjaciela.
6. Przeciwnatarcie baonu w obronie z odwodu dywizyjnego na nacierającego nieprzyjaciela.
7. Wzmocniony baon piechoty w straży tylnej i oderwanie się od nieprzyjaciela.
8. Batalion w obronie ośrodka oporu w systemie dużej miejscowości (miasto).
9. Natarcie batalionu na punkt oporu w systemie ufortyfikowanego rejonu.
10. Walka batalionu w okrążeniu.

Pułk.

1. Natarcie pułku piechoty, wzmocnionego czołgami i artylerią na nieprzyjaciela w obronie manewrowej.
2. Natarcie pułku piechoty wzmocnionego czołgami i artylerią i walka w głębi pozycji obronnej.
3. Natarcie i walka pułku, będącego w drugim rzucie armii (korpusu).
4. Bój spotkaniowy pułku (straży przedniej, kolumny) z piechotą zmotoryzowną, wspartą czołgami.
5. Wzmocniony pułk piechoty w obronie punktów (kierunków) terenu, nie wszędzie dostępnego do działań i z jednym skrzydłem otwartym.
6. Pułk w straży tylnej dywizji i oderwanie się od npla w dzień i w nocy.
7. Wzmocniony pułk piechoty w obronie miejscowości.
8. Pułk w osłonie oddziałów drugiego rzutu armii, obchodzących skrzydło nieprzyjaciela.
9. Walka pułku w okrążeniu i walka o wyjście z okrążenia.

10. Walka wzmocnionego pułku piechoty celem zniszczenia otoczonego nieprzyjaciela.

Dywizja.

1. Obrona dywizji piechoty w terenie nie wszędzie dostępnym dla działań, z opartymi skrzydłami; organizacja przeciwnatarcia odwodów (ogólnego, czołgowego i przeciwpancernego) na włamującego się w obronę nieprzyjaciela.

2. Natarcie dywizji, wzmocnionej artylerią, z opartymi skrzydłami na pomocniczym kierunku armii. Działania odwodu ogólnego i przeciwpancernego dla zlikwidowania przeciwnatarć nieprzyjaciela.

3. Bój spotkaniowy dywizji, wzmocnionej czołgami i artylerią oraz wspartej lotnictwem z piechotą zmotoryzowaną i czołgami nieprzyjaciela.

4. Obrona stała dywizji; przeciwnatarcie odwodu ogólnego, czołowego i przeciwpancernego na włamującą się w głąb obrony piechotę nieprzyjaciela z czołgami.

5. Natarcie dywizji wspartej czołgami, artylerią i lotnictwem, w kierunku głównego wysiłku armii, likwidowanie przeciwnatarć nieprzyjaciela na obu skrzydłach.

6. Dywizja w straży tylnej na głównych drogach zamierzonego odwrotu armii.

7. Wzmocniona dywizja piechoty w obronie ruchowej.

8. Natarcie dywizji, posuwającej się w drugim rzucie armii.

9. Oderwanie się dywizji po niekorzystnym dla niej wyniku zderzenia się spotkaniowego z nieprzyjacielem.

10. Walka dywizji w okrążeniu, organizacja i wykonanie przełamania celem wyjścia z okrążenia.

Wspomnieliśmy wyżej, że w warunkach ograniczonego czasu na szkolenie nowo sformowanych jednostek (oddziałów) ćwiczenia taktyczne są podstawą szkolenia sztabów. Gros ćwiczeń taktycznych, opartych na tematach podanych wyżej, przeprowadza się jako dwustronne, co winno być uwzględnione w planie szkoleniowym i programach zajęć. Tak np w pułku mogą równocześnie sztaby dwu batalionów przepracowywać temat „Natarcie", a sztab jednego batalionu — „Obronę"; często taką kolejność przepracowania tematów można ułożyć między pułkami dywizji.

W szkoleniu sztabów szczególnie ważnym jest — celem wybrania z tematu podstawowych zagadnień dla dowodzenia, rozbicie go na elementy składowe, — które powinny stanowić cel i zadanie dla różnych zajęć sztabów.

Ćwiczenia szkieletowe i ćwiczenia sztabów należy układać opierając się na przełomowych i jak najbardziej dynamicznych okresach i rodzajach walk tak, by sztaby nabrały praktyki w dowodzeniu w warunkach szybko zmieniającej się sytuacji, przechodząc od użycia jednych środków dowodzenia do drugich, wykorzystując szczególnie radio.

Przy niedość uważnym rozbiciu tematu zasadniczego pomija się często i pozostaje nieprzyswojony szereg zagadnień taktycznych. Najczęściej zapomina się o następujących zagadnieniach:

— praca sztabów nad organizacją rozpoznania i ubezpieczeniem styków i skrzydeł;
— luzowanie: w warunkach poszerzenia frontu luzowanego oddziału; przy przeciwnatarciu nieprzyjaciela w okresie niezakończonego luzowania, luzowanie na jednym odcinku przez dwa oddziały z różnych jednostek;
— zabezpieczenie działań bojowych, szczególnie obrona przeciwpancerna i przeciwlotnicza;
— decentralizacja i centralizacja dowodzenia w batalionie w krytycznych okresach walki z bliska;
— dowodzenie odwodem batalionowym, pułkowym i dywizyjnym w natarciu;
— praca sztabów batalionu i pułku przy organizowaniu, przygotowaniu i dowodzeniu grupami szturmowymi przy natarciu na punkt (ośrodek) oporu i grupami, które mają oswobodzić zablokowane punkty (ośrodki) oporu w obronie.

Część wskazanych zagadnień taktycznych może być z łatwością włączona i przepracowana w odpowiednich tematach. I tak: temat „Luzowanie oddziałów" może być równie dobrze przepracowany w obronie, jak i w natarciu (przegrupowanie sił na kierunku drugorzędnym lub na kierunku głównego uderzenia).

Obrona przeciwpancerna i przeciwlotnicza, podobnie jak i inne rodzaje zabezpieczenia działań, winny być nieodłącznym elementem każdego ćwiczenia sztabu.

Niekiedy na ćwiczeniach sztabu fałszywie operuje się zakresem celów ćwiczebnych, przy czym ilość tych ostatnich bywa prawie jednakowa przy ćwiczeniach aplikacyjnych i szkieletowych.

Należy wyraźnie odróżniać i ściśle trzymać się treści metodycznej każdego zajęcia sztabowego. Np. jeśli sztab studiuje jakiekolwiek zagadnienie, to przeprowadza się ćwiczenia aplikacyjne tylko w tym celu. Jeśli zaś studiując jakikolwiek nowy sposób, równocześnie doskonali się w przyswojonych już zagadnieniach, to przeprowadza się ćwiczenie szkieletowe ze środkami łączności, którego celem będzie: *nauczyć* stosowania nowego sposobu i *doskonalić się* w opanowanych już dotąd kwestiach.

Aby z korzyścią przeprowadzić krótkie zajęcie sztabowe należy mieć właściwe podejście metodyczne. W większości wypadków mało doświadczony kierownik traci dużo czasu na wyjaśnienie sytuacji ogólnej. Zadanie musi być krótkie: lepiej jest prowadzić szkolenie sztabów na zajęciach krótkich, ale z wyraźnie wytkniętym celem.

Kalkulacja czasu na szkolenie sztabów wyniknie z ogólnej ilości czasu, przeznaczonego na szkolenie oddziału lub jednostki a szczególnie na szkolenie praktyczne.

Należy brać pod uwagę, że szkolenie sztabów, przy ograniczonym terminie na ich zgranie, opiera się na ćwiczeniach batalionowych, pułkowych i dywizyjnych. Jeśli w trzymiesięcznym okresie szkolenia ogólna ilość godzin szkoleniowych wynosi 876, to na szkolenie sztabów można przewidzieć czas wskazany na tabeli 3.

Tabela 3

Sztaby	Ćwiczenia taktyczne	Zajęcia sztabowe	Razem
Batalionu	114	102	216
Pułku	204	168	372
Dywizji	168	216	384

Przystępując do opracowania planu szkolenia sztabu, dowódcy batalionów i szefowie sztabów pułku i dywizji powinni wiedzieć dokładnie, ile ćwiczeń szkieletowych i ćwiczeń sztabów przeprowadzi wyższy przełożony pod swoim kierownictwem. Przypuśćmy, że ćwiczeń tych w okresie szkoleniowym będzie kilka, a mianowicie:

— wyższy przełożony przeprowadza z dowódcą i sztabem dywizji 2 ćwiczenia sztabów po 24 godz. każde, razem 48 godz.;
— dowódca dywizji przeprowadza z dowódcami i sztabami pułków 4 ćwiczenia sztabowe po 12 godz. każde — razem 48 godz.;
— dowódca pułku przeprowadza w każdym baonie po 3 ćwiczenia po 6 godz. każde — razem 18 godz.

Ponieważ zajęcia przeprowadzane pod kierownictwem przełożonych są uwzględnione w planie, to odejmując czas zużyty na nie, pozostanie faktycznie na zajęcia sztabowe: w batalionie 102 godz. — 18 godz. = 84 godz., w pułku 168 godz. — 48 godz. = 120 godz. i w dywizji 216 godz. — 48 godz. = 168 godz. Ten czas jedynie należy wziąć pod uwagę, planując zajęcia dla sztabu.

Szkolenie sztabów jako organów dowodzenia przeprowadza się głównie na ćwiczeniach taktycznych batalionowych, pułkowych i dywizyjnych, ponieważ na przepracowanie wszystkich tematów taktycznych podczas ćwiczeń szkeletowych i ćwiczeń sztabów nie pozwoli ograniczony czas.

W okresie ćwiczeń taktycznych sztaby pracują:

— nad organizacją ćwiczeń, przy czym oficerowie sztabu nie tylko kontrolują, ale i okazują praktyczną pomoc pododdziałom w opracowaniu zagadnień organizacyjnych i zaopatrzenia materiałowego ćwiczeń;
— zapewniając przeprowadzenie ćwiczeń w sposób metodyczny, w tym celu wyznacza się oficerów sztabu w charakterze rozjemców, a niekiedy jako kierowników ćwiczeń taktycznych

kompanijnych i batalionowych i pokazowych ćwiczeń na niższym szczeblu;
— wspólnie z oddziałami na ćwiczeniach pułkowych i dywizyjnych, kiedy sztaby w pełnym składzie pracują jako organy dowodzenia.

To ostatnie jest najbardziej skutecznym, ponieważ praca sztabów na ćwiczeniach pułkowych i dywizyjnych jest zakończeniem serii zajęć dla dowódców i sztabów. Chociaż nie przewiduje się specjalnych godzin na szkolenie sztabów w okresie ćwiczeń taktycznych, można je jednak wykroić z czasu przewidzianego na ćwiczenia taktyczne.

Tabela 4 przedstawia orientacyjnie podział czasu szkolenia sztabów według specjalnych rodzajów zajęć:

Tabela 4

Rodzaje zajęć sztabowych	Sztab batalionu		Sztab pułku		Sztab dywizji	
	Ilość ćwicz.	Ilość godz.	Ilość ćwicz.	Ilość godz.	Ilość ćwicz.	Ilość godz.
Ćwiczenia doskonalące . .	12	24	24	48	24	48
Ćwiczenia terenowe (według elementów dowodzenia) .	8	24	6	18	8	24
Ćwiczenia szkieletowe ze środkami łączności . . .	5	36	3	24	4	48
Ćwiczenia sztabów. . . .	—	—	3	30	2	48
Razem:	25	84	36	120	38	168

Plan szkolenia sztabów. Skoro już zostały określone cele szkolenia, ustalone tematy i rodzaje zajęć oraz przeprowadzono kalkulację czasu — opracowuje się plan w formie odpowiednich dokumentów ćwiczebnych.

Dowódca dywizji wydaje rozkaz wyszkoleniowy, w którym poza innymi zadaniami określa się zadanie szkolenia sztabów. Do rozkazu dołącza się: kalendarzowy plan szkolenia dywizji na okres szkoleniowy i wskazówki obsyłania pułków piechoty przez oddziały specjalne dla przepracowania współdziałania.

Na podstawie rozkazu i ogólnego planu szkolenia szef sztabu dywizji opracowuje miesięczny plan szkolenia sztabu i ćwiczeń doskonalących na dwa tygodnie.

Dowódca pułku i szef sztabu pułku, na podstawie rozkazu wyszkoleniowego dywizji, opracowują miesięczny plan szkolenia pułku, w którym wskazują konkretne zadania na każdy tydzień; plan zajęć przeprowadzanych w pododdziałach przez dowództwo pułku

i sztab, ćwiczenia szkieletowe i ćwiczenia sztabów; plan szkolenia oficerów i plan ćwiczeń wspólnych — pododdziałów specjalnych pułku z pododdziałami strzeleckimi.

Szef sztabu pułku, na podstawie planu wyszkoleniowego, uwzględniając ćwiczenia taktyczne oraz ćwiczenia szkieletowe i sztabów przeprowadzane przez dowódcę pułku i dywizji, opracowuje na 2 tygodnie ćwiczenia doskonalące i krótkie ćwiczenia terenowe, które przeprowadzi pod swoim kierownictwem.

Dowódca i sztab batalionu opracowują na każdy miesiąc:

— program zajęć z dowódcami plutonów i podoficerami, według ich specjalności;
— wskazówki organizacyjne zajęć dla pododdziałów strzeleckich, karabinów maszynowych i innych;
— plan ćwiczeń wspólnych kompanii strzeleckich ze specjalnymi pododdziałami batalionu;
— plan wykorzystania placów ćwiczeń, strzelnic, pomocy wyszkoleniowych, przyborów, sprzętu ćwiczebnego itp.;
— kolejkę służby i robót;
— plan kontroli i pomocy w szkoleniu pododdziałów.

Dla sztabu batalionu opracowuje się plan zajęć na 2 tygodnie i robi się wyciąg z planu pułkowego wszystkich ćwiczeń taktycznych i sztabowych, przeprowadzonych pod kierownictwem dowódcy pułku, na które powołany jest dowódca baonu ze swoim sztabem.

Dla wygody posługiwania się plan szkolenia sztabów może być niekiedy opracowany w formie graficznej.

Wyposażenie materiałowe szkolenia sztabów powinno być stałą troską dowódcy i szefa sztabu. Prowadząc szkolenie sztaby winny równocześnie zaopatrzyć się w gotowy i dobrany odpowiednio sprzęt ćwiczebny. Ilość jego winna być ściśle ograniczona; winien być łatwy do przenoszenia, mocny i możliwy do przewożenia na etatowych środkach przewozowych.

Uwagi z przeprowadzonych zajęć sztabowych wpisują kierownicy do swego zeszytu, skąd przenosi się je do książki (lub do odpowiedniego rozdziału dokumentu sprawozdawczego).

Zapiski w zeszycie kierownika zajęć winny poruszać następujące zagadnienia:

— stopień opanowania techniki służby sztabowej;
— stopień opanowania obowiązków i wzajemnego zastępowania oficerów sztabu;
— jakie są wyniki ćwiczeń taktycznych i sztabowych, w czasie których sztab pracował jako organ dowodzenia.

5. Planowanie szkolenia sztabów na froncie.

Oddziały i jednostki będące na froncie, mogą prowadzić szkolenie sztabów w następujących wypadkach:

— gdy znajdują się na odcinkach frontu ustabilizowanego w okresie zastoju w działaniach;
— gdy znajdują się w drugim rzucie armii lub frontu.

W pierwszym wypadku zajęcia mogą ograniczyć się do krótkich ćwiczeń doskonalących lub gry wojennej sztabu bez opuszczania miejsca postoju, na podstawie realnej sytuacji własnego odcinka frontu. Podobnie ograniczone są możliwości szkolenia pododdziałów będących w odwodzie.

Oddziały i jednostki, znajdujące się w drugich rzutach armii lub frontów, mogą prowadzić szkolenie sztabów na podstawie bardziej rozszerzonego programu; jednakże i tu czas jest ograniczony trudnością określenia terminu w jakim dane oddziały i jednostki będą w drugim rzucie.

Planując zajęcia dla sztabów w warunkach frontowych, dowódca i szef sztabu winni brać pod uwagę:

1. Doświadczenia w dowodzeniu oddziałami nabyte w poprzednich walkach. Szczególnie skrupulatnie winny być przeanalizowane braki dowodzenia; przepracowanie tych braków ma być treścią programów zajęć sztabowych.

2. Nowe sposoby w taktyce i nowe środki techniczne nieprzyjaciela i stosowane przezeń metody dla usunięcia dezorganizacji dowodzenia, spowodowanej różnymi przyczynami. Szczególną uwagę należy zwrócić na szybkie przenoszenie dowodzenia z głównego punktu dowodzenia na zapasowy i na wykorzystanie radia.

3. Konieczność przyswojenia sobie przez podwładnych dowódców ich miejsca w walce i obserwacji przebiegu walki swoich pododdziałów, sąsiadów i działalności przeciwnika.

4. Skład oficerów sztabu, zmieniający się zwykle szybko na skutek strat.

W tych warunkach niemożliwym jest podanie jakiegoś podziału czasu szkolenia. Sedno sprawy leży w tym, by dowódcy *wykorzystali każdą nadarzającą się sposobność, by uczyć i doskonalić swe sztaby w dowodzeniu oddziałami, gdyż utrata kierownictwa w walce prowadzi nieuchronnie do klęski.*

Zajęcia z oficerami sztabu, ćwiczenia szkieletowe i ćwiczenia sztabów należy prowadzić na podstawie głębokiego studium doświadczenia bojowego oddziału i jednostki.

ROZDZIAŁ III.

ĆWICZENIA SZTABÓW WEDŁUG PODSTAWOWYCH SKŁADNIKÓW DOWODZENIA.

Omówimy kilka przykładowych konspektów ćwiczeń sztabowych, które mogą stanowić treść tzw. doskonalących ćwiczeń sztabowych i krótkich ćwiczeń szkieletowych.

Konspekty są ułożone według zasadniczych zagadnień pracy sztabowej z uwzględnieniem ograniczonego czasu na ich przepracowanie.

1. Nauka i doskonalenie w opracowywaniu dokumentów bojowych.

Celem nauczenia i doskonalenia w układaniu dokumentów bojowych przeprowadza się serię krótkich ćwiczeń aplikacyjnych 1—2 godzinnych. Celem ćwiczeń jest: nauczyć przedstawienia w sposób krótki i jasny sytuacji oddziałów własnych i przeciwnika oraz wyciągania wniosków.

Ćwiczenie 1 (1½) godz. Ułożenie pisemnego meldunku bojowego.

1. Meldunki i sprawozdania terminowe. Kolejność przedstawienia ich do wyższego sztabu.

2. Podstawowym warunkiem każdego meldunku i sprawozdania jest *wiarogodność, rzetelność, punktualność i jasność ułożenia.*

3. Bez zwłoki należy meldować:
— o otrzymaniu rozkazu bojowego, o powziętej decyzji, o nieoczekiwanym napadzie nieprzyjaciela;
— o wykonaniu postawionego zadania;
— o pojawieniu się nieprzyjaciela tam, gdzie go dotąd nie było;
— o zmianie w działaniach nieprzyjaciela (nieoczekiwany odwrót, przeciwnatarcie, przejście do obrony) i w ogóle o gwałtownej zmianie sytuacji;
— o każdej decyzji powziętej z własnej inicjatywy, w związku ze zmianą sytuacji.

4. Celem meldunku bojowego jest dać przełożonemu:
— pełny obraz wydarzeń, które zaszły na ziemi i w powietrzu;
— dokładne położenie i stan własnych oddziałów; napięcie i rezultat walki;

— nowe dane o przeciwniku, jego siłach, środkach i działaniu;
— decyzję dowódcy w związku z sytuacją.

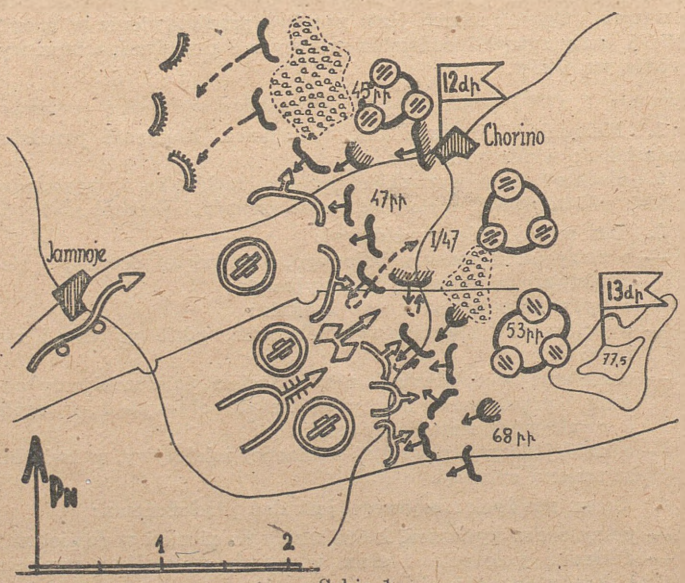
Kierownik wskazuje, że meldunek pisze się w dowolnej formie, winien on tylko odpowiadać krótko na pytania: kiedy, gdzie, w jakim położeniu, składzie, ugrupowaniu działają odddziały własne i przeciwnika i co robi, lub zamierza robić — piszący meldunek.

Kierownik ćwiczenia, sprawdziwszy opanowanie techniki układania pisemnego meldunku, przedstawia na tablicy sytuację z godz. 12.00 14. 7. 42. na styku 12 i 13 d. p. (szkic 1) i podaje decyzje dowódców 12 i 13 d. p. i 47 p.p. Następnie poleca wszystkim uczestnikom napisać meldunek bojowy. Jeśli grupa składa się z mało doświadczonych oficerów, czasu na napisanie nie ogranicza się. Bardziej doświadczonym daje się ściśle określony czas. Tak np. oficerom sztabu I/47 p.p. daje się do 20 min., oficerom sztabu 47 p.p. — 30 min., oficerom sztabu 12 d.p. — 40 min.

W toku ćwiczenia i na omówieniu szczególną uwagę należy zwrócić na właściwą ocenę działań oddziałów własnych i nieprzyjaciela oraz akuratność meldunków.

Ćwiczenie 2 (1 godz.). Ułożenie meldunku w formie szkicu.

Sytuację taktyczną przedstawia się w meldunku podobnie jak na szkicu 1.

Szkic 1.

Ćwiczenie rozpada się na okresy: 1). naniesienie sytuacji — 15 min. i 2). ułożenie meldunku — 30 minut.

Słabo zaawansowanym daje się zadania indywidualne, a ich wykonanie sprawdza się w dniu następnym.

Ćwiczenie 3. (2 godz.). Ułożenie sprawozdania operacyjnego.

Sytuacja powinna być naniesiona na mapę i przestudiowana przed rozpoczęciem zajęć; trzeba ją wobec tego podać w przed dzień. Kierownik przypomina na czym polega różnica w treści między meldunkiem, a sprawozdaniem i wskazuje kto i kiedy zestawia sprawozdanie. Następnie, po podaniu zmiany sytuacji zaszłej po pewnym przeciągu czasu, poleca uczestnikom opracować sprawozdanie.

Oficerom sztabu pułku można nie ograniczać czasu na wykonanie tej pracy. Należy wymagać od nich przyswojenia sobie celu i treści tego dokumentu. Oficerowie sztabu dywizji muszą zestawić sprawozdanie w ograniczonym czasie — 45 minut — 1 godz.

Naukę układania sprawozdania rozpoczyna się od sytuacji prostych. Dopiero na następnych ćwiczeniach podaje się sytuację bardziej złożoną, przyjmuje się rozmaite rodzaje i okresy walki; czas na wykonanie zadania stopniowo ogranicza się.

Po omówieniu i ocenie wykonanych prac tym, którzy z pewnych względów są opóźnieni w pracy, daje się zadania indywidualne.

Ćwiczenie 4. (2 godz.). Ułożenie komunikatu informacyjnego i prowadzenie mapy wiadomości.

Zajęcie przeprowadza się w trzech fazach:

— prowadzenie mapy wiadomości — 30 minut;
— ułożenie komunikatu informacyjnego — 1 godz.;
— omówienie i ocena przez kierownika wykonania zadania — 30 minut.

Uczestnikom ćwiczenia dyktuje się sytuację i stosownie do niej winni oni nanieść na mapy wszystkie dane o nieprzyjacielu. Sprawdziwszy mapy, kierownik poleca według tych danych ułożyć komunikat informacyjny.

Przy nauce układania komunikatu bardzo ważnym jest nauczenie mało doświadczonych oficerów *wyciągania wniosków.*

Osiąga się to nie od razu; łatwo przychodzi to tylko dobrze przygotowanym oficerom, którzy umieją analizować sytuację, znają naturę nowoczesnej walki, taktykę i środki techniczne wroga.

Początkowo należy dawać uczestnikom więcej czasu na przemyślenie, a następnie wymagać pisemnego sformułowania wniosków w obecności kierownika.

Celem oszczędzania czasu na przygotowanie tych zajęć polecamy prosty, praktyczny sposób: kierownik wyciąga z materiałów działań bojowych oddziału (jednostki), lub z materiałów przeprowadzonych ćwiczeń taktycznych lub ćwiczeń sztabów, komunikat informacyjny i podzieliwszy go, bez wniosków, rozdaje uczestnikom razem z mapą sytuacyjną. Oficerowie sztabu mają wyciągnąć na

tej podstawie wnioski. Zwykle robią to w godzinach pozasłużbowych.

W wyniku oceny wykonanych prac kierownik przenosi oficerów, wykazujących duże postępy, do grupy zaawansowanych, doskonalącej się dalej na podstawie krótkich ćwiczeń aplikacyjnych lub ćwiczeń indywidualnych, a opóźnionym daje zadania indywidualne na temat niedostatecznie opanowanych zagadnień.

Przy doskonaleniu czas opracowania komunikatu skraca się stopniowo i podwyższa się wymagania odnośnie opanowania pracy na mapie. Z biegiem czasu doskonalenie to przeplata się z taktycznymi ćwiczeniami oficerskimi.

Metoda ćwiczeń — przeniesienia sytuacji przedstawionej graficznie na stole plastycznym lub w terenie, na formę dokumentu pisanego i na odwrót, z tekstu na piśmie (dyktowanego) na formę graficzną. Na rysowanie kładzie się w sztabach duży nacisk, ponieważ dobrze opanowane kreślenie skraca znacznie czas przekazania decyzji i meldunków.

W ćwiczeniach doskonalących w zestawianiu komunikatów daje się uczestnikom szereg dokumentów z różnych dat o różnej wiarogodności.

W ciągu wszystkich ćwiczeń wymaga kierownik jasności, krótkości i prawdziwości każdego dokumentu. Dąży, by oficerowie sztabu, wykorzystując rozmaity co do wartości i obszerności materiał, odróżniali rzeczy istotne od drugorzędnych i wiarygodne — od wymagających sprawdzenia.

Niedbałe i niechlujne pisanie meldunków i komunikatów, tak pod względem formy jak i treści, winno być bezwzględnie tępione do nakładania kar dyscyplinarnych włącznie. Należy stale przypominać jak zgubne następstwa miały w walce niejasne i nie prawdziwe informacje; dla zilustrowania winien kierownik ćwiczeń przytoczyć szereg przykładów dodatnich i ujemnych.

W zależności od stopnia przygotowania oficerów sztabu i dysponowanego czasu korzystnym jest niekiedy przeprowadzić serię krótkich ćwiczeń, mających na celu:

— nauczyć oficerów sztabu jasnego przedstawiania rozmaitych sytuacji taktycznych (od najprostszych do skomplikowanych) i doskonalić ich w tym;
— nauczyć schematu rozkazu bojowego i umiejętności sformułowania w nim krótko i jasno zadania i myśli przewodniej dowódcy;
— dać właściwe pojmowanie terminów zadania „Bliższego" i „Dalszego" oraz doskonalić w jasnym formułowaniu ich w rozkazie bojowym.

Rozumie się samo przez się, że tło taktyczne tych ćwiczeń musi się zbiegać z tematami ćwiczeń batalionowych, pułkowych i dywizyjnych, na których sztaby szkolą się i doskonalą się w dowodzeniu.

2. Organizacja ubezpieczenia działań bojowych.

Podczas ćwiczeń taktycznych i samodzielnych studiów regulaminów i „Instrukcji pracy sztabów w polu" przyswajają sobie oficerowie podstawy organizacji ubezpieczenia działań bojowych, szczególnie rozpoznania, obrony przeciwpancernej i przeciwlotniczej.

Przy organizowaniu ćwiczeń należy brać pod uwagę doświadczenia drugiej wojny światowej, podkreślając:

— rolę i znaczenie stałego rozpoznania nieprzyjaciela, prowadzonego w bezpośredniej z nim styczności;
— wagę dokładnej organizacji obrony przeciwpancernej wszystkimi środkami piechoty i przydzielonymi;
— konieczność nie tylko wykorzystania właściwych środków obrony przeciwlotniczej, ale pociągnięcia do walki z samolotami środków piechoty.

Zagadnienia *rozpoznania i obserwacji* mogą być opracowane dla nabrania początkowej wprawy przez oficerów, nie mających dostatecznego doświadczenia w pracy sztabowej, drogą wykonania następujących ćwiczeń:

Ćwiczenie 1. (2 godz.). Plan rozpoznania.

Ćwiczenia prowadzi się w terenie i na mapie. Kierownik podkreśla, że podstawą rozpoznania jest jego ciągłość i upór w zdobywaniu wiadomości o przeciwniku, giętkość w dowodzeniu oraz współdziałanie wszystkich środków rozpoznania i obserwacji.

Sytuacja: dywizja (pułk) w marszu na pole walki, na otwartym lub słabo ubezpieczonym skrzydle; w przodzie są oddziały rozpoznawcze dywizji; lotnictwo nieprzyjaciela czynne; istnieje możliwość pojawienia się jego czołgów.

Proponowany przebieg ćwiczenia:

1. Praca na mapie — 10 min.
2. Sformułowanie zadania: co chce dowódca dywizji (pułku) wiedzieć o nieprzyjacielu — (20 min.)
3. Ułożenie planu rozpoznania — początkowo w formie tabeli, a następnie notatki w bloku i na mapie — 30 min.

Kierownik zajęć podkreśla w swoich wyjaśnieniach, że plan rozpoznania jest dokumentem do użytku wewnątrz sztabu, który rozrasta się i zmienia w zależności od rozwoju walki. Z kolei opracowuje się kilka ćwiczeń lotnych takiego typu:

1. Dywizja (pułk) jest w bezpośredniej styczności z nieprzyjacielem.
2. Pułk (batalion) toczy walkę w głębi obrony nieprzyjaciela.

Na tych ćwiczeniach kierownik wskazuje jak zmieniają się formy rozpoznania, w zależności od sytuacji.

Po zakończeniu zajęć kierownik daje do wykonania zadania indywidualne: zaawansowanym — ułożyć plan rozpoznania, wychodząc z obronnego rozmieszczenia wojsk własnych i ułożyć tenże plan w boju spotkaniowym przez naniesienie uwag na mapie i do bloku;

mniej zaawansowanym — ćwiczyć się w formułowaniu zadań dla rozpoznania i w pracy z mapą oficera wywiadowczego.

Ćwiczenie 2. (2 godz.). Doskonalenie się w stosowaniu opanowanej poprzednio metody organizacji rozpoznania i w stawianiu zadań.

Po ocenie wykonanych ćwiczeń indywidualnych, kierownik wskazuje na stole plastycznym, jak należy organizować rozpoznanie:

— w warunkach bezpośredniej styczności z nieprzyjacielem;
— w obronie manewrowej;
— w nocy, przygotowując natarcie o świcie (wypady nocne).

Według tych rodzajów rozpoznania oficerowie sztabu rozwiązują szereg ćwiczeń lotnych z naciskiem na stawianie zadań pododdziałom rozpoznawczym i na wykonanie rozpoznania stosownie do wymagań „Regulaminu służby polowej" i stosownie do doświadczeń wojny.

Ćwiczenie 3. (2 godz.). Zapoznanie się z organizacją obserwacji na punkcie dowodzenia dowódcy dywizji, pułku i batalionu w terenie.

Metoda zajęć — ćwiczenie aplikacyjne.

Ćwiczenie dzieli się na dwie części, stosownie do postawionych celów ćwiczenia.

W części pierwszej (30 — 40 min.) kierownik przeprowadza rozmowę, zadając pytania sprawdzające. Celem części pierwszej jest opanowanie następujących kwestii:

1. Cel ogólny, zadania i metody obserwacji. Zadania sztabów przy organizowaniu obserwacji.
2. Zadania obserwacji w obronie, natarciu, boju spotkaniowym, w walce na okrążenie i w okrążeniu.
3. Organizacja obserwacji na punkcie dowodzenia (odległość punktu obserwacyjnego od pierwszej linii, wycinki obserwacji, łączność), wykorzystanie wyników obserwacji.
4. Postawienie zadań dla obserwacji.
5. Siły i środki obserwacji, jakimi dysponują sztaby dywizji, pułku i batalionu.
6. Obserwacja prowadzona przez oficerów.

W drugiej części ćwiczenia (1 godz. 20 min. — 1 godz. 30 min.), na wcześniej przygotowanym placu, przeprowadza się pokaz organizacji obserwacji na punkcie dowodzenia dowódcy dywizji i pułku (batalionu).

W wyniku ćwiczenia uczestnicy winni:

— *Wiedzieć:* jak wybrać i urządzić główny i pomocniczy punkt obserwacyjny; kiedy, w jakich wypadkach, w jakim celu i jakimi metodami organizuje się obserwację przez oficerów; jak organizować współpracę wszystkich rodzajów obserwacji na odcinku batalionu, pułku i dywizji.

— *Umieć:* jasno i właściwie stawiać zadania obserwatorom; prowadzić osobiście obserwację na najbardziej odpowiedzialnych kierunkach; we wszystkich działaniach wykorzystać na czas całkowicie wyniki obserwacji własnego oddziału i oddziałów specjalnych, a w pierwszym rzędzie wyniki obserwacji artyleryjskiej.

Oficerowie sztabów, pułków i batalionów winni wyjaśnić, że rozpoznanie w dzień przy bezpośredniej styczności z nieprzyjacielem, prowadzi się głównie drogą obserwacji z możliwie najbliższej odległości.

Podczas ćwiczenia kierownik szczegółowo wyjaśnia, kiedy i w jakim celu organizuje się obserwację przez oficerów i jak winni ją oni wykonać.

Ćwiczenie 4. (2 godz). Charakter współdziałania środków, prowadzących rozpoznanie przez walkę i środków obserwacji.

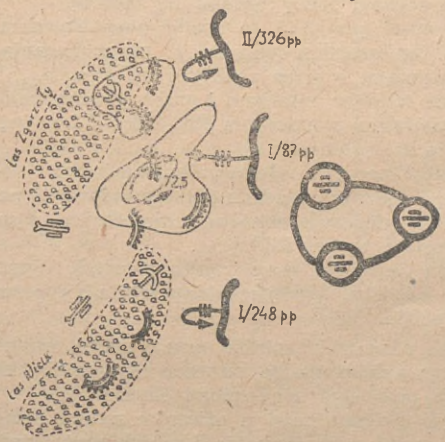
Ćwiczenie przeprowadza się na mapach i stole plastycznym.

Kierownik, wyjaśniwszy sens zagadnienia, poleca wykonać kilka ćwiczeń lotnych:

1. Oddział rozpoznawczy działa w terenie poprzecinanym, razem z samolotami naprowadzającymi. Jak urzeczywistnia się ich współpracę?

2. Straż przednia, wzmocniona artylerią, środkami przeciwpancernymi i saperami, prowadzi walkę, celem stwierdzenia zarysu przedniego skraju obrony nieprzyjaciela. Jakie zadania ma obserwacja wszystkich rodzajów w tym okresie?

3. Własny samolot rozpoznawczy krąży nad jądrem oddziału rozpoznawczego; stacja radiowa nie może odebrać sygnałów; samolot robi ewolucje skrzydłami. Czy nie szuka on rozmieszczenia oddziału rozpoznawczego dla zorientowania się? Jak mu pomóc?

Szkic 2.

4. Wczasie rozpoznania przez walkę przedniego skraju pozycji stwierdzono przez obserwację: (szkic 2) I/87 pp. nacierając na wzgórze 72,5 szybko je opanował; przy ruchu na zachód baon napotkał na silny ogień karabinów maszynowych i artylerii z lasu Zgorzały i północnego skraju lasu Wielkiego.

Jaki wniosek narzuca się odnośnie znaczenia wzgórza 72,5? Czy nie urządzono tu pozornego punktu oporu, celem stworzenia „Worka ogniowego"?

Ćwiczenie 5. (2 godz.). Pokaz dowodzenia rozpoznaniem.

Metoda przeprowadzenia zajęcia — stawianie krótkich zadań.

Ćwiczenie przeprowadza się na mapie i stole plastycznym. Na pokazie wzorowym przerabia się następujące zagadnienia:

1. Jak pracujące oddziały rozpoznawcze przegrupowują się na nowy kierunek.
2. Organizacja rozpoznania na nowym kierunku przy posiadaniu małego odwodu.
3. Rola współdziałania w tych warunkach rozpoznania naziemnego i lotniczego.
4. Organizacja obserwacji na nowym kierunku (wykorzystanie odwodu, pomocnicze punkty obserwacyjne).

Przez rozwiązanie 3 — 4 krótkich zadań, wziętych z decydującego momentu walki, uczestnicy winni przyswoić sobie dowodzenie rozpoznaniem. Ćwiczenia doskonalące z tego zakresu należy przeprowadzać często, gdyż temat ten jest bardzo istotnym dla szkolenia sztabów.

Podane wyżej 5 ćwiczeń dla rozpoznania i obserwacji są najbardziej typowymi dla charakteru pracy sztabów i ofcerów wywiadowczych. Cel będzie wtedy osiągnięty, gdy oficerowie potrafią zastosować w dalszej pracy podaną im metodę.

Należy zawsze pamiętać, że sztukę organizowania rozpoznania osiąga się na fundamencie doskonałego przygotowania taktycznego, licznymi ćwiczeniami i przez praktykę na froncie.

Oficerowie sztabów batalionu i pułku powinni mieć dużą wprawę w organizowaniu rozpoznania bliskiego i bojowego wszystkich rodzajów, a w szczególności:

— wypadów nocnych celem wzięcia jeńców;
— różnego rodzaju zasadzek dla spowodowana paniki w ugrupowaniu nieprzyjaciela (zdezorganizować łączność, zebrać dokumenty, sprzęt itd.);
— działań małych grup rozpoznawczych (patroli) w toku walki z bliska, gdy piechota przebija się przez obronę nieprzyjaciela.

Poza tym oficerowie sztabu muszą umieć organizować obserwację w nocy, wykorzystując sztuczne oświetlenie, kiedy obserwacja wzrokowa musi być uzupełniona słuchem.

Kierownik ćwiczeń musi u oficerów sztabu osiągnąć:

— umiejętność organizowania i prowadzenia stałego rozpoznania;

— umiejętności wykorzystania rezultatów obserwacji, nie dopuszczając do szablonowego podejścia w organizacji pracy punktów obserwacyjnych;
— umiejętność wykorzystania rezultatów rozpoznania oddziałów własnych i sąsiadów.

Obrona przeciwpancerna, jako jeden z ważniejszych rodzajów ubezpieczenia działań oddziałów, winna być opracowaną przez sztaby szczególnie dokładnie i szczegółowo. Na zajęciach oficerskich i ćwiczeniach doskonalących dla sztabów powinni oficerowie przyswoić sobie dobrze technikę i organizację obrony przeciwpancernej oraz właściwości techniczno-taktyczne środków walki z czołgami. Poza tym należy się zapoznać z właściwościami techniki i sposobami walki nieprzyjaciela z naszymi czołgami. W zależności od opracowanych tematów taktycznych, zagadnienia obrony przeciwpancernej mogą być przerobione według wykazu na tabeli 5.

Tabela 5

L. p.	Temat i krótka treść ćwiczeń	Ilość godz.	Kierownik
	I. Tematy wspólne dla wszystkich sztabów		
1	Przegląd środków obrony przeciwpancernej według doświadczeń wojsk własnych i przeciwnika	2	Dowódca artylerii
2	Organizacja obrony przeciwpancernej:		
	w obronie	3	Dowódcy oddziałów i jednostek
	w natarciu . . .	2	
3	Służba alarmowa o zagrożeniu przez czołgi	$1^1/_2$	Szef sztabu lub dowódca łączności
	II. Batalion		
1	Właściwości bojowe i wykorzystanie pododdziału rusznic ppanc. . . .	$1^1/_2$	Dowódca kompanii rusznic
2	Organizacja obrony przeciwpancernej baonu w obronie pierwszej linii i w odwodzie	3	Dowódca baonu
3	Obrona przeciwpancerna w marszu .	$1^1/_2$	Dowódca baonu
4	Obrona przeciwpancerna w głównych rodzajach walki	2	Szef sztabu
5	Metody ułożenia planów obrony przeciwpancernej w głównych rodzajach walki	2	Szef sztabu
6	Obrona przeciwpancerna punktów dowodzenia	1	Szef sztabu

L. p.	Temat i krótka treść ćwiczeń	Ilość godz.	Kierownik
	III. Pułk		
1	Wykorzystanie środków obrony przeciwpancernej pułku na kierunkach zagrożonych, na stykach i skrzydłach w obronie i w natarciu	2	Dowódca pułku lub artylerii
2	Organizacja współdziałania środków obrony przeciwpancernej w obronie	2	Dowódca artylerii lub szef sztabu
3	Środki przeciwpancerne pułku w natarciu i w czasie marszu	2	Dowódca artylerii lub szef sztabu
	IV. Dywizja		
1	Działanie ruchomego odwodu przeciwpancernego: — w obronie w czasie przeciwnatarcia na włamujące się czołgi — w natarciu na kierunku głównego uderzenia	3 2	Dowódca artylerii i dowódca saperów
2	Współdziałanie sztabu dywizji ze sztabem dowódcy artylerii, dowódcą saperów oraz dowódcą czołgów dla zorganizowania obrony przaciwpancernej	2	Szef sztabu dywizji
3	Kontrola gotowości środków obrony przeciwpancernej (szczególnie na stykach i skrzydłach)	2	Szef sztabu dywizji

Równocześnie z zajęciami dla opanowania istoty obrony przeciwpancernej we wszystkich rodzajach działań wojsk opracowują sztaby plany obrony przeciwpancernej w formie:

— dokumentu pisemnego i szkicu, narysowanego na mapie o dużej podziałce (jeśli jest dużo czasu);

— szkicu nakreślonego na mapie o dużej podziałce z wyjaśnieniami (jeśli jest mało czasu);

— zaznaczenie na mapie roboczej, celem późniejszego uzgodnienia z dowódcą artylerii i dowódcą saperów podczas rozpoznania terenu przez dowódcę.

Oficerowie sztabu winni mieć utrwaloną w pamięci treść planu obrony przeciwpancernej (§ 223 „Instrukcji pracy sztabów w polu") i że przy obojętnym sformułowaniu planu jasną winna być organizacja współdziałania przeszkód przeciwpancernych z systemem ognia środków przeciwpancernych na poszczególnych liniach i w rejonach.

Korzystnym jest przeprowadzenie kilku krótkich zajęć na temat: „Wykorzystanie broni przeciwlotniczej w obronie przeciwpancernej". Doświadczenie drugiej wojny światowej dostarcza dużo przykładów bardzo skutecznych działań artylerii przeciwlotniczej i karabinów maszynowych dużych kalibrów w walce z czołgami. W szczególności w bitwie moskiewskiej 1941/42 r., a zwłaszcza w walkach o Stalingrad, dużo czołgów niemieckcih zostało rozbitych celnym ogniem artylerii przeciwlotniczej.

Ćwiczenia obrony przeciwlotniczej przeprowadza się przeważnie w terenie lub na stole plastycznym. Do momentu rozpoczęcia ćwiczeń batalionowych, pułkowych i dywizyjnych, zagadnienia obrony przeciwpancernej powinny być przez oficerów sztabu dobrze opanowane.

Z zagadnień obrony przeciwlotniczej winni oficerowie sztabu opanować:

— jej składniki na zajęciach oficerskich przy opracowaniu tematów taktycznych;

— jej organizację i zastosowanie w walce w systemie ćwiczeń dla oficerów sztabu i na ćwiczeniach taktycznych z oddziałami.

Na zajęciach oficerskich oficerowie sztabu mają poznać i opanować: służbę obserwacyjno-meldunkową; system ognia broni przeciwlotniczych i pracę współdziałających reflektorów, będących na wyposażeniu naszej armii, działania bojowe lotnictwa myśliwskiego; system ognia broni strzeleckiej i artylerii, pociąganych do walki z nisko latającymi somolotami; środki obrony oddziałów walczących i tyłów przed napadami lotnictwa.

Podstawą ćwiczeń tego zakresu jest przepracowanie planu obrony przeciwpancernej. Oficerowie powinni opanować treść planu:

— co, kiedy, gdzie i na jak długo należy osłonić z powietrza;

— system służby obserwacyjno-meldunkowej (jak się ją organizuje i jak ona działa w różnych sytuacjach);

— podział środków obrony przeciwlotniczej, ich zadania, kolejność przesuwania się w okresach walki (marszu) i dowodzenie nimi;

— organizację współdziałania środków obrony przeciwlotniczej;

— ogół środków i zarządzeń saperskich dla ochrony wojsk i tyłów (urządzenie szczelin, schronów, sposoby i środki maskowania);

— współdziałanie z systemem obrony przeciwlotniczej oddziałów sąsiednich i z systemem obrony przeciwlotniczej obszaru krajowego.

Szczególnie dokładnie należy przepracować sposób sygnalizacji radiowej w sieci alarmowej i kontrolę gotowości środków piechoty do walki z samolotami (w pułku i batalionie).

Zajęcia te powinien poprzedzić krótki przegląd doświadczeń drugiej wojny światowej z walk z lotnictwem.

3. Oficerowie łącznikowi i kontrola wykonania.

Doświadczenie wykazało wyjątkowe znaczenie dobrze zorganizowanej pracy oficerów łącznikowych. Rozpoczynając te zajęcia kierownik przypomina główne zasady w służbie oficerów łącznikowych i kontroli wykonania:

1. *Wykonanie każdego zarządzenia powinno być sprawdzone.* Wyższy dowódca musi sprawdzić, czy podwładny otrzymał jego rozkaz i wykonanie rozkazu.

2. *Niezawodne dowodzenie jest możliwe tylko w warunkach stałego informowania przełożonego, podwładnych i sąsiadów.*

3. Najlepsza kontrola — to wyjazd oficerów sztabu do oddziałów i sprawdzenie wykonania na miejscu.

Tabela 6

Kto organizuje sprawdzanie	Okresy sprawdzenia	Co się sprawdza (przedmiot kontroli)	Sposoby kontroli
1. Wszyscy zastępcy dowódcy oficerowie sztabu, wydający zarządzenia i dyżurny operacyjny.	**Do czasu wysłania rozkazu bojowego i zarządzeń.**	1. Czy zapewnione jest terminowe wysłanie, doręczenie i otrzymanie rozkazu. 2. Czy nie ma obaw opóźnienia w przekazaniu zarządzeń. 3. Czy wykonawca otrzymał zarządzenie.	1. Zapozn. się z dokument. sztabów podwładnych. 2. Zapytania. 3. Wyjazd i sprawdz. na miejscu.
2. Szef sztabu, szef oddziału operacyjnego, (pomocnik szefa sztabu), zastępcy dowódców dla poszczególnych rodzajów broni i ich sztaby.	**Po wydaniu rozkazu bojowego.**	1. Czy piechota, czołgi i artyleria zajęły podstawy wyjściowe (kiedy, jak). 2. Gotowość artylerii, moździeży i karabinów maszynowych do otwarcia ognia. 3. Czy zakończono prace nad współdziałaniem w terenie na wszystkich ogniwach. 4. Czy przeszły oddziały linie wyjściowe i wyrównujące.	Przez oficerów łącznikowych dowództw.

4. Za terminowe otrzymanie i wykonanie przez oddziały rozkazów i zarządzeń ponoszą odpowiedzialność: szef sztabu, oficerowie sztabu, dowódcy broni i szefowie służb.

5. Służba oficerów łącznikowych — to jeden z ważniejszych składników pracy sztabów. Rozróżnia się *oficerów łącznikowych* wysyłanych zwykle do sztabów wyższego szczebla i do sąsiadów *i oficerów łącznikowych dowództw*, wysyłanych do oddziałów podwładnych dla wykonania rozmaitych zleceń.

W tabeli 6 podane są ważniejsze przedmioty kontroli w sztabach. Z podanym w niej systemem kontroli muszą się dokładnie zapoznać wszyscy oficerowie sztabu.

Na kilku krótkich ćwiczeniach system kontroli wykonania powinien być całkowicie opanowany.

W toku opracowywania służby kontroli oficerowie sztabu winni zapoznać się z zasadniczymi sposobami regulacji ruchu przy wycofaniu się z walki, luzowaniu oddziałów i rozmaitych przegrupowaniach

Obowiązki oficerów łącznikowych przerabia się na kilku krótkich ćwiczeniach o mniej więcej takiej treści:

1. Naniesienie na mapę rozkazu bojowego lub zarządzenia.
2. Przekazanie rozkazu bojowego (zarządzenia) z mapy.
3. Przyjęcie i przekazanie rozkazów bojowych.

W pracy tej należy osiągnąć następujące rezultaty: szybkość nanoszenia sytuacji na mapę; należy koniecznie powtarzać i zapisywać otrzymywane rozkazy; przy wyjeździe do oddziału lub przybyciu na punkt dowodzenia wyższego dowódcy umieć połączyć przekazanie zlecenia ze służbą informacji i kontroli.

Podczas szkolenia w tym zakresie wyrabiać u oficerów zmysł spostrzegawczości i zapobiegliwości. Oficer łącznikowy powinien:

— nie opóźniając swego przybycia do celu zaobserwować po drodze sytuację i orientować się w zachodzących wydarzeniach;
— wyjaśnić na miejscu fakty związane z działalnością oddziału, do którego przybył ze zleceniem;
— wskazywać jadącym z nim łącznikom konnym lub motocyklistom punkty orientacyjne dla jazdy powrotnej, szczególnie nocą.

O wszystkim, co zauważy w czasie drogi informuje dowódcę oddziału, do którego jest wysłany, a w razie potrzeby i swego szefa sztabu.

Bardzo ważnym jest, by oficer sztabu, jadąc do oddziału jako oficer łącznikowy dowództwa, otrzymał wskazówki, *jakie zarządzenia wolno mu wydawać na miejscu*, w razie konieczności wmieszania się w działalność sprawdzanego dowódcy.

Korzystnie jest przeprowadzić kilka ćwiczeń w terenie, ułożonych wyłącznie na temat wykorzystania oficerów łącznikowych i radia.

4. Organizacja łączności.

Na przeprowadzonych zajęciach oficerowie sztabu powinni przyswoić sobie właściwości taktyczno-techniczne etatowych środków łączności i na podstawie tych wiadomości umieć:

— jasno i właściwie stawiać zadania dowódcy łączności;
— organizować łączność, biorąc pod uwagę wystarczalność jej sił i środków na całą głębokość walki;
— zapewnić nieprzerwaną łączność na każdym kierunku, stosując wszystkie posiadane środki łączności, a w pierwszym rzędzie radio.

Podczas tych ćwiczeń należy podkreślić zasadę: dowódca łączności to nie tylko technik, specjalista w swym zakresie pracy, ale i pełnowartościowy oficer sztabu, pracujący twórczo w zespole sztabu. Winien on doskonale znać organizację i technikę pracy sztabu w dowodzeniu i zawsze być zorientowanym w sytuacji bojowej i w pracy oddziałów sztabu.

Wyszkolenie taktyczne i rutyna w pracy sztabu dowódcy łączności nie powinny być niższe od pozostałych oficerów sztabu. *Dowódca łączności w sztabie batalionu i pułku powinien być zawsze gotów do objęcia funkcji każdego oficera sztabu.*

Początkowe wiadomości odnośnie organizacji łączności otrzymują oficerowie drogą opracowania szeregu ćwiczeń, których przykłady podajemy niżej:

Ćwiczenie 1. (2 godz.) Postawienie zadania dowódcy łączności przez szefa sztabu przy organizacji natarcia na przechodzącego do obrony nieprzyjaciela.

Ćwiczenie przeprowadza się jako pokazowe.

Kierownik — szef sztabu dywizji (pułku). Uczestnicy ćwiczenia — w rolach odpowiednich dowódców łączności.

Na tym ćwiczeniu uczestnicy winni sobie przyswoić, że dowódca łączności jest najbliższym pomocnikiem szefa sztabu w kierowaniu walką. Trzyma on w swoim ręku podstawowy środek dowodzenia — łączność — i ponosi łącznie z szefem sztabu osobistą odpowiedzialność za organizację dobrej łączności radiowej. Dlatego szef sztabu musi mu stawiać zadania jak najbardziej wyczerpująco i jasno, przewidując w grubych zarysach cały tok walki według jej okresów. Dopiero wtedy dowódca łączności może pracować dobrze i wydajnie.

Jeżeli sytuacja nie pozwala na danie dowódcy łączności pełnych i wyczerpujących wskazówek, winien on sam orientować się w przebiegu walki i przeprowadzić manewr środkami łączności dla zapewnienia nieprzerwanej łączności na decydującym kierunku walki.

Ćwiczenie 2. (1½ godz.). Praca dowódcy łączności dywizji, pułku i batalionu.

Cel zapoznać się na konkretnym przykładzie z pracą wykazanych niżej oficerów.

Oficerowie sztabu występują w roli dowódców łączności, dowódców ośrodków łączności i innnych i praktycznie wykonywują odpowiednie obowiązki.

W toku ćwiczeń kierownik stwarzając ciężkie sytuacje w walce, powinien postawić uczestników w warunkach, w których dowódca łączności nie może otrzymać szczegółowych wskazówek od szefa sztabu. W tym wypadku dowódca łączności winien wykazać inicjatywę i orientować się dokładnie w sytuacji bojowej.

Ćwiczenie 3. (2 godz.) Organizacja łączności w wypadku posiadania ograniczonych środków łączności i manewr środkami łączności na kierunku decydującym.

W tym ćwiczeniu należy wykazać konieczność inteligentnego wykorzystania radia i podkreślić mocno konieczność skupienia w toku walki większej części, a niekiedy i całości, środków łączności na głównym kierunku, dopuszczając nawet czasową przerwę łączności na kierunku pomocniczym.

Jeśli kierownik ćwiczenia dojdzie do przekonania na podstawie tego ćwiczenia, że uczestnicy niedostatecznie opanowali właściwości środków radiowych, należy przerobić jeszcze 1 — 2 ćwiczenia techniczne na temat wykorzystania łączności radiowej.

Ćwiczenie 4. (3 godz.). Organizacja łączności radiowej w walce.

Ćwiczenie przeprowadza się w grupie oficerów sztabu pułku i batalionu w celach:

a) dania jasnego przedstawienia możliwości radiowych środków łączności;
b) nauczenia organizowania łączności radiowej;
c) pokazania metody układania tabeli sygnałów radiowych.

Ćwiczenie prowadzi się w terenie z rozwiniętymi środkami łączności radiowej.

Plan ćwiczenia może być następujący:

1. Przegląd doświadczeń wykorzystania łączności radiowej w drugiej wojnie światowej przez wojska własne i przeciwnika — 30 min.
2. Pokaz i praca praktyczna uczestników na aparatach radiowych przy wykorzystaniu tabel rozmówniczych i mapy kodowanej — 45 min.
3. Pokaz i opracowanie dokumentów planu łączności radiowej — 45 min.
4. Ułożenie tabeli sygnałów radiowych w obronie i natarciu (pokaz jej zestawienia) — 1 godz.

W wyniku ćwiczenia uczący się powinien zapamiętać, że łączność radiowa gwarantuje niezawodność dowodzenia w najbardziej trudnych sytuacjach walki, a szczególnie przy współdziałaniu oddziałów.

W sztabie dywizji ćwiczenia takie powinny być zakończone ćwiczeniem szkieletowym ze środkami łączności radiowej i ruchomymi środkami łączności.

Przez wykonywanie następnie krótkich ćwiczeń (doskonalących) doprowadza się do doskonałości technikę układania tabel sygnałów radiowych i wykorzystywanie ich dla kierowania walką.

Ćwiczenia te prowadzi szef sztabu z pomocą wykwalifikowanego specjalisty z zakresu radia.

5. Praca na punkcie dowodzenia.

Szkolenie rozpoczyna się krótkimi ćwiczeniami na stole plastycznym, a w dalszym ciągu przenosi się w teren z wykorzystaniem środków łączności.

Ćwiczenia te mogą być przeprowadzone w kolejności, jak na tabeli 7.

Tabela 7

L. p.	Treść ćwiczenia	Ilość ćwiczeń	Czas w godz.	Charakter ćwiczenia
1	Punkt dowodzenia, jego wybór, organizacja, urządzenie i zmiana.	1	1	Ćwiczenie aplikacyjne na stole plastycznym.
2	Wybór miejsca p. d. w terenie otwartym i poprzecinanym.	2	2	Jak wyżej.
3	Wybór p. d. praca pomocnika szefa oddziału operacyjnego, pomocnika szefa sztabu wspólnie z dowódcą łączności.	2	2	Ćwiczenia w terenie w pobliżu rozlokowania oddziału.
4	Rozwijanie p. d.	1	1	Jak wyżej z wykorzystaniem środków łączn.
5	Ochrona, obrona, maskowanie p. d. utrzymanie porządku na podejściach do p. d. .	1	2	Jak wyżej, z udz. plut. porządkowo ochronnego (sztab pułku).
6	Przeniesienie p. d. (na skróconych odległościach). . .	1	2	Z wykorzystan. środków łączn.
7	Organizacja p. d. na kierunku nieprzewidzianym (tam, gdzie wyraźnie zarysowuje się powodzenie).	2	2	Ćwiczenie aplikacyjne na stole plastycznym.
8	Organizacja p. d. przy wycofaniu się, w pościgu i w okrążeniu.	1	1	Jak wyżej
9	Wybór i urządzenie zapasowego p. d. i przejście nań w toku walki.	2	2	Jak wyżej.
10	Urządzenie p. d. pod względem saperskim.	1	2	Pokaz w ter. p. d. zaopatrzon. w mocne schrony.
	Razem:	14	17	

W międzyczasie przeprowadza się ćwiczenia: z oddziałem porządkowo-ochronnym i personelem kancelaryjnym — odnośnie pakowania i rozwijania polowego inwentarza i z obserwatorami — odnośnie organizacji punktu obserwacyjnego.

W toku ćwiczeń należy uwzględnić w całej pełni doświadczenia ostatniej i poprzednich wojen. (Patrz rozdział I). Oficerowie sztabu powinni całkowicie opanować następujące zagadnienia:

— wybór, rozmieszczenie, maskowanie punktów dowodzenia i ich urządzenie jako punktów (ośrodków) oporu z obroną okrężną;

— przeniesienie dowodzenia w toku walki z głównego na zapasowy punkt dowodzenia przy działalności lotnictwa i ognia nieprzyjaciela, lub przy zmianach sytuacji.

— najdogodniejsze rozmieszczenie i ukrycie takich ważnych elementów punktu dowodzenia, jak ośrodek łączności i grupa operacyjna.

Oficerowie sztabu powinni nauczyć się prowadzić wytężoną pracę na punktach dowodzenia w ciężkich warunkach (zaciemnienie, słotna pogoda), przy stałym uwzględnieniu ciągłego niebezpieczeństwa napadu lotniczego lub przeciwnika naziemnego.

Sztaby pułków i batalionów powinny mieć wprawę w pracy na punkcie dowodzenia przy jego rozmieszczeniu w szczelinach, rowach, lekkich schronach, załamaniach terenu.

Na ćwiczeniach taktycznych z oddziałami należy wymagać pełnego rozwinięcia i urządzenia punktów dowodzenia w zależności od charakteru walki.

Dla ćwiczeń początkowych korzystnie jest mieć w miejscu rozlokowania oddziału, jako pokazowy, zawczasu urządzony punkt dowodzenia.

6. Rozpoznanie przez dowódcę i sztab.

Rozpoznanie przez dowódcę i sztab winno być doskonale opanowane przez oficerów sztabu; muszą oni **dobrze** przyswoić sobie zadania Regulaminu służby polowej, poparte praktyką wojenną, że dowódca oddziału (jednostki) nie ma prawa wydawać rozkazu dopóki nie przeprowadzi osobistego rozpoznania i nie uzgodni w terenie współdziałania.

Ćwiczenia tego rodzaju mogą być następującej treści:

1. Organizacja rozpoznania terenu przez dowódcę na szczeblu dywizji, pułku i dowódców współdziałających w obronie i natarciu.

2. Rozpoznanie prowadzone przez oficerów sztabu w czasie przygotowania natarcia i obrony, szczególnie na stykach i słabo ubezpieczonych skrzydłach.

3. Praca sztabów w okresie rozpoznania terenowego dowódcy. Tu należą:

— uaktualnienie mapy, notowanie i nanoszenie na mapę wskazówek dowódcy, sprecyzowanie marszrut i rejonów wyjściowych;
— notowanie w toku rozpoznania decyzji dowódcy odnośnie współdziałania i organizacji obrony przeciwpancernej;
— orientowanie w terenie, prowadzenie według nakazanej marszruty, naprzełaj (według kąta kierunkowego), skrytymi podejściami, przestrzegając maskowania.

Przykład ćwiczenia dla sztabu na temat: *„Organizacja i przeprowadzenie rozpoznania terenowego dowódcy w natarciu dywizji piechoty"*.

Ćwiczenie przeprowadza się metodą ćwiczenia aplikacyjnego na mapach i w terenie z następującymi celami ćwiczebnymi:
— ćwiczyć sztab w ułożeniu planu rozpoznania dla grupy dowódcy dywizji;
— osiągnąć opanowanie przez oficerów sztabu metody pracy dowódcy dywizji, sztabu, dowódców broni i szefów służb na rozpoznaniu.

W przeddzień ćwiczenia uczestnicy otrzymują założenie, oparte na sytuacji taktycznej wskazanej na szkicu 3, następującej treści.

O godz. 20.30. 27.9. 41. dowódca 5. dywizji piechoty, w obecności oficerów sztabu, dowódców broni i szefów służb, zakomunikował swoją wstępną decyzję.

„1. Przed frontem dywizji stwierdzono około jednego pułku piechoty nieprzyjaciela.

Rejony przeciwpancerne i punkty oporu — wzg. 225,7 210,7 i las Nosy; w rejonie tego ostatniego — odwody. Przeciwnatarcie możliwe z kierunków las Nosy i Noskowo. Druga pozycja obrony przypuszczalnie na odcinku Góry, Kosowo.

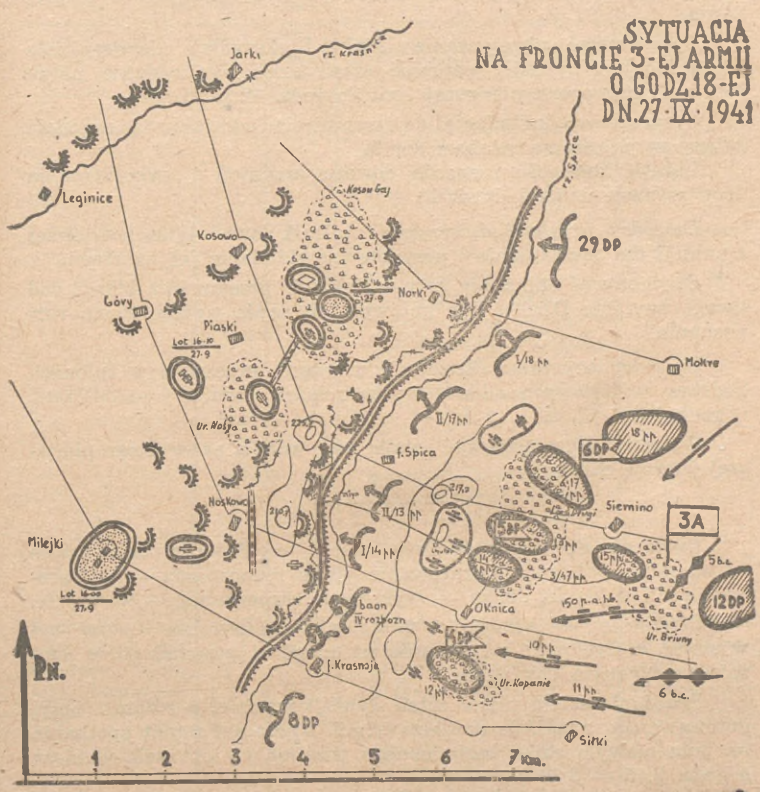
2. Dywizja w pierwszym rzucie 3. armii, przy wsparciu brygady czołgów, ma przełamać obronę nieprzyjaciela na odcinku fw. Spica, południowo-wschodnie stoki wzg. 210,7.;

— 13 p. p. (bez jednego batalionu) z 1/V baonu sap. naciera na prawym skrzydle w kierunku południowych stoków wzg. 225,7, wsparcie artylerii — I/5 p.a.l.;

— 14 p.p. z 2/V baonu sap. naciera w środku w kierunku siodła między wzgórzami 225,7 i 210,7, południowy skraj lasu Nosy; wsparcie artylerii — II/5 p.a.l. i 1/VII baonu moźdz.;

— 15 p.p. z 2/X baonu sap. naciera na lewym skrzydle w kierunku wzg. 210,7; wsparcie artylerii — III/5 p.a.l. 2 i 3/XXVII baonu moźdz.;

— Odwód: — ogólny — jeden baon 13 p.p. — wschodnie stoki wzg. 217,9; przeciwpancerny III dyon ppanc. i 1/X baonu sap. zachodni skraj lasu Długi.

Szkic 3.

3. Gotowość artylerii według planu dowódcy artylerii armii. Dywizję wspierają grupy artylerii armii: dalekiego działania i burzenia. Zadania dla nich będą sprecyzowane w terenie podczas rozpoznania.

4. Decyzję podam po rozpoznaniu w obecności dowódców pułków i oddziałów wspierających o godz. 8.30 28. 9; na zachodnich stokach bezimiennego wzgórza z chutorem".

Po tym dowódca dywizji polecił:

Szefowi sztabu: „Rozpoznanie osobiste przeprowadzę w czasie godz. 6.00 — 8.00 28.9; mają być obecni: dowódcy pułków i oddzia-

łów wspierających, dowódcy broni i szefowie służb; plan przedstawić mi dziś o godz. 22.00; zawiadomić w porę uczestników rozpoznania.

Sprecyzować ugrupowanie (styki i skrzydła) nieprzyjaciela przed frontem dywizji; poprosić sztab armii o przysłanie planu foto punktów oporu pierwszej linii do godz. 12.00 28. 9.

Przygotować kalkulację do wysunięcia oddziałów i uzgodnić rejony wyjściowe ze sztabem armii.

Ustalić kolejność i sposób dowozu amunicji i wykorzystania dróg w pasie działań dywizji".

Dowódcy artylerii dywizyjnej: „Skalkulować ilość potrzebnej amunicji dla przełamania i przygotować składanie jej na ziemi.

Przygotować obliczenia artyleryjskie do przełamania biorąc pod uwagę burzenie DZGO. Być gotowym do dania wyjaśnień na rozpoznaniu".

Dowódcy saperów: „Zapewnić usunięcie przeszkód w rejonach podstaw wyjściowych oddziałów; kalkulacje i wnioski przedstawić o godz. 24.00 27. 9.

O godz. 8.00 zameldować wyniki rozpoznania saperskiego pierwszej pozycji obrony".

Ćwiczenie dzieli się na dwie części: część pierwsza w czasie od 45 min. — 1 godz. opracowanie planu rozpoznania — przeprowadza się w klasie, druga — wykonanie rozpoznania — w terenie.

Stosownie do sytuacji i kalkulacji czasu sztab 5 d.p. był w stanie ułożyć plan rozpoznania na piśmie i przesłać go w porę zainteresowanym dowódcom.

Przed ułożeniem planu sztab dywizji wiedział z rozkazu przygotowawczego armii, że dowódca armii wyznaczył punkt spotkania na południowym stoku bezimiennego wzgórza (2 km zach. Oknica) o godz. 7.45 — 8.20 28. 9. 41.

W ciągu godziny sztab dywizji opracował dokument przedstawiony na tabeli 8.

Tabela 8

„Zatwierdzam"

Dowódca 5 d.p.
generał brygady
(podpis)

Plan rozpoznania dowódcy 5 d. p.

28. 9. 41. Mapa 50000

Skład grupy: dowódca dywizji, szefowie oddziałów operacyjnego i wywiadowczego, dowódca artylerii z oficerem sztabu, do-

wódca saperów, dowódca łączności, szef służby chemicznej, oficerowie jednostki czołgów.

Marszruta i zatrzymania	Czas przybycia	Czas trwania pracy	Zagadnienia rozpoznania	Spotkanie z dowódcami oddziałów i jednostek
Punkt dowodzenia chutor na wzg. bezimiennym	—	—	Wysłuchać meldunku dowódcy 13 p. p. o wynikach rozpoznania przez walkę	Z dowódcą i szefem sztabu 13 p p.
Zachodnie stoki wzg. 217,9.	6.00	30 min.	1. Określić charakter umocnień na wzg. 225.7 i warunki użycia: a) czołgów, środków — przeciwpancernych i wsparcia czołgów; b) artylerii i moździeży c) środków saperskich i dymnych. 2. Ustalić: kierunek głównego uderzenia 13 pp. rejony podstaw wyjściowych; wspólnie z sąsiadem — osłonę prawego skrzydła dywizji i pas ruchu czołgów	Z dowódcą 6 d. p. i 17 p. p.
Zachodnie stoki wzg. 217.9; zachodnie stoki wzg. bezimiennego.	6.45	45 min.	1. Wysłuchać meldunku dowódcy 14 p.p. o wynikach rozpoznania przez walkę. 2. Określić charakter obrony nieprzyjaciela na wzg. 210.7 i warunki użycia czołgów, artylerii, moździerzy, środków saperskich i dymnych. 3. Ustalić: kierunek głównego uderzenia 14 p. p.; uzgodnienie współdziałania z sąsiadem z lewa i pas ruchu czołgów.	Z dowódcami 14 i 15 p.p. oraz z dowódcą (szefem sztabu) 4 d. p.
Zachodnie stoki wzg. bezimiennego z chutorem; południowy stok tego wzg.	7.40	40 min.	Organizacja współdziałania i osłona natarcia czołgów. Grupa dywizyjna obecna w pełnym składzie.	Z dowódcą 3 armii i dowódcami współdziałających jednostek

Marszruta i zatrzymania	Czas przybycia	Czas trwania pracy	Zagadnienia rozpoznania	Spotkanie z dowódcami oddziałów i jednostek
Zachodnie stoki wzg. bezimiennego z chutorem	8.30	30 min.	1. Raporty dowódców broni i dowódców oddziałów. 2. Powzięcie i podanie decyzji przez dowódcę dywizji.	(według planu rozpoznania dowódcy 3. armii).

Szef sztabu 5 d. p.
podpułkownik (podpis)

Szef odziału operacyjnego
major (podpis)

Po zatwierdzeniu planu rozpoznania ,przez dowódcę dywizji wyciągi z niego zostały rozesłane wykonawcom w czasie od godz. 22.00 — 24.00 27. 9.

Szef oddziału operacyjnego przygotował mapy i potrzebne materiały informacyjne, które mogą być potrzebne dowódcy podczas rozpoznania, poczem polecił dyżurnemu operacyjnemu:

— sprawdzić gotowość, do wyjazdu na rozpoznanie, dowódców broni i szefów służb;
— zapewnić dostarczenie środków transportowych dla dowódcy dywizji i oficerów sztabu na g. 5.20 28. 9. 41.

Drugą część ćwiczenia — *wykonanie rozpoznania* — przeprowadza się w terenie. Kierownik ćwiczenia występuje w roli dowódcy dywizji,przeprowadza rozpoznanie, kładąc głównie nacisk na pracę oficerów sztabu.

Do rozpoznania oficerowie powinni się dokładnie przygotować. Szef oddziału operacyjnego powinien mieć wiadomości odnośnie stosunku sił i gęstości obsady frontu dywizji na poszczególnych odcinkach. Musi się doskonale orientować w terenie i umieć wskazać rozmieszczenie oddziałów własnych, wspierających i sąsiadów.

Szef oddziału wywiadowczego winien mieć przy sobie szkic z naniesionym ugrupowaniem nieprzyjaciela według ostatnich danych. Szkic należy uzupełnić zdobytymi podczas rozpoznania wiadomościami; oficerowie sztabów współdziałających uzupełniają według nich swoje wiadomości o sytuacji i wymieniają informacje.

Szef oddziału wywiadowczego musi się doskonale orientować w ugrupowaniu nieprzyjaciela i być gotowym do przedstawienia raportu albo dania informacji na każde żądanie dowódcy.

Obowiązkiem wszystkich oficerów sztabu podczas rozpoznania jest porównanie mapy z terenem i ewentualnie jej poprawienie, naniesienie na mapę lub szkic najważniejszych punktów orientacyj-

nych, rozpoznanie stanu dróg , mostów i przepraw w pasie działań dywizji.

Szef oddziału operacyjnego zaznacza po drodze rejony rozmieszczenia głównego i zapasowych punktów dowodzenia, oraz punktów obserwacyjnych, drogi, dojazdy, wyjazdy i dojścia do nich. Ta przygotowawcza praca w dużym stopniu ułatwia po tym specjalne rozpoznanie rejonów punktów dowodzenia.

W pracy oficerów sztabu bardzo ważnym jest — zapisywanie wskazówek dowódcy dywizji odnośnie organizacji współdziałania.

Dokładne notowanie tych wskazówek i odpowiednie zaznaczenie na mapie ułatwi następnie szybkie sformułowanie planu walki i opracowanie dokumentów współdziałania. W toku rozpoznania i przed ukończeniem ćwiczenia kierownik sprawdza tę pracę i ocenia ją na omówieniu.

O godz. 8.30 na punkcie, wskazanym w planie, dowódca dywizji podaje decyzję, którą wszyscy uczestnicy zapisują i nanoszą na mapy.

Na omówieniu kierownik zatrzymuje się na następujących zagadnieniach, mających ważne znaczenie praktyczne w pracy sztabów:

1. Czy obowiązkową jest obecność szefa sztabu na rozpoznaniu. Niewątpliwie zagadnienia, poruszane na rozpoznaniu przez dowódcę jednostki, mają wielkie znaczenie dla organizacji współdziałania i planowania walki. Jednak praktyka wykazała, że bardziej celowym jest, by szef sztabu znajdował się na punkcie dowodzenia, przez co zapewnia ciągłość dowodzenia i rozwiązuje zagadnienia, związane z organizacją walki.

Dowódca jednostki, przed i po rozpoznaniu, zawsze znajdzie czas i możliwość zorientowania dokładnie szefa sztabu co do swej decyzji i zamiarów odnośnie planowania walki. Dla zapewnienia właściwego i szybkiego sformułowania rozkazu bojowego i wskazówek odnośnie współdziałania wystarczy udział w rozpoznaniu szefa oddziału operacyjnego i jednego z jego pomocników.

2. Współdziałanie różnych rodzajów broni organizuje dowódca jednostki podczas rozpoznania terenowego. Sztabom pozostaje tylko sformułowanie tego w odpowiednich dokumentach (jeśli jest ku temu dość czasu). W warunkach niniejszego ćwiczenia sztab dysponuje trzema godzinami na sformułowanie decyzji dowódcy na piśmie, co jest wystarczającym czasem dla opracowania wszystkich dokumentów bojowych.

W wypadkach, gdy nie ma czasu na opracowanie tabeli planu walki, podstawą planu współdziałania są zaznaczenia na mapie i notatki uczestników rozpoznania. Oficerowie sztabu powinni sprawdzić te notatki i uwagi u dowódców oddziałów, dowódców współdziałających i dowódców broni. W szeregu wypadków dowódca dywizji sprawdza je osobiście.

W każdej sytuacji czas ma decydujący wpływ na formę i metodę opracowania dokumentów bojowych.

7. Przegrupowanie i luzowanie oddziałów.

Na wojnie często dokonuje się przegrupowań dla różnych celów. Sztaby powinny być wyszkolone i mieć dużą wprawę w przeprowadzaniu przegrupowań i luzowaniu oddziałów, organizacji służby porządkowo-ochronnej oraz kontroli gotowości oddziałów do działań.

Z doświadczeń drugiej wojny światowej wynika, że przegrupowanie wojsk planuje sztab armii. Plan ten przewiduje:

— rejony koncentracji dla przygotowania wojsk do przełamania i rejony wyjściowe przed zluzowaniem pierwszego rzutu;
— drogi marszu i rejony dniówek;
— czas początku i zakończenia przegrupowania dla każdej jednostki oddzielnie;
— kolejność przegrupowania;
— organizację łączności (drutowej i środkami ruchomymi);
— środki osłony przeciwlotniczej i naziemnej.

Bez względu na to, że przegrupowania planuje wyższy dowódca, dowódcy wielkich jednostek, pułków i ich sztaby powinny:

— znać i umieć wykonać wszystkie zarządzenia związane z przegrupowaniem oddziałów;
— umieć wydawać szybko i jasno odpowiednie zarządzenia i kontrolować ich wykonanie osobiście i przez oficerów łącznikowych dowództw.

Przy rozpracowywaniu tematów taktycznych przez oficerów sztabu praca nad przeprowadzeniem przegrupowań winna być

Tabela 9

L.p	Temat i treść ćwiczenia	Ilość ćwiczeń	Ilość godzin	Metoda ćwiczenia
1.	Przegrupowanie i luzowanie oddziałów:			ćwiczenia sztabów w terenie.
	— przy organizacji natarcia . .	2	6	
	— w obronie.	1	3	jak wyżej.
2.	Służba porządkowo-ochronna w ugrupowaniu bojowym oddziałów . .	2	4	ćwicz. aplikacyjne.
3.	Luzowanie oddziałów w obronie stałej:			
	— w granicach rozmieszczenia luzowanego oddziału. . . .	1	2	jak wyżej.
	— przy poszerzonym froncie luzowanego oddziału	1	2	jak wyżej.
	— przy przeciwnatarciu nieprzyjaciela w czasie luzowania .	1	2	jak wyżej.
	Razem:	8	19	

przestudiowana najbardziej wyczerpująco. Po tym korzystnie jest przeprowadzić szereg krótkich ćwiczeń w terenie dla nabrania rutyny. W dalszym ciągu na ćwiczeniach szkieletowych, ćwiczeniach sztabów i ćwiczeniach taktycznych doskonalą się sztaby w organizowaniu i kontroli przegrupowań, luzowania i zajmowania przez oddziały podstaw wyjściowych.

Na tabeli 9 przedstawiony jest proponowany program ćwiczeń taktycznych, na powyższe tematy.

ĆWICZENIE PIERWSZE.

Temat: „Przegrupowanie i luzowanie oddziałów przy organizacji operacji zaczepnej armii".

Cel ćwiczenia. Ćwiczyć sztab w układaniu planu przegrupowania i organizacji rozpoznania rejonów podstaw wyjściowych.

Metoda ćwiczenia. Ćwiczenie aplikacyjne w terenie. Uczestnicy: sztab wielkiej jednostki piechoty, sztaby: dowódcy artylerii, jednostki czołgów, lotnictwa i saperów.

W przeddzień ćwiczenia uczestnicy otrzymali następujące założenie taktyczne: 8 armia, ścigając cofającego się nieprzyjaciela strażami przednimi 22 i 23 d. p., do godz. 12.00 27. 8.. 42 osiągnęła linię rz. Biriuczaja, gdzie stwierdzono przygotowaną pozycję obrony nieprzyjaciela. Położenie sił głównych dywizyj przedstawia szkic 4.

Z rozkazów dowódcy frontu wiadomo, że armia wzmocniona 140 i 150 pułkiem haubic, 210 pułkiem armat z odwodu naczelnego dowództwa, 3 i 5 brygadą czołgów, o świcie 29.8 ma przełamać obronę nieprzyjaciela na froncie Gorkowce, Korkino i wyjść na front Łupowo, Grigorowce, rozbijając łącznie z oddziałami 10. armii ugrupowanie obronne nieprzyjaciela na płnc.-zach. rz. Biriuczaja

Dowódca 8. armii ukończył do godz. 15.00 rozpoznanie pasa natarcia na kierunku głównego uderzenia armii.

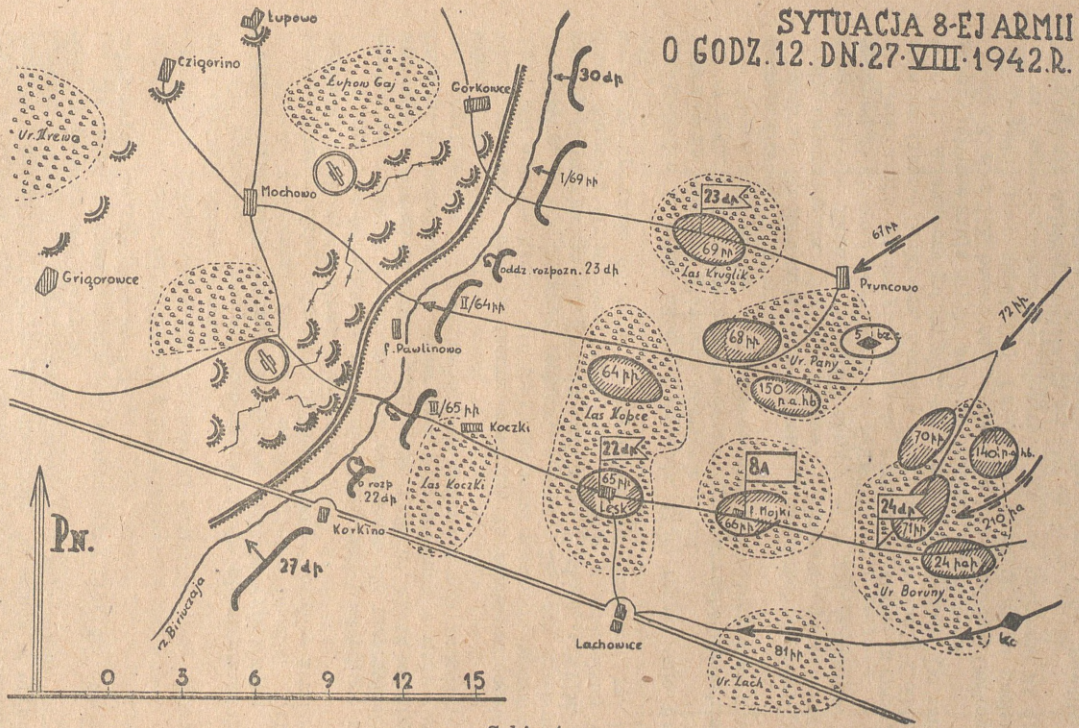
O godz. 15.10 uczestnicy ćwiczenia byli na zachodnim skraju Las Kopce przy drodze na fw. Pawlinowo, gdzie kierownik podał decyzję dowódcy 8. armii:

„Przed frontem armii stwierdzono około dwóch dywizyj piechoty nieprzyjaciela. Na linii Łupowo, Grigorowce przygotowana druga pozycja obronna. Ośrodki obrony — w rej. Gorkowce, na wsch. od Mochowo i płnc. wsch. od Korkino.

Gros armii na lewym skrzydle przełamie obronę nieprzyjaciela na froncie Gorkowce, Korkino i przy współdziałaniu z oddziałami 10. A. zniszczy go na płnc.-zach. od rz. Biriuczaja. Do zmroku siły główne mają wyjść na linię Łupowo, Grigorowce.

23 d. p. z 1/X baonu sap. — zadanie bliższe zdobyć Gorkowce — południowy skraj Gaj. Łupów; w dalszym ciągu nacierać na Czigorino, odrzucając nieprzyjaciela pod uderzenie 24 d.p.; artyleria dalekiego działania — II/8 p. a. l.

Linia rozgraniczenia z lewa Ur. Pany (wył.) fw. Pawlikowo (wył.) Mochowo, Czigorino.

SYTUACJA 8-EJ ARMII
O GODZ. 12. DN. 27·VIII·1942 R.
Łupowo
Czigorino
Łupowy Gaj
Gorkowce
30 dp
Ur. Drewo
Mochowo
1/69 pp
Grigorowce
oddz. rozpozn. 23 dp
II/64 pp
f. Pawlinowo
23 dk
69 pp
Las Kruglik
67 pp
Pruncowo
72 pp
68 pp
Ur. Pany
5 bz
64 pp
150 p. a. hb
III/65 pp
Koczki
Las Kopce
22 dk
70 pp
140 p. a. hb
8A
65 pp
Las Koczki
o. rozp 22 dp
f. Hajki
60 pp
24 dk
71 pp
210 p. a
24 hb
Korkino
27 dp
Ur. Borúny
Pn.
Lachowice
81 pp
Ur. Zach
0 3 6 9 12 15

Szkic 4.

24. d. p. z 2/X baonu sap., II baonem moździerzy — zadanie bliższe zdobyć rejen Mochowo, północny skraj lasu Grigorowce; w dalszym ciągu łącznie z 23 d. p. uderzając na południe Czigorino, zniszczyć nieprzyjaciela; art. dalekiego działania 210 p. armat.

Linia rozgraniczenia z lewa: fw. Mojki (wył.) południowa droga na Mochowo — rozwidlenie dróg 3 km płdn. Mochowo — północno-wsch. skraj Ur. Krewo.

22 d. p. z III dyonem ppanc. — zadanie bliższe — zdobyć południową część lasu Grigorowce; dalszy kierunek natarcia Ur. Krewo; art. dalekiego działania I i III/8 p. a. l.

Grupa czołgów naciera w pasie 24 d. p. z zadaniem — pomóc piechocie w opanowaniu rejonu Mochowo i obezwładnić artylerię oraz odwody nieprzyjaciela w tym rejonie.

Gotowość artylerii godz. 4.00 29.8. Zajęcie podstaw wyjściowych przez piechotę godz. 6.00 29.8. Przegrupowania jednostek i oddziałów wzmocnienia przeprowadzić w nocy 27/28.2 i 28/29.8.

Plan przegrupowania i luzowania oddziałów przedstawić na g. 17.00 27.8".

Na podstawie decyzji dowódcy armii kierownik ćwiczeń, występując w roli szefa sztabu, rozdzielił pracę sztabu jak pokazano na tabeli 10.

Szef oddziału operacyjnego, po otrzymaniu wskazówek od szefa sztabu, wydał następujące zarządzenia:

Pierwszemu pomocnikowi: „Ułoży Pan plan przegrupowania łącznie z pomocnikami szefa sztabu artylerii, saperów i oddziałów czołgowych. Kolejność przegrupowania: w nocy 27/28.8, główne siły 24 d. p. i artyleria wzmocnienia wchodzą na swe odcinki, zajmując północną część Ur. Kopce, las płnc. fw. Mojki; czołgi zajmują podstawy wyjściowe w nocy 28/29.8. Zwolnić drogi, prowadzące na zachód od Ur. Boruny od 20.00 do 5.00 28.8 i od 22.00 28.8 Luzowanie czołowych oddziałów 22 d. p. przez 24 d. p. przeprowadzić nocą 28/28.8. Czas zwolnienia dróg uzgodni Pan z kwatermistrzem.

Drugiemu pomocnikowi:

2. Uprzedzi Pan dywizje przez oficerów łącznikowych o decyzji dowódcy armii odnośnie przegrupowania.

2. Ułoży Pan plan rozpoznania rejonów podstaw wyjściowych do natarcia i przedstawi mi go na g. 16.00.

3. Opracuje Pan, wspólnie z kwatermistrzem, organizację regulacji ruchu w rejonach Ur. Boruny, las Mojki siłami armii, w pozostałych — siłami dywizyj.

Trzeciemu pomocnikowi: Przeprowadzi Pan razem z dowódcą ośrodka łączności rozpoznanie rejonu punktu dowodzenia na zachodnim skraju las Kopce i pomocniczego w rejonie południowo-zachodniego skraju lasu Kruglik. Przygotować siłami saperów

Tabela 10.

Wykonawca	Co ma do wykonania	Godzina wykonania pracy	Kto jest powołany do współpracy
1	2	3	4
1. Szef oddziału operacyjnego	1. Plan przegrupowania i luzowania oddziałów	16.45	Sztaby artylerii, jednostki czołg. i lotnictwa, saperów i szef obrony przeciwgazowej.
	2. Ułożenie rozkazów szczegółowych i tablicy planu walki		
	3. Organizację rozpoznania dowódcy i usunięcia przeszkód z rejonów podstaw wyjściowych do natarcia	17.00	
	4. Organizację ubezpieczenia przegrupowania i rozmieszczenia oddziałów . . .	18.00	Dowódca sap. i dowódca oddziału art. plot.
2. Szef oddziału wywiadowczego	1. Wskazówki dla oddziałów celem zorganizowania przez nie rozpoznania nocnego i zadania rozpoznania lotniczego na 28.8	17 00	Sztab artylerii, sztab lotniczy i służba topograficzno-ogniowa.
	2. Zapewnić sobie otrzymanie danych ze zdjęć topograficznych	20.00	
	3. Rozesłanie do oddziałów planów foto.	21.00	
3. Dowódca łączności	1. Rozpoznanie rejonu punktu dowodzenia (głównego i zapasowych oraz pomocniczego)	17.00	Pomocnik szefa oddziału operacyjnego.
	2. Rozpracowanie planu organizacji łączności i tabeli sygnałów radiowych . . .	20.00	
4. Kwatermistrz	1. Ułożenie rozkazu kwatermistrzowskiego	23.00	Pomocnik szefa sztabu artylerii.
	2. Organizacja i plan dowozu z uwzględnieniem przegrupowania	17.00	
5. Dowódca saperów	1. Wzmocnienie oddziałów dywizji saperami i narzędziami dla usunięcia przeszkód w rejonie podstaw wyjściowych do natarcia	18.00	Szef obrony pgaz.
	2. Przygotować na płn. od fw. Mójki conajmniej dwie prowizoryczne drogi dla kolumn z Ur. Boruny do lasu Kopce	20.00	

dojazdy, wyjazdy, maskowanie i budowę schronów dla ośrodków dowodzenia.

Nie wnikając w pracę wszystkich wykonawców, rozpatrzmy metodę ułożenia planu przegrupowania.

Pierwszy pomocnik szefa oddziału operacyjnego łącznie z oficerami sztabów artylerii, saperów, czołgów i kwatermistrzostwa opracował następujące zagadnienia:

— przez sztab artylerii i oficerów łącznikowych oddziałów artylerii wzmocnienia przygotował rozkazy przygotowawcze dla przegrupowania wojsk;
— ustalił kolejność przegrupowań dywizji i oddziałów wzmocnienia; nakreślił punkty wyjściowe, drogi marszu i zestawił wszystkie obliczenia przemarszów;
— z przedstawicielem lotnictwa uzgodnił środki osłony z powietrza tych oddziałów, które kończą przemarsze w dzień;
— sprecyzował czas zwolnienia dróg zajętych przez tabory i kolejność wykorzystania prowizorycznych dróg dla kolumn.

Rezultatem tej pracy był następujący projekt zarządzenia:

Seria „G"

Zarządzenie nr 018 pomocniczy punkt dowodzenia 8. A. fw. Mojki.

Godz..... min..... 27. 8. 42. Mapa 100000 1937 r.

Dowódca armii rozkazał zająć podstawy wyjściowe do natarcia do godz. 5.00 29. 8. 42. Przegrupowania do nowych rejonów przeprowadzić w nocy 27/28. 8. i 28/29. 8.

1. 24 d.p. z oddziałami wzmocnienia zbierze się w rejonie płn. części las Kopce i las płnc. od fw. Mojki w nocy 27/28. 8. Początek ruchu godz. 20.00.

2. Dowódca 22 d.p. zarządzi zwolnienie przez oddziały dywizji do godz. 22.00 27. 8. północnej części las Kopce do prawej granicy dywizji.

3. Drogi prowadzące na zachód od Ur. Boruny zwolnić na czas od godz. 19.00 27. 8. do godz. 7.00 28. 8.

4. Regulacja ruchu w swoich pasach staraniem jednostek. Regulacja ruchu na rozwidleniu dróg Ur. Pany i Ur. Boruny staraniem armii.

5. Luzowanie czołowych oddziałów 22 d. p. przez 24 d. p. przeprowadzić w nocy 28/29.8.

6. Przegrupowanie przeprowadzić stosownie do załączonego planu.

Załącznik. Plan przegrupowania oddziałów 8. A.

Szef sztabu 8. A. pułkownik (podpis)

Szef Oddziału Operacyjnego podpułkownik (podpis)

Plan przegrupowania, opracowany w formie tablicy (tabeli 11), był o godz. 16.45 przedstawiony szefowi sztabu razem ze szkicem przegrupowania.

„Zatwierdzam"

Dowódca 8 armii — **Członek rady wojennej**

Generał dywizji ..... (podpis) — Generał brygady ..... (podpis)

28. 8. 42

Plan przegrupowania i koncentracji

Mapa 100.000

Nazwa jednostek (oddziałów) i zajmowan. przez nie rejonów	Droga lub pas marszu	Długość przemarszu	Wyru — Punkty kontrolne
24 d. p. (bez 72 p. p.) Ur. Boruny	Ur. Boruny, las Kopce (dwie prowizoryczne drogi dla kol.)	15 km	Zach. skraj lasu ur. Boruny: prowizoryczna droga dla kolumn nr 1-70 p. p. prowiz. droga dla kol. nr 2-71 p. p. . . prowiz. droga dla kol. nr 2 24 p. a. . .
72 p. p. — północno-wschodnia część Ur. Boruny (na odpoczynku)	Ur. Boruny, Mojki	10 km	Prowiz. droga dla kol. nr 2
210 p. armat: północno-wschodn. część Ur. Boruny (na odpoczynku)	Ur. Boruny, las Kopce	20 km	Prowiz. droga dla kol. nr 1
150 p. hb. Południowa część Ur. Pany	Ur. Pany, las Kopce	8 km	Rozwidlenie dróg w lesie Ur. Pany
140 p. hb Północna część Ur. Boruny	DrogaUr.Boruny fw. Mojki, Leśn. w las Kopce	25 km	Zachodni skraj lasu Ur. Boruny

3 i 5 brygady czołgów przegrupowują się w nocy z

Szef Sztabu

Pułkownik ..... (podpis)

Tabela 11.

Dodatek do zarządzenia bojowego sztabu 8 armii nr 018.

oddziałów 8. A. w okresie 27—28. 8. 42.

1937 r.

szenie		Przybycie		Uwagi
Godziny przejścia		Rejon koncentracji	Czas przybycia	
czołem	ogonem			
21.00	23.00	70 i 71 p. p. 24 p. a. północna część lasu Kopce	2.00	1. Rejony koncentracji oddziałów określa szczegółowo dowódca dywizji.
21.00	23.00		5.00 28. 8.	
23.00	1.00			
1.30	3.30	72 p. p. las na północ od fw Mojki	4.30 6.30	2. Czas marszu liczy się od punktów kontrolnych. Wyruszenie z iejsca postoju reguluje służba porządkowo-ochronna.
23.30	1.00	210 p. arm. Środkowa część lasu las Kopce	4.30 6.30	
22.00	23.30	150 p. hb północna część las Kopce	1.00 2 30	
2.00	3.30	140 p. hb. las Kopce	5 00 6.30	3. Dowódca 22 d. p. określi dokładnie rejon koncentracji.

28/29. 8. według rozkazu szczególnego.

Szef Oddziału Operacyjnego

Podpułkownik .....

(podpis)

Podczas omówienia kierownik ćwiczenia zwrócił uwagę na następujące zagadnienia:

1. Czynnik czasu i teren mają w organizacji przegrupowania decydujące znaczenie. W wypadku dysponowania ograniczonym czasem daje się oddziałom zamiast ogólnego planu tylko zarządzenia szczególne; niekiedy trzeba się ograniczyć do krótkich wskazówek dowódcy dywizji, podanych podczas rozpoznania.

Teren, szczególnie drogi, a także pora roku i stan pogody zawsze wpływają na czas wykonania przegrupowania. Należy brać pod uwagę, że pojemność pasów natarć na kierunku głównego uderzenia, przy wielkim nasyceniu środkami wzmocnienia jest często bardzo ograniczona.

Ta okoliczność wymaga ścisłego przestrzegania terminów przegrupowań, dokładnej organizacji regulacji ruchu i służby porządkowo-ochronnej w rejonach rozmieszczenia oddziałów.

2. Przedstawiony przykład przegrupowania jest bardzo prosty. Znacznie bardziej złożonym jest przegrupowanie w toku natarcia. Często sytuacja może wymagać:

— przeniesienia głównego wysiłku na inny odcinek frontu, lub inny kierunek;
— wykorzystania nieoczekiwanego powodzenia na jakimkolwiek odcinku frontu;
— odparcia uderzenia nieprzyjaciela na skrzydle;
— przegrupowania środków technicznych, w pierwszym rzędzie czołgów i artylerii.

Manewr tego rodzaju, oprócz tego, że jest dziełem trudnym i odpowiedzialnym, musi być najczęściej wykonany w ograniczonym czasie. Jednak w każdej sytuacji przegrupowania te muszą być przeprowadzone według doskonale obmyślanego planu.

Sztaby muszą być wyćwiczone i mieć wprawę w przeprowadzeniu przegrupowań w toku natarcia: z głębi ku frontowi; wzdłuż frontu (rokadowe) i na jedno ze skrzydeł.

3. Przegrupowania oddziałów są zwykle związane z częściowym lub ogólnym luzowaniem oddziałów. W konkretnym wypadku luzowanie dotyczyło jedynie czołowych i rozpoznawczych oddziałów 22 i 23 d. p. i organizacja jego była przygotowana przez sztaby odpowiednich jednostek i oddziałów.

4. Rozpoznanie przez dowódców rejonów podstaw wyjściowych do natarcia jest typowym zadaniem sztabów dywizyj, pułków i oddziałów wzmocnienia przy organizacji natarcia.

5. W każdej syutacji, gdy oddziały koncentrują się w terenie dopiero co zdobytym, ciąży na sztabach obowiązek zorganizowania usunięcia przeszkód na dużych obszarach i to w ograniczonym czasie.

ĆWICZENIE DRUGIE.

Temat: Służba porządkowo-ochronna.

Cel. Ćwiczyć sztab w organizowaniu służby porządkowo-ochronnej, kontroli przegrupowań, luzowania oddziałów i zajęcia przez nie podstaw wyjściowych do natarcia.

Metoda ćwiczeń. Ćwiczenia aplikacyjne na mapach i w terenie.

Przed rozpoczęciem ćwiczenia, przez pytania, kierownik sprawdza u uczestników znajomość zadań nakładanych na służbę porządkowo-ochronną. Następnie uczestnicy ustalają ważniejsze przedmioty kontroli sztabów armii, dywizji i pułku, przedstawione na tabeli 12.

Tabela 12

Kto organizuje kontrolę	Cele (przedmioty) kontroli	Kto wykonuje	Termin sprawdzenia
1	2	3	4
1. Sztab armii.	1. Kontrola przegrupowania oddziałów armii i oddziałów wzmocnienia.	Oficerowie sztabu.	Przez cały okres przegrupowania
	2. Kontrola gotowości rejonów wyjściowych dla rozmieszczenia piechoty, stanowisk ogniowych grup artylerii armii, pozycyj wyjściowych odwodu czołgowego, przeciwczołgowego i drugiego rzutu armii.	Dowódca artylerii i sztaby oddziałów czołgowych.	Po zakończeniu prac nad usunięciem przeszkód i po rozoznaniu stanowisk ogniowych i stanowisk czołgów.
	3. Sprawdzenie maskowania oddziałów z powietrza wzrokowo i zapomocą fotografii.	Pomocnik dowódcy oddziału rozpoznawczego.	2-3 razy w okresie koncentracji.
2. Sztab dywizji.	1. Organizacja regulacji ruchu w czasie przegrupowania oddziałów i na tyłach	Pomocnik oddziału regulacji ruchu według wskazówek szefa sztabu.	
	2. Kontrola przegrupowania oddziałów i gotowości rejonów wyjściowych piechoty, stanowisk ogniowych artylerii, moździerzy, środków obrony przeciwpancernej i odwodów.	Oficerowie sztabu dywizji i sztabu artylerii.	Przez cały okres przegrupowania.
3. Wszystkie sztaby.	Kontrola zajęcia przez oddziały podstaw wyjściowych i gotowości artylerii, czołgów i piechoty do natarcia.	Oficerowie wszystkich sztabów.	W przeddzień natarcia i przed rozpoczęciem natarcia artyleryjskiego.

Przy rozpracowaniu organizacji służby porządkowo-ochronnej kierownik ćwiczeń zatrzymał się na najbardziej zawiłych w praktyce zagadnieniach.

Do nich należą:

— określenie i wyraźne rozgraniczenie funkcyj odnośnie służby porządkowo-ochronnej między sztabami wielkich jednostek i sztabami poszczególnych rodzajów broni;
— podział pracy celem wykonania kontroli między oddziałami wewnątrz sztabu wielkiej jednostki i między sztabami artylerii i saperów;
— zaznaczenie głównych rejonów i punktów największego taktycznego zagęszczenia i intensywnego ruchu w strefach rozmieszczenia oddziałów i na tyłach;
— określenie potrzebnych sił i środków dla pełnienia służby porządkowo-ochronnej i regulacji ruchu.

W przytoczonym przykładzie (szkic 4) takimi rejonami i punktami, które wymagały największego wysiłku ze strony służby porządkowo-ochronnej, regulacji ruchu i kontroli były: wyjścia dróg i prowizorycznych dróg dla kolumn z zachodniego skraju Ur. Boruny; skrzyżowania i rozwidlenia dróg na północno-wschód od Ur. Pany i na drodze w lesie Kopce.

Na ćwiczeniu aplikacyjnym w ciągu 25 — 30 min. opracowali uczestnicy plan organizacji służby porządkowo-ochronnej, przedstawiony na tabeli 13.

Tabela 13

„Zatwierdzam"
Szef Sztabu 8 armii
Pułkownik . . . . . .
podpis
27.8.42.

Plan organizacji służby porządkowo - ochronnej 8. A. w czasie 27—29.8.42.

Mapy 100000 i 50000 1937 — 1939 r.

Rejony	Zadania służby porządkowo-ochronnej i regulacji ruchu	Kto wykonuje	Czas pracy	Kto wyznacza środki regulacji ruchu
1	2	3	4	5
Ur. Boruny, las Kopce.	1. Kontrola przegrupowania oddziałów 24 d. p 210 p. armat, 140 i 150 p. hb.	Grupa Nr. 1 sztabu armii.	od 21.00 27.8. do 8.00 28.8.	Z 24 d. p. na godz. 18.00 27.8.
	2. Kontrola przegrupowania i koncentracji oddziałów 24 d. p.	j. w.	2.00-9 00 28. 8.	Z 24 d. p na godz. 18.00 27.8

Rejony	Zadania służby porządkowo-ochronnej i regulacji ruchu	Kto wykonuje	Czas pracy	Kto wyznacza środki regulacji ruchu
1	2	3	4	5
Ur. Boruny las Koczki, rejon na wsch. od fw. Pawlinowo.	3. Podział rejonów stanowisk ogniowych grup artylerii armii i grup wsparcia piechoty.	Grupa Nr. 2 sztabu artylerii armii i sztabów 22, 23, 24 d. p.	Od 8.00 27. 8. do 24.00 28.8.	Z oddziałów 22 i 24 d. p.
Pas natarcia na kierunku głównego uderzenia	4. Sprawdzenie z powietrza maskowania ugrupowania oddziałów z fotografowaniem.	Pomocnik szefa oddziału wywiadowczego.	28. 8. dwa loty.	
Ur. Boruny, las Kopce.	5. Kontrola przegrupowania i zajęcia podstaw wyjściowych przez czołgi wzmocnienia, odwód czołgów i przeciwpancerny i drugi rzut.	Grupa Nr 3. sztabu armii.	od 21.00 28 8. do 5.00 29. 8.	Z oddziałów czołgów na go z. 18.00 28.8.
	6. Kontrola gotowości do natarcia artylerii. możdzieży i czołgów.	Grupy Nr. 2 i 3.	od 20.00 28. 8. do 5.00 29.8.	

Celem praktycznego wykonania służby porządkowo-ochronnej dzielą się uczestnicy ćwiczeń na trzy grupy. Starszym grup wręcza się wyciągi z planu przegrupowania (patrz tablica 13).

Przed wyjazdem w teren organizuje się w odpowiednich miejscach punkty regulacji ruchu, punkty kontrolne i wskaźniki. Kierownik, wykorzystując wcześniej przygotowanych pomocników, rozgrywa kolejno szereg epizodów, mających na celu wyrobienie u oficerów sztabu pewności działania, zapobiegliwości i umiejętności przywrócenia porządku, naruszonego w toku przegrupowania.

ĆWICZENIE TRZECIE.

Temat: Luzowanie oddziałów przy organizacji przełamania pozycji typu polowego.

Cel ćwiczenia: 1. Szkolić oficerów sztabu w organizacji luzowania oddziałów.

2. Przedstawić system i metody pracy sztabów wielkich jednostek i sztabów różnych rodzajów broni w okresie luzowania.

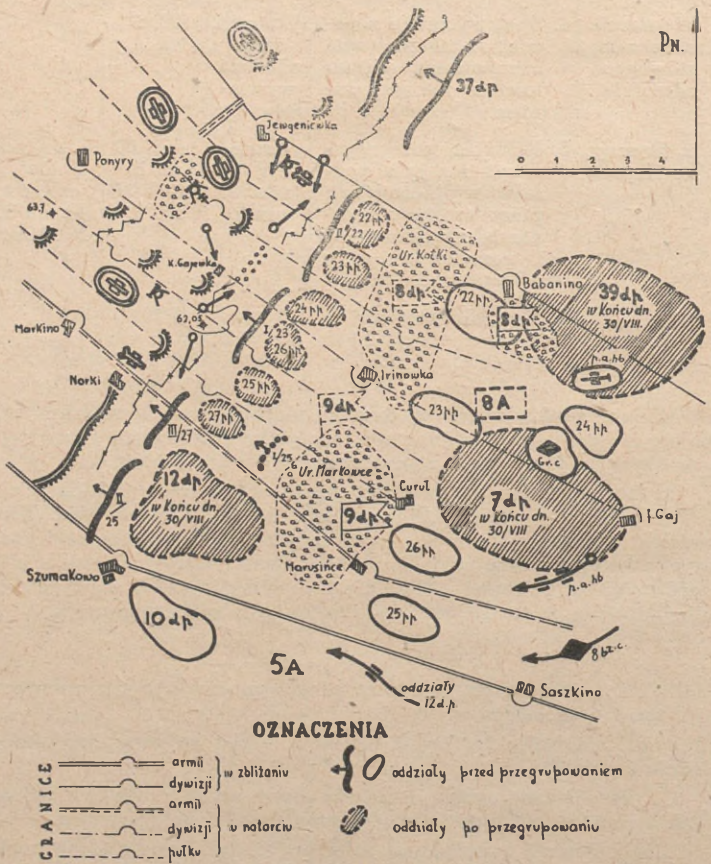
Na ćwiczenie powołuje się oficerów sztabu dywizji, sztab artylerii, dowódców broni i szefów służb dywizji.

Ćwiczenie zostało ułożone metodą kombinowaną według następującego planu:

1. Luzowanie oddziałów przy organizowaniu natarcia i w obronie stałej. Krótki wykład — 1 godz.
2. Praca sztabów dywizji i pułku przy organizacji luzowania w czasie przełamywania pozycji obronnej typu polowego. Gra wojenna sztabu na mapach — 2 godz.
3. Metody pracy sztabów wielkich jednostek w okresie luzowania. Ćwiczenia aplikacyjne w terenie — 2 godz.

W przeddzień ćwiczenia uczestnicy otrzymali założenia taktyczne.

Sytuacja ogólna podana krótko jak na szkicu 5.

Szkic 5.

9 d.p. ścigała cofającego się nieprzyjaciela w ciągu 26 i 27 8.42 i prowadziła rozpoznanie przedniego skraju przygotowanej zawczasu pozycji umocnionej na wsch. od Markino.

Dowódca dywizji na podstawie ustnych informacyj od dowódcy armii wie, że:

— oddziały armii prowadzą dalej w ciągu 28.8. rozpoznanie pozycji nieprzyjaciela;
— lewa granica armii będzie przypuszczalnie przebiegała na płnc. od linii Marusince, Markino; do czasu otrzymania rozkazu do przegrupowania i luzowania mają dywizje prowadzić rozpoznanie w dotychczasowych pasach działania;
— do dyspozycji dowódcy 9. dywizji został oddany XII baon saperów w Ur. Markowce (2 km płdn. zach. Curuł) od godz. 8.00 28.8.

Na wykładzie kierownik ćwiczenia rozstrząsał szczegółowo następujące zagadnienia:

1. Kiedy powstaje konieczność luzowania; cechy charakterystyczne luzowania w warunkach obrony stałej, przy przygotowaniu natarcia na pozycję umocnioną ,przy natarciu na doraźnie zorganizowaną obronę.
2. Różnorodności luzowania; z powiększeniem lub zmniejszeniem szerokości frontu luzowania, luzowanie na styku dwu oddziałów, luzowanie w warunkach ograniczonego czasu.
3. Charakter wskazówek dowódców jednostek i oddziałów dla przeprowadzenia luzowania.
4. Obowiązki sztabów przy organizowaniu luzowania; plan luzowania i jak się go układa.
5. Organizację rozpoznania przez dowódców luzowanych odcinków, łącznie ze sztabami luzowanych oddziałów, zbieranie informacyj w sztabach luzowanych oddziałów.
6. Przedsiębrane środki celem maskowania, ukrycia ruchów i zachowania tajemnicy wojskowej; organizację podsłuchu; wprowadzenie w błąd nieprzyjaciela.
7. Techniczne sposoby przeprowadzenia luzowania; przygotowanie linii (rejonów) wyjściowych, sposób wprowadzenia i wyprowadzenia pododdziałów, przyjęcie i zdanie urządzeń obronnych (w obronie); służba przewodników i wskaźniki.
8. Obowiązki służby porządkowo-ochronnej w okresie luzowania; podstawowe zagadnienia kontroli podczas przeprowadzania i po zakończeniu luzowania.
9. Działania oddziałów; charakterystyczne cechy dowodzenia i pracy sztabów w wypadku akcji zapobiegawczej i przeciwnatarcia nieprzyjaciela w okresie luzowania.

Celem lepszego oświetlenia charakteru pracy dowództwa i sztabów przy organizowaniu luzowania kierownik ćwiczeń zebrał podstawowe zagadnienia i omówił je szczegółowo z uczestnikami (tabela 14), ilustrując je przykładami z wojny.

Zasadnicze rodzaje pracy dowódców i sztabów wielkich jednostek oraz oddziałów przy organizowaniu luzowania.

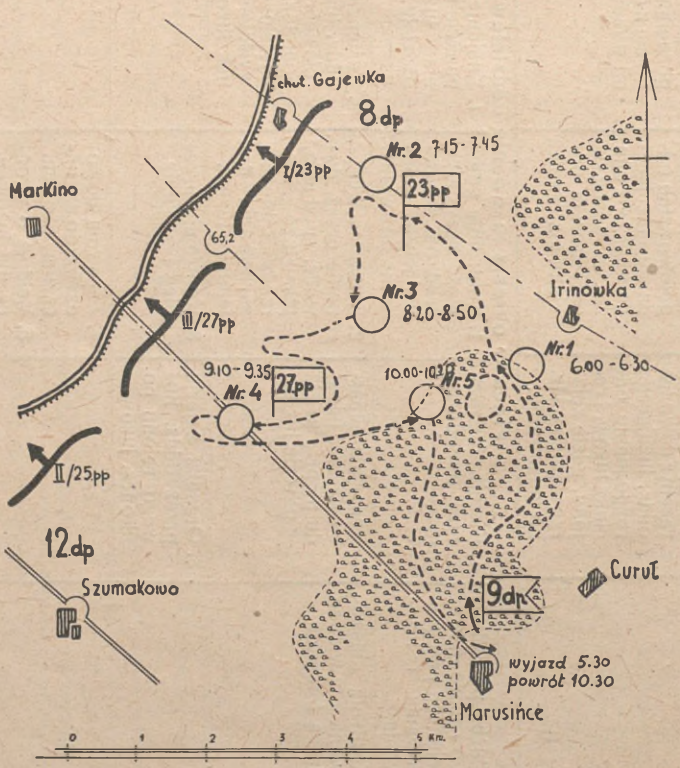
Tabela 14

Dowódca i sztab wielkiej jednostki	Dowódca oddziału luzowanego	Sztab oddziału luzowanego	Dowódca oddziału luzującego	Sztab oddziału luzującego
1	2	3	4	5
Praca nad zorganizowaniem luzowania oddziałów.				
1. Wydanie przez dowódcę rozkazu do luzowania.	1. Pobiera decyzję do zorganizowania luzowania i daje sztabowi wskazówki.	1. Opracowuje rozkaz, plan i instrukcję dla przeprowadzenia luzowania.	1. Zapoznaje się z sytuacją na odcinku luzow. studiuje dane rozpozn. i przygot. dane do natar.	1. Przygotowuje dane do decyzji dowódcy, wykorzystując informacje sztabu luzowanego.
2. Organizacja przez sztab służby porządkowo-ochronnej, zarządzenia dla zachowania tajemnicy luzowania, opracowanie instrukcji dla luzowania i zapewnienie wyczerpującego informowania dowódc. i sztaby oddz. luzujących.	2. Określa rejony (linie) wyjściowe drogi marszu i ustala kolejność luzowania.	2. Przygotowuje dane o nieprzyjacielu, szkic odcinka luzowania, wyznacza przewodników, organizuje służbę wskazywania drogi (wskaźniki.)	2. Przeprowadza rozpoznanie rejonów wyjściowych do luzowania ze sztabem, dowódcami broni i szefami służb oraz dowódcą oddziału luzowanego.	2. Organizuje rozpoznanie rejonów wyjściowych, dróg marszu, rowów łącznikowych razem z przedstawicielami sztabu oddziału luzowanego.
3. Organizuje obronę przeciwlotniczą luzowania.	3. Przedsiębierze środki dla ubezp. luzow. przed niespodziew. napadem nieprzyjac.	3. Wzmacnia system obserw. na odcinku luzow. i wzmacnia ubezpieczen. bojowe.	3. Pobiera decyzję i wydaje rozkaz do luzowania. Zatwierdza plan luzowania.	3. Układa plan luzow. razem ze sztab. oddz. luzowan. formułuje na piśmie rozkaz i instruuje wykonawc.

	4. Przeprowadza razem z dowódcą oddz. luzującego rozpoznanie odcinka luzow. i rejonu, gdzie zbierze się jego oddz. po zluzowaniu.	4. Informuje szczegółowo sztab oddziału luzującego i bierze z nim razem udział w rozpoznaniu odcinka luzowania.	4. Przeprowadza rozpoznania terenu razem z dowódcami pododdziałów.	4. Organizuje dowodzenie w okresie luzowania i kontrolę gotowości pododdziałów.
Praca w okresie luzowania oddziałów.				
1. Służba porządkowo-ochronna w rejonach przegrupowania i luzowania.	1. Kieruje luzowaniem pododdziałów.	1. Kontroluje gotowość wszystkich środków zapewniających spokojne luzowanie.	1. Znajduje się na punkcie dowodzenia luzowanego oddziału.	1. Kontroluje gotowość wszystkich środków zabezpieczając. spokojne luzowanie.
2. Kontrola maskowania z powietrza drogą fotografii.	2. Zapewnia odparcie nagłego napadu nieprzyjaciela w okresie luzow.	2. Sprawdza wykonanie przez dowódc. pododdz. planu luzow. i zarządz. odnośnie zachowania tajemnicy luzow.	2. Zastępca dowódc. oddz. luzując. kieruje zebraniem się pododdz. w rejonie wyjściowym i ich wyjściem na odcinek luzowania.	2. Zapewnia dowodzenie z punktu dowodzenia luzowanego oddziału i w rejonach wyjściowych do luzowania.
	3. Organiz. zajęcie przez oddz. nowego rejonu po ukończ. luzow.	3. Kontroluje przebieg luzowania.		3. Kontroluje przebieg luzowania.
		4. Zapewnia dowodzenie do zakończenia luzowan. 5. Melduje o ukończeniu luzowan.		4. Melduje do sztabu wielkiej jednostki o zakończeniu luzowan.

Na przeprowadzonej następnie grze wojennej sztabów zostały opracowane: ocena sytuacji i raport dla dowódcy; plan rozpoznania przez dowódcę odcinków, na których ma być przeprowadzone luzowanie; organizacja służby porządkowo-ochronnej; plan rozpoznania i otrzymywanie informacyj od oddziałów luzowanych; ogół zarządzeń i środków dla zapewnienia spokojnego przebiegu luzowania.

Na zakończenie gry dowódca dywizji, wysłuchawszy raportu szefa sztabu i dowódców broni, podał swoją decyzję do przegrupowania i luzowania i zatwierdził plan rozpoznania, przedstawiony w formie szkicu (szkic 6).

Szkic 6.

Szkic 6. Plan rozpoznania odcinków luzowania 9 d.p.
Skład grupy: D-ca 9 d.p., szef sztabu, pomoc. szefa op., pomoc. szefa wyw., dca ad., szef. szt. art. dyw., dca sap., szef opgaz., dcy 25, 26, 27 p.p., dca 12 d.p.

Nr 1) godz. 6.00—6.30— 1) Warunki rozmieszczenia oddziałów po przegrupowaniu.

Nr 2) godz. 7.15—7.45— 1) Warunki prowadzenia walki na styku 8 d.p.
2) Wybór linii wyjściowej dla luzowania.
3) Wysłuchanie informacyj dcy 23 p.p.
4) Warunki użycia art., czołgów i odwodu ppanc.

Nr 3) godz. 8.20—8.50— Rozpoznanie linii wyjściowej dla luzowania.

Nr 4) godz. 9.10—9.35— 1) Te same kwestie co na pkcie Nr 2, tylko w odniesieniu do lewego skrzydła.
2) Meldunek d-cy 27 p.p. o przygotowaniu luzowania.
3) Spotkanie z d-cą 12 d.p.

Nr 5) godz. 10.00—10.20 Wybór odcinków służby porządkowo-ochronnej i dróg dojścia na odcinki luzowania.

Decyzję swoją dowódca dywizji sformułował następująco (szkic 6):

„Wiadomości o nieprzyjacielu i zadanie ogólne — bez zmian. Zadanie dywizji — przygotowując przełamanie na froncie chut. Gajewka, Norki (na szkicu nie ma), przeprowadzić w okresie 28—30. 8 przegrupowanie i zluzowanie oddziałów w pasie: granica prawa Irinówka, chut. Gajewka; granica lewa — Marusince, Markino.

Przegrupowanie oddziałów przeprowadzić w nocy 28/29.8; 25 i 26 p.p. — w rejonie północnej części Ur. Markowce; artyleria we wschodniej części Ur. Markowce.

W nocy 29/30. 8. przeprowadzić luzowanie: 26 p.p.—luzuje oddziały 8 d.p. w pasie ograniczonym z lewa Curuł, wzg. 62.5 i pod-oddziałów 27 p.p. na odcinku sięgającym do nowej linii rozgraniczenia dywizji.

27 p.p. po zluzowaniu go przez oddziały 12 d.p. zbierze się w północnej części Ur. Markowce; II/25 p.p. przechodzi na rozkaz dowódcy pułku na zachodni skraj Ur. Markowce.

Przegrupowanie i luzowanie będzie osłonięte przez lotnictwo, grupę artylerii armii, artylerię 8 d.p. i na południe od linii Curuł, Markino — przez artylerię 9 d.p.

Dowódcy odcinków zakończą rozpoznanie terenu 29. 8. Grupa rozpoznawcza pod moim kierownictwem wyjeżdża o godz. 5.30 28.8.“

Do ćwiczenia aplikacyjnego otrzymali oficerowie sztabu dalszy rozwój sytuacji poprzedniego ćwiczenia w formie następującego założenia:

„W ciągu 28. 8. i połowy dnia 29. 8. dowódcy dywizyj i dowódcy oddziałów luzowanych i luzujących przeprowadzili rozpoznanie terenu w swoich pasach i odcinkach, wydali rozkazy do zorganizowania luzowania, a sztaby wypracowały odpowiednie plany luzowania i służby porządkowo-ochronnej.

Do godz. 12.00 29. 8. dowódcy pododdziałów luzowanych i luzujących ukończyli rozpoznanie terenu i pracę związaną z przeprowadzeniem luzowania....".

Ćwiczenie aplikacyjne w terenie rozpoczęło się w rejonie, gdzie według sytuacji winien być rozmieszczony punkt dowodzenia dowódcy 23 p.p.

Kierownik polecił odczytać przygotowany rozkaz 26 p.p. do luzowania (szkic 5).

1) Nieprzyjaciel broni się na pozycji umocnionej na odcinku K. Gajewka, wzg. 62.5; wykryto cztery DZGO, przeszkody z drutu 3-rzędowe, rozbudowany system umocnień polowych i obrony przeciwpancernej. W rejonie Ponyry, wzg. 63.7 — ośrodki obrony przeciwpancernej i przypuszczalnie — odwody pułkowe.

2) 26 p.p. luzuje pododdziały 23 p.p. i zajmuje odcinek K. Gajewka, wzg. 62.5 z zadaniem przełamania pozycji umocnionej nieprzyjaciela.

Początek luzowania godz. 22.00 29. 8. Luzowanie osłania grupa artylerii wsparcia piechoty 23 i dwa dyony artylerii armii.

3) Na prawo 24 p.p.; linia rozgraniczenia z nim Irynówka (wył.), K. Gajewka, Ponyry (wył.).

Na lewo 25 p.p. luzuje od godz. 22.00 pododdziały 27 p.p.; linia rozgraniczenia — północna część Ur. Markowce, wzg. 62.5, wzg. 63.7.

4) I/26 p.p. z dwoma plutonami art. pułk. i dwoma plutonami saperów zluzować 2/23 p.p. na odcinku (wskazuje w terenie).

Rejon wyjściowy przed luzowaniem — zagajnik i wąwóz 1 km na płdn. od Irynówka. Droga marszu do rejonu wyjściowego — Curuł, wschodni i północny skraj Ur. Markowce do posterunku kontrolnego nr 5 (zielony reflektor).

Droga dla kolumny do miejsca luzowania — podejściami i rowami łącznikowymi I/23 p.p.

Luzowanie ukończyć do godz. 1.00 30. 8.

5) II/26 p.p. z jednym plutonem art. pułk. i drużyną saperów zluzuje 3/23 p.p. na odcinku (wskazuje w terenie).

Rejon wyjściowy przed luzowaniem — północno-zachodni skraj Ur. Markowce. Droga marszu — Curuł, 8-ma przesieka do skraju (posterunek kontrolny nr 6 czerwony reflektor obrócony w głąb lasu).

Droga dla kolumny — podejściami i rowami łącznikowymi I/23 p.p.

Luzowanie ukończyć do godz. 1.00 30. 8.

6) III/26 p.p. maszeruje po osi I/26 p.p. i po przejściu posterunku kontrolnego nr 7 (wskazuje jego miejsce w terenie) zająć w tym rejonie rowy i szczeliny, wystawiając w prawo ubezpieczenie, na styku z 24 p.p.

7) Artyleria wsparcia przygotuje stały ogień zaporowy na odcinku K. Gajewka — DGO nr 3 trzema dyonami i w rejonach 1 km na zach. wzg. 625 i DGO nr 4 — dwoma dyonami, uzgadniając organizację ognia z dowódcą artylerii armii.

8) Rozpoznanie terenu w swoich rejonach należy zakończyć do godz. 16.00 29. 8.

9) Punkt dowodzenia — zagajnik i wąwóz 2 km na zach. m. Irynówka od 22.00 29. 8.

10) Meldunki o luzowaniu przedstawić do godz. 3.00 30. 8.

Zaznajomiwszy się z rozkazem i zapisawszy go, uczestnicy ćwiczenia wysłuchali projektu planu luzowania, wykonanego przez jednego z pomocników szefa oddziału operacyjnego, jako praca indywidualna. Pomocnicy kierownika, występujący jako szef sztabu 23 p.p. i dowódca I/23 p.p., uzupełnili projekt planu luzowania. W ostatecznej formie tego dokumentu znalazły się następujące wskazówki:

— kolejność i terminy luzowania pododdziałów;
— rowy łącznikowe (podejścia), przeznaczone dla podejścia pododdziałów luzujących i odejścia zluzowanych;
— kolejność i sposób luzowania organów ubezpieczenia i obserwacji;
— organizacja służby porządkowo-ochronnej w czasie luzowania (wskazówki o miejscach posterunków kontrolnych, wskaźników, punktu regulacji ruchu, znaki umówione, sygnały do zatrzymania i dalszego kontynuowania marszu);
— zarządzenia na wypadek otwarcia ognia przez nieprzyjaciela w czasie luzowania lub rozpoczęcia przezeń natarcia;
— kolejność przesunięcia tyłów pułku.

Następnie rozegrano kilka epizodów, treścią których było: wzajemne porozumienie się przedstawicieli 23 i 26 p. p. o kolejności i sposobie luzowania; zaznajomienia się z wyjściowym rejonem luzowania, podejściami i rowami łącznikowymi; kolejność i sposób luzowania organów ubezpieczenia i obserwacji; pełnienie służby porządkowo-ochronnej na punkcie regulacji ruchu w czasie luzowania.

ROZDZIAŁ IV.

ĆWICZENIE SZKIELETOWE.

(przykład organizacji i metody przeprowadzenia).

Ćwiczenia szkieletowe ze środkami łączności są przeprowadzane pod kierownictwem dowódców wielkich jednostek. W tych wypadkach, gdy wyższy dowódca stawia sobie za cel — sprawdzenie wyszkolenia podwładnego dowódcy i jego sztabu w przerabianym temacie taktycznym, lub gdy chce pokazać metodę przeprowadzenia ćwiczenia, bierze wówczas kierownictwo w swoje ręce, wykorzystując swój sztab jako aparat kierownictwa ćwiczenia i jako rozjemców.

Organizacja ćwiczenia szkieletowego.

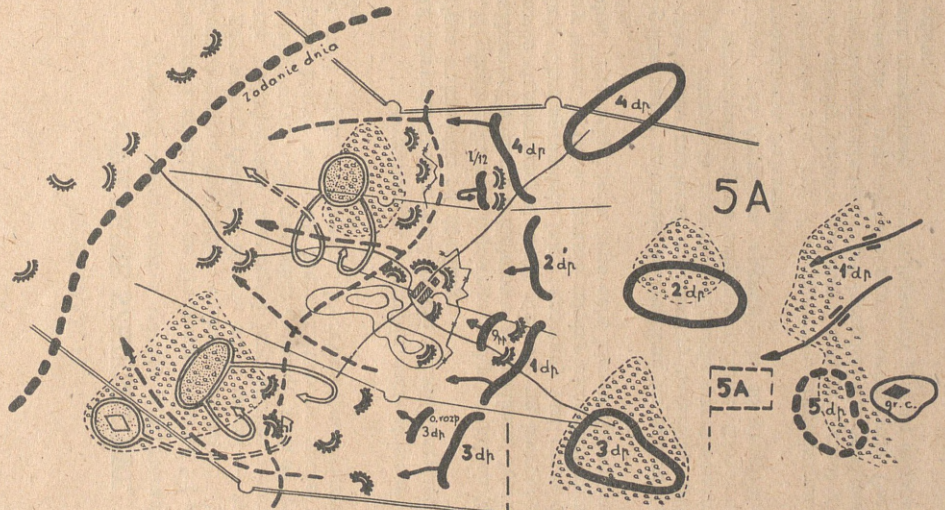
12 sierpnia 1942 r. szef sztabu (armii, korpusu) otrzymał następujące wskazówki od dowódcy:

„W planie szkolenia bojowego 1 d.p. w dniach 28-29. 8. 42 jest przewidziane ćwiczenie szkieletowe ze środkami łączności na temat: „Natarcie wzmocnionej dywizji piechoty na broniącego się nieprzyjaciela". Chcę sprawdzić jak opanowany jest przez oficerów sztabu podany temat, a także zgranie między oficerami sztabu i ze swoim dowódcą. Dla osiągnięcia tego celu kierownictwo ćwiczenia obejmę osobiście.

Ogólne ramy założenia nakreśliłem na szkicu (patrz szkic 7). Ćwiczenie winno zawierać organizację natarcia, walkę w głębi pozycji i jej rozwój do momentu odparcia przeciwnatarcia nieprzyjaciela i umocnienie się na osiągniętej linii. Stosownie do tego nakreśli Pan cele ćwiczenia, zagadnienia do przepracowania i plan przeprowadzenia ćwiczenia.

Ćwiczenie ma być dwustopniowe. Pożądanym jest powołać wszystkie sztaby pułków piechoty i artylerii, część z nich może być w zmniejszonym składzie. Sieć łączności kierownictwa, pozorowanie nieprzyjaciela i pozorowanie ognia zorganizuje Pan w najskromniejszych rozmiarach, zapewniających jednak osiągnięcie postawionych celów.

Teren ćwiczenia wybrałem 15 km na wschód od miejsca postoju dywizji (wskazuje na mapie). Rejon ten jest znany uczestnikom, jednak większość poprzednich ćwiczeń przeprowadzano ze wschodu na zachód, ja zaś chcę wziąć kierunek natarcia z północy

Zadanie dnia
4 dp
4 dp
1/12
5A
2 dp
2 dp
1 dp
1 dp
5A
5 dp
gr. c.
o. rozp.
3 dp
3 dp
3 dp
Etap 3-ci. Odparcie przeciwnatarcia npla /2-3 godz./
Etap 2. Natarcie i walka w głębi obrony npla /4-6 godz./
Etap 1. Organizowanie natarcia /24 godz./

Szkic 7.

na południe, co będzie nowością w położeniu taktycznym i zrobi ćwiczenie bardziej pouczającym.

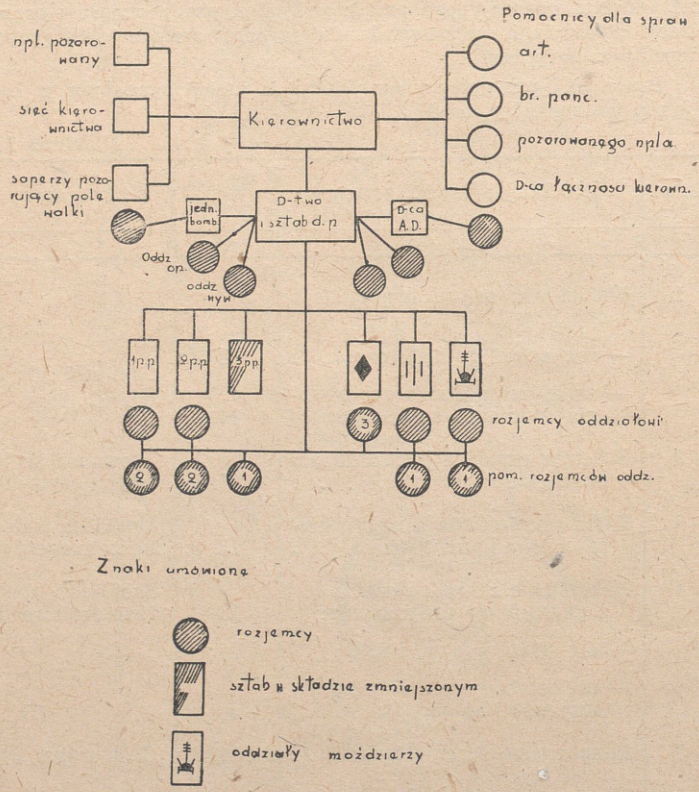
Na dzień 16. 8. przedstawi mi Pan opracowane założenie taktyczne, organizację ćwiczenia i plan jego przeprowadzenia".

Na podstawie tych wskazówek szef sztabu wydzielił grupę roboczą pod kierownictwem szefa oddziału operacyjnego. W skład grupy weszli: trzej oficerowie sztabu, w tej liczbie dowódca łączności, szef sztabu kwatermistrza, szef sztabu dowódcy artylerii, dowódca saperów i szef obrony przeciwgazowej. W tym samym dniu szef oddziału operacyjnego przedstawił plan pracy odnośnie organizacji ćwiczenia i, po zatwierdzeniu go przez szefa sztabu, grupa przystąpiła do pracy.

Praca nad przygotowaniem ćwiczenia prowadzona była w kolejności wskazanej w tabeli 15.

Tabela 15

L. p.	Rodzaj i treść pracy	Termin wykonania	Wykonawcy
1	2	3	4
1	Wskazówki organizacyjne dla dowódcy 1. d. p.:		
	— rozkaz przygotowawczy: . .	12. 8	Szef oddziału operacyjnego.
	— zarządzenie dla zorganizowania ćwiczenia szkieletowego	14. 8	
2	Schemat organizacji ćwiczenia i obliczenie rozjemców . . .	13. 8.	Pomocnik szefa oddz. operacyjn.
3	Kalkulacja środków łączności kierownictwa i pozorowania . .	13. 8.	Dowódca łączności i saperów.
4	Nakreślenie celów ćwiczenia i zagadnień do przerobienia: .	13. 8.	Szef oddz. oper. i szef sztabu artl.
	— dla sztabów d. p. i p. p.;		
	— dla sztabów grup artylerii wsparcia i sztabu d-cy a. d.		
5	Rozpoznanie terenu ćwiczeń. .	14. 8.	Cała grupa.
6	Opracowanie założenia, planu ćwiczenia i założeń uzupełniających.	14-15. 8.	J. w.
7	Przedstawienie kierownikowi opracowanego ćwiczenia. . .	16. 8.	Szef sztabu.

Schemat 8.
Organizacja ćwiczenia szkieletowego.

Wskazówki organizacyjne, opracowane przez sztab, zawierały: zarządzenie ćwiczenia z wyliczeniem sztabów, środków łączności, środków pomocniczych koniecznych do ćwiczenia, zarządzenie wyznaczenia ludzi (pododdziałów) dla pozorowania nieprzyjaciela, a także saperów i środków pozorowania pola walki.

Skład uczestników ćwiczenia pokazano na schemacie 8. Schemat ten był opracowany dla przejrzystości i wygody obliczenia ilości uczestników i rozjemców.

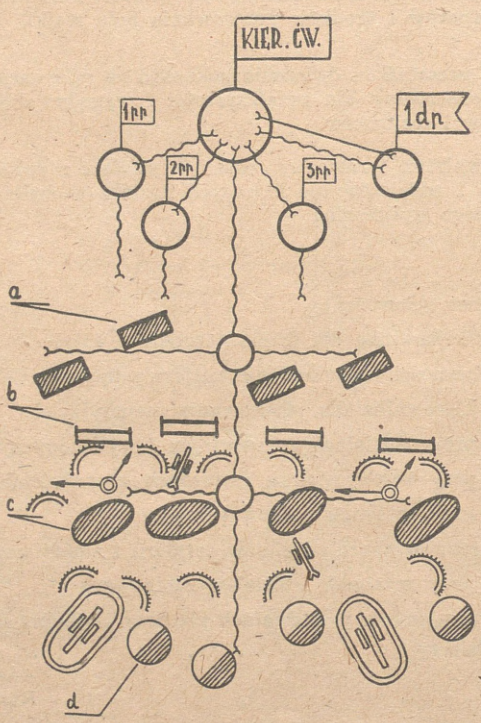
Kierownictwo i rozjemcy zostali wydzieleni z dowództwa armii (korpusu) i oddziałów nie biorących udziału w ćwiczeniu, według następującego wyliczenia:

Kierownictwo (dowódca)	1
Pomocnicy kierownika dla działań czołgów i artylerii . .	2
Dowódca łączności (równocześnie rozjemca łączności) . .	1
Pomocnik kierownika dla pozorowania nieprzyjaciela . .	1
Rozjemcy przy oddziałach operacyjnym i wywiadowczym .	2
Rozjemcy przy kwatermistrzu i służbach zaopatrzenia . .	2
Rozjemcy przy sztabach pułków piechoty	3
Rozjemcy przy sztabach oddziałów artylerii i moździerzy .	3
Rozjemcy przy sztabach oddziałów czołgowych . . .	3
Pomocnicy rozjemców w oddziałach piechoty, czołgów, artylerii i moździerzy	7
Razem .	25

Sieć kierownictwa i środki pozorowania pola walki zostały pomyślane w najskromniejszych rozmiarach. Środki łączności miały zapewnić jedynie łączność kierownictwa z pozorowanym przeciwnikiem i rozjemcami pułkowymi.

Środki pozorowania pola walki miały zapewnić pozorowanie stanowisk ogniowych bateryj; przygotowania lotniczego; zapobieganie przez nacierającego, będącego na podstawie wyjściowej i stały ogień zaporowy z głębi obrony.

Organizację sieci łączności kierownictwa i pozorowania ognia przedstawia schemat 9.

Schemat 9.

Schemat 9. Organizacja sieci łączności kierownictwa i pozorowania ognia.

a — pozorowanie zapobiegania,
b — pozorowanie stałego ognia zaporowego,
c — przygotowanie lotnicze,
d — pozorowanie ognia bateryj obrony.

KALKULACJA ŚRODKÓW ŁĄCZNOŚCI.

Kabla telefonicznego — 40 km
Kabla telegraficznego — 5 km
Łącznic — 2
Aparatów telefon. — 15
Aparatów telegraf. — 2

Określenie celów ćwiczenia. Kierownik ćwiczenia przewidział rozpracowanie tamatu „Natarcie wzmocnionej dywizji piechoty na broniącego się nieprzyjaciela“ z sytuacji, w której oddziały są w bezpośredniej styczności z przednim skrajem głównej pozycji obrony. Stosownie do tego nakreślono następujące fazy ćwiczenia:

— organizacja natarcia wzmocnionej dywizji piechoty;
— natarcie i walka w głębi pozycji;
— odparcie przeciwnatarć i utrzymanie zdobytego terenu.

Postawiono następujące cele ćwiczenia:

1. *Dla dowódców i sztabów dywizji i pułków:*

— sprawdzić organizowanie współdziałania i planowanie walki;
— szkolić sztaby w organizowaniu i zapewnieniu ciągłości dowodzenia;
— sprawdzić ogólne zgranie sztabów i opanowanie tematu „Natarcie“.

2. *Dla sztabów artylerii* — ćwiczyć dowódców i sztaby artylerii w planowaniu natarcia artyleryjskiego, dać im praktykę w kierowaniu ogniem w okresach natarcia artyleryjskiego.

3. *Dla dowódców i sztabów oddziałów pancernych:*

— ćwiczyć w organizowaniu współdziałania z piechotą i artylerią;
— przepracować zagadnienia odtworzenia w toku natarć zerwanego współdziałania z piechotą i artylerią.

4. *Dla dowódcy i sztabu oddziału moździerzy:*

— ćwiczyć w organizowaniu masowego ognia moździerzy i kierowania nim;
— przepracować decentralizację ognia moździerzy i towarzyszenie moździerzy piechocie i czołgom w natarciu.

By dać kierownictwu i rozjemcom pełny obraz pracy, która czeka dowództwo i sztaby, przedstawione wyżej cele ćwiczenia zostały podzielone na szereg zagadnień ćwiczebnych. Część z nich została włączona do planu przeprowadzonego ćwiczenia szkieletowego. Wyciągi, w formie spisu zagadnień, dla poszczególnych rodzajów broni zostały wręczone odpowiednim rozjemcom.

Orientacyjny spis zagadnień ćwiczebnych jest przedstawiony na tabeli 16.

Tabela 16

Orientacyjny spis zagadnień do przepracowania na ćwiczeniu szkieletowym 1 d. p.

Temat: **Natarcie wzmocnionej dywizji piechoty na broniącego się nieprzyjaciela.**

Dowództwo i sztaby	I OKRES Organizacja natarcia	II OKRES Natarcie i walka w głębi obrony	III OKRES Odparcie przeciwnataré i utrzymanie zdobytego terenu
Dowódca dywizji, sztaby dywizji i pułków piechoty.	1. Rozpoznanie uzupełniające obrony nieprzyjaciela. 2. Rozpoznanie oficerskie i rozpoznanie terenu przez dowódców. 3. Decyzja i organizacja współdziałania. 4. Ułożenie rozkazu bojowego i dokumentów współdziałania. 5. Ubezpieczenie działań bojowych i przegrupowania. 6. Zaopatrzenie materiałowo-techniczne. 7. Wybór i organizacja punktu dowodzenia oraz plan kierowania walką. 8. Kontrola wykonania i służba porządkowo-ochronna.	1. Rozpoznania uzupełniające i obserwacja. 2. Zapewnienie ciągłego współdziałania w toku walki. 3. Ciągłość dowodzenia; wykorzystanie radia i ruchomych środków łączności. 4. Praca oficerów łącznikowych dowództw. 5. Zabezpieczenie wprowadzenia odwodów. 6. Zmiana punktu dowodzenia i przejście od jednych środków dowodzenia do drugich.	1. Uzupełniające rozpoznanie i obserwacja. 2. Dowodzenie w czasie kryzysu walki. 3. Służba oficerów łącznikowych dowództw. 4. Zarządzenia i środki dla utrzymania zdobytego terenu. 5. Przywrócenie ugrupowania, odtworzenie odwodów, uporządkowanie oddziałów. 6. Obrona przeciwpancerna zdobytego terenu. 7. Zaopatrywanie oddziałów w amunicję.

Dowódcy i sztaby artylerii.	1. Organizacja rozpoznania i obserwacji. 2. Kierowanie ogniem w okresie rozpoznania przez walkę. 3. Współdziałanie ze sztabem dywizji w rozpracowaniu danych rozpoznania. 4. Sprawozdanie dowódcy artylerii i praca podczas rozpoznania terenu. 5. Planowanie natarcia artyleryjskiego. 6. Współdziałanie ze sztabem d.p., dowódcami czołgów i dowódcami oddziału moździerzy w opracowaniu tabeli planu walki. 7. Opracowanie dokumentów planu walki. 8. Zaopatrzenie w amunicję. 9. Organizacja dowodzenia. 10. Kontrola gotowości artylerii i służba porządkowo-ochronna.	1. Kierowanie ogniem w okresie przygotowania i wsparcia natarcia piechoty i czołgów. 2. Towarzyszenie piechocie i czołgom ogniem i sprzętem. 3. Użycie odwodu ogniowego dowódcy artylerii dywizji. 4. Zmiana punktu dowodzenia. 5. Zapewnienie oddania części artylerii do dyspozycji dowódców pułków piechoty i zmiana stanowisk artylerii. 6. Zaopatrywanie w amunicję.	1. Osłona piechoty i czołgów w czasie walki w głębi pozycji obrony nieprzyjaciela. 2. Przejście od częściowej decentralizacji do zcentralizowanego kierowania ogniem artylerii. 3. Zmiana stanowisk artylerii. Zapewnienie obrony ppanc. stanowisk ogniowych i osłona osiągniętych przez piechotę linii. 4. Nieprzerwane zaopatrywanie w amunicję.

Dowództwo i sztaby	I OKRES Organizacja natarcia	II OKRES Natarcie i walka w głębi obrony	III OKRES Odparcie przec wnataré i utrzymanie zdobytego terenu
Dowódcy i sztaby oddziałów pancernych.	1. Ubezpieczenie rozmieszczenia czołgów w rejonach wyczekiwania.	1. Współdziałanie rzutów czołgów z piechotą i artylerią.	1. Współdziałanie czołgów z piechotą i artylerią w głębi obrony.
	2. Organizacja rozpoznania dróg marszu i podstaw wyjściowych.	2. Prowadzenie grupy czołgów wsparcia piechoty.	2. Odparcie przeciwnataré nieprzyjaciela.
	3. Rozpoznanie terenu razem z dowódcą d.p. i organizacja współdziałania w terenie.	3. Praca punktu zbornego uszkodzonych maszyn.	3. Obrona ppanc. na osiągniętych liniach.
	4. Opracowanie dokumentów współdziałania ze sztabem d.p. i artylerii.	4. Służba oficerów łącznikowych oddziałów czołgowych.	4. Praca na punktach zbornych. Zaopatrywanie w amunicję i remont.
	5. Regulacja ruchu, remont, zaopatrywanie w materiały pędne, smary i amunicję.		

Dowódca i sztab oddziału moździerzy.	1. Organizacja rozpoznania i obserwacji. 2. Współpraca ze sztabem art. — na rozpoznaniu terenu z dowódcą d.p.; — dla zorganizowania zcentralizowanego masowego ognia moździerzy; — dla opracowania dokumentów współdziałania. 3. Wybór stanowisk ogniowych. 4. Zapewnienie oddania pododdziałów moździerzy do dyspozycji dowódców pułków. 5. Organizacja zaopatrywania w amunicję.	1. Kierowanie ogniem grupy moździerzy w okresie natarcia piechoty i czołgów. 2. Zapewnienia przydziału pododdziałów moździerzy dowódcom pułków piechoty. 3. Zmiana stanowisk ogniowych moździerzy. 4. Zaopatrywanie w amunicję.	1. Centralizacja ognia moździerzy dla odparcia przeciwnatarcia nieprzyjaciela. 2. Zaopatrywanie w amunicję i remont.

Rozpoznanie terenu. Rankiem 14.8 grupa oficerów pod kierownictwem szefa oddziału operacyjnego, wyjechała dla rozpoznania wskazanego przez dowódcę odcinka terenu celem:

— określenia położenia wyjściowego oddziałów i sztabów do ćwiczenia;
— sprecyzowania w terenie przedniego skraju pozycji głównego oporu nieprzyjaciela i stosownie do tego zaznaczenia rozmieszczenia pozorujących pododdziałów;
— oceny z punktu widzenia użycia artylerii, czołgów, środków saperskich i środków obrony przeciwpancernej;
— określenie osi łączności kierownictwa, jej stacyj kontrolnych, pośrednich i końcowych.

Po rozpoznaniu zostało sformułowane założenie i pod koniec dnia 15.8, szef oddziału operacyjnego przedstawił szefowi sztabu następujący projekt.

„Założenie do ćwiczenia szkieletowego sztabów: 1 d.p., pułków piechoty i artylerii w dniach 28 — 29.8.42.

Mapy 100000 (szkic 10)

I.

1. Nieprzyjaciel siłami ok. dwóch d.p., po pobiciu go na płnc. Ur. Gorkoje i nieudanej próbie utrzymania się na linii rz. Borka, wycofał się pod koniec 27.8. na przygotowaną linię obronną na rz. Kodma.

   Wycofanie się osłonił nieprzyjaciel lotnictwem, atakującym kolumny nacierającego i jego przeprawy. Niewielkie grupy czołgów działały z zasadzek na skrajach lasów Własowo, Ternowo, Opalicha, Rżawoje.

1. 1a. siłami głównymi z czołgami ścigała w ciągu: 27 i 28.8 oddziały 8 d.p. nieprzyjaciela, odchodzące w kierunku na Kuźmino, Sorkino, Brod.

   Lotnictwo współdziałało przy opanowywaniu przez piechotę i czołgi przejść przez rz. Borka, a następnie atakowało odchodzące na płdn. kolumny nieprzyjaciela.

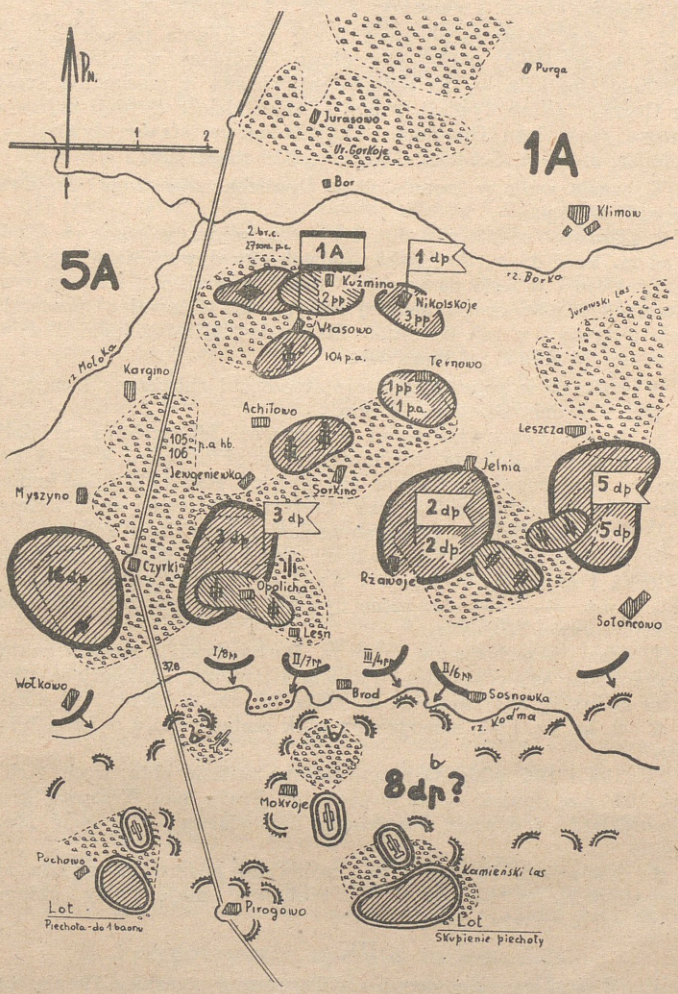
3. Lewoskrzydłowa 16 d.p. z 5a. po sforsowaniu rz. Mołoka, ścigała 27.8 odchodzące w kierunku na Myszyno, Wołkowo oddziały 5 d.p. nieprzyjaciela. Siły główne tej armii pod koniec 28.8. kończą koncentrację w rejonie na zachód od Kargino, Myszyno i północno-zach. Wołkowo.

II.

Pomocniczy punkt dowodzenia 1.a. Własowo, Komunikat operacyjny nr 021 z godz. 6.00 28.8.42. Mapy: 50000 i 100000.

1. Oddziały 1a. po złamaniu oporu nieprzyjaciela, osiągnęły rz. Kodma na odcinku K. 37.8. — Sosnówka, gdzie natarcie straży przednich zostało zatrzymane zorganizowanym ogniem artyleryjskim i moździerzy z południowego brzegu rz. Kodma. W dotychczasowych walkach stwierdzono oddziały 116 i 28 p.p.

Biblioteka Naukowa

Pn.
1
2
Purga
Jurasowo
Ur. Gorkoje
1A
Bor
Klimowo
5A
2 br.c.
27 pm. p.t.
1A
1 dp
Kuźmino
2 pp
Nikolskoje
3 pp
rz. Borka
Jurowski las
Atasowo
104 p.a.
Ternowo
Kargino
rz. Mołoka
1 pp
1 p.a.
Achitowo
105
106
p.a. hb.
Leszcza
Jelnia
Jexogenjewka
Myszyno
Sorkino
5 dp
3 dp
2 dp
2 dp
5 dp
Czyrki
Oppolicha
Lesn
Rzawoje
Sotoncowo
I/8pp
II/7pp
III/4pp
II/6pp
378
Wołkowo
Brod
Sosnowka
rz. Kadma
8dp?
Makrojе
Puchowo
Kamieński las
Lot
Piechota - do 1 baonu
Pirogowo
Lot
Skupienie piechoty

Szkic 10.

W okresie od 26 do 27.8. wzięto 472 jeńców z 8 i 9 d.p., 46 karabinów maszynowych, 34 działa i 19 moździerzy.

Od godz. 5.00 nad rejonem Własowo, Opalicha, Sosnówka, Rżawoje toczą się zacięte walki powietrzne ze zmiennym szczęściem. Nieprzyjaciel stracił 3 samoloty Ju-88 i 1 samolot M-109.

2. 3 d.p. zajmuje północny brzeg rz. Kodma na odcinku od k. 37.8 do m. Brod, mając siły główne skupione w rejonie zach. część lasu Opalicha — las płdn. Jewgeniewka i wschodnia część lasu Czyrki. Sztab dywizji, 9 p.p. i inne oddziały dywizji zajmują północną część lasu Opalicha. Dotychczasowe straty dywizji — 350 ludzi, 2 działa, 5 c.k.m., 12 r.k.m. i 10 moździerzy.

W czasie walk w rejonie lasu Opalicha zniszczono ok. dwu kompanij 28 p.p.

3. Czołowe oddziały 2 d.p. trzymają północny brzeg rz. Kodma od m. Brod do m. Sosnówka; główne siły dywizji są w rej. Jelnia, Rżawoje i w lesie na wschód. Sztab dywizji i 2 p.a.l. są rozmieszczone w północno-zachodniej części lasu Rżawoje; pozostałe oddziały dywizji w rej. Sorkino. Straty dywizji: 272 ludzi, 1 działo, 3 c.k.m., 9 r.k.m. i 4 moździerze.

W walkach w rejonie Rżawoje otoczono i zniszczono kompanię 116 p.p. z dwoma działami 75 mm.

4. 5 d.p. opanowała rejon Sołoncowo; jej czołowe oddziały walczą z nieprzyjacielem, trzymającym punkty oporu 4 — 5 km na wsch. m. Sosnówka. Główne siły dywizji zebrały się pod koniec 27.8. w południowej części lasu Leszcza i w lesie wsch. Jelnia. M. p. sztabu dywizji — północno-wschodni skraj lasu Jelnia.

5. 1 d.p. (ćwicząca) zebrała się pod koniec 27.8. na płdn. od rz. Borka i zajmuje: 1 p.p. i 1 p.a.l. — rejon Ternowo i las na płdn., 2 p.p. — Kuźmino; sztab dywizji, 3 p.p i reszta oddziałów dywizji — rejon Nikolskoje.

W czasie przechodzenia przez rz. Borka dywizja została zaatakowana przez lotnictwo nieprzyjaciela i poniosła następujące straty: 48 zabitych, 227 rannych, 2 działa 76 mm, 6 c.k.m. i 12 r.k.m.

6. 2 br. cz. i 27 samodzielny pułk czołgów stoją w lesie Własowo.

7. 105 i 106 p.hb. są rozmieszczone w lesie płdn. wsch. Achiłowo, 104 p.a. ppanc. — na wschodnim skraju lasu Własowo, grupa moździerzy z odwodu Naczelnego Dowództwa — w lesie płnc. Sorkino.

8. Na prawo 16 d.p. z 5a. czołowymi oddziałami wyszła na północny brzeg rz. Kodma w rej. Wołkowo, mając siły główne w lesie zach. Czyrki.

III.

1. Wysunięty skład armii — Taurowo (na szkicu 10 nie ma, 30 km płnc. Jurasowo).

2. Drogi dowozu i ewakuacji dla 1 d.p., 2 i 3 br. cz. — Taurowo, Jurasowo, Bor, Własowo.

3. Pierwsze rzuty taborów pułków 1 d.p., 2 br. cz. i 27 p. cz. — przy oddziałach. Rozmieszczenie tyłów dywizji i drugich rzutów taborów pułkowych — według rozkazów dowódcy dywizji.

4. Stan zapasów amunicji w pułkach i oddziałach wzmocnienia: artyleryjskiej — etatowy, amunicji piechoty — 0.75 jednostki ognia. W dywizji — 0.25 jednostki ognia wszystkich rodzajów. Materiałów pędnych i smarów — 1½ jednostki, żywności — 3 dni, furażu — 1 dzień. Materiałów specjalnych — sap. 50%, pgaz. 60%, san. 70%, wet. 90%, samoch. 65% — stanu etatowego.

IV.

Dowódca i szef sztabu 1 d.p. o godz. 5.20 28.8. zostali osobiście poinformowani przez dowódcę 1 a. że:

„1) 1 a. rano 29.8 przełamie obronę nieprzyjaciela na froncie K. 37.8, — Sosnówka. 1 d.p. naciera w I rzucie armii w rej. Brod na odcinku szerekości ok. 4 km.

2) Dywizja zostanie wzmocniona 105 p.hb., 2 br. cz. i 27 samodz. p.cz., dowódcy tych oddziałów są już zawiadomieni i zameldują się w sztabie dywizji o godz. 6.00 28.8.

3) Dowódca armii wyda osobiście rozkaz szczególny o godz. 9.20 w rejonie Leśn. (południowy skraj lasu Opalicha). Wyciągi z tabeli planu walki i zdjęcia fotograficzne będą dostarczone do sztabu dywizji do godz. 10.30.

Położenie wyjściowe według sytuacji zająć na godz. 6.00 28.8, mając rozwiniętą łączność i środki zabezpieczenia działań".

Łącznie z założeniem taktycznym przedstawił szef oddziału operacyjnego orientacyjny plan ćwiczenia, zawierający: podział czasu według faz, cele i zagadnienia do przestudiowania w czasie ćwiczenia, pracę kierownictwa ćwiczeń i rozjemców oraz działalność pozorowanego nieprzyjaciela.

Po przejrzeniu i zatwierdzeniu, z pewnymi poprawkami, przedstawionych dokumentów ćwiczebnych kierownik ćwiczenia dał następujące wskazówki do dalszego przygotowania ćwiczenia:

„1. Założenia taktyczne wręczyć uczestnikom ćwiczenia o godz. 24.00 27.8.

2. Rozjemcy i oficerowie kierownictwa stawią się na godz. 10.00 27.8 w rejonie Nikolskoje celem przeprowadzenia w terenie rozgrywki ćwiczenia.

3. Zaznajomić rozjemców z założeniem i planem ćwiczenia do czasu rozpoczęcia pracy w terenie.

4. Plan pracy z rozjemcami w terenie przedstawić mi 25.8.

5. Gotowość sieci łączności kierownictwa, pozorowanego nieprzyjaciela i środków pozorowania pola walki — godz. 6.00 28.8".

2. Przygotowanie aparatu rozjemczego.

25.8 sztab armii rozesłał oficerom wyznaczonym na rozjemców: założenie, mapy i plan przeprowadzenia ćwiczenia z uzupełniającymi założeniami do podania ich w toku ćwiczenia. W piśmie towarzyszącym polecono rozjemcom:

— zapoznać się z dokumentami i nanieść na mapę sytuację;
— uzupełnić plan wykazem zagadnień ćwiczebnych według swej specjalności i rodzaju broni;
— stawić się na godz. 10.00 27.8. na południowy skraj Nikolskoje celem rozegrania ćwiczenia w terenie.

Szef oddziału operacyjnego omówił o godz. 10.00 26.8. z dowódcą baonu 3 p.p., wyznaczonego do pozorowania nieprzyjaciela, jego zadanie.

Dowódcy baonu wskazano w ogólnych zarysach myśl manewru nieprzyjaciela, by mógł on rozmieścić w terenie kompanię pozorującą nieprzyjaciela i wykorzystać środki pozorowania pola walki, stosownie do postawionych celów ćwiczebnych.

Kompania pozorująca powinna się rozmieścić tak, by:
— zapozorować przedni skraj obrony w rejonie na płdn. od m. Brod;
— pokazać styki i skrzydła pododdziałów jednego z pułków przeciwnika, broniącego się w pasie natarcia 1 d.p.;
— częścią kompanii zapozorować głębokość obrony (rozmieszczenie odwodów batalionowych);
— oznaczyć wskaźnikami i tablicami przeszkody przeciwpancerne, główne kierunki niebezpieczne dla czołgów.

Ponieważ kompania pozorująca nieprzyjaciela będzie musiała zająć szeroki front i rozdrobnić się na małe oddziałki w głąb, nakazano dowódcy batalionu by do 25.8. przeprowadził z kadrą oficerską i podoficerską oraz strzelcami kompanii ćwiczenia na temat: „Działanie kompanii na ubezpieczeniu".

Stosownie do rozmieszczenia ognisk i środków pozorowania pola walki nakazano dowódcy batalionu opracować szkic systemu ognia obrony i przeciwdziałania ze strony nacierającego (schemat 9). Wreszcie polecono mu:
— przeprowadzić rozpoznanie odcinka pozorowania i sprecyzować w terenie z dowódcą plutonu saperów rozmieszczenie pododdziałów i ognisk pozorowania pola walki;
— być gotowym do zameldowania kierownikowi ćwiczenia o wykonanej pracy o godz. 10.00 27.8. na południowym skraju Nikolskoje;
— wszystkie prace obronne kompanii i przygotowania pozorowania pola walki zakończyć do godz. 6.00 28.8, przedstawiając do sztabu kierownictwa szczegółowy szkic.

Plan rozgrywki ćwiczenia z rozjemcami w terenie przewidywał rozpoznanie pod kierownictwem dowódcy armii w ogólnej grupie, a następnie pracę w terenie grup: pomocników rozjemców oddziałowych, rozjemców przy oddziałach artylerii i czołgów. Czas na rozpoznanie w terenie był obliczony tak, by rozjemcy mogli wrócić na czas do swoich oddziałów i sztabów.

Plan rozgrywki był sformułowany jak na tabeli 17.

Plan przebiegu i rozgrywki ćwiczenia szkieletowego 1 d. p. 27.8.42.

mapa 100000 (szkic 10).

Czas	Skład grupy	Marszruta i charakter pracy w terenie
1	2	3
10.00—10.30	Kierownictwo i i roziemcy (grupa ogólna).	1. Zbiórka w rejonie Nikolskoje i wskazówki kierownika.
10,30—11.30	jak wyżej	2. Nikolskoje, Ternowo, Sorkino, Rżawoje. Sprawdzić: warunki przegrupowania 1 d. p., rozmieszczenie 2 d. p. podejścia do przedniego skraju na kierunku Brod i K. 37, 8.
11.30—12.30	jak wyżej	3 Rżawoje, Leśń., Brod. Z rejonu Brod rozpoznać dolinę rz. Kodma dla jej forsowania.
12.30—13.30	jak wyżej	4. Brod, Mokroje, Kamieński Las, Pirogowo. Sprawdzić warunki obrony linii rz. Kodma, charakter działań nacierającego w głębi obrony; rozegrać warianty przeciwnatarć nieprzyjaciela.
13.30—14.30	jak wyżej	5. Pirogowo, K. 37.8. Opalicha. Sprawdzić warunki natarcia na prawym skrzydle i na styku z sąsiadem prawym.
14.30—15.30	jak wyżej	6. Opalicha, Rżawoje. Ustalić podstawy wyjściowe do natarcia oddziałów 1 d. p., rejony punktów dowodzenia i punktów obserwacyjnych dowódcy dywizji i dowódców pułków.
15.30—17.00	Grupa rozjemców artylerii.	Sprecyzować: rejony stanowisk ogniowych artylerii, system obserwacji i plan przegrupowania artylerii, kolejność zmiany stanowisk wprzód.
15.30—17.00	Grupa rozjemców czołgowych.	Sprecyzować podstawy wyjściowe dla czołgów i ocenić warunki ich działania w okresie natarcia.
15.30—17.00	Pomocnicy rozjemców.	Sprecyzować rozmieszczenie i zmianę swoich punktów dowodzenia i charakter działań oddziałów i poddoddziałów w natarciu.

Czas	Skład grupy	Marszruta i charakter pracy w terenie
1	2	3
17.00—18.00	Cała grupa	Zbiórka w Rżajowie o godz. 17.00 Końcowe omówienie kierownika po rozpoznaniu i wskazówki do pracy.
18.00—20.00	jak wyżej	Powrót do miejsca postoju sztabu

Do godz. 24.00 27.8. wszyscy rozjemcy byli na swoich miejscach. Grupa kierownictwa ćwiczeń przybyła do sztabu 1 d.p. i przystąpiła do pracy.

3. Przeprowadzenie ćwiczenia.

O godz. 24.00 27.8. zostały wręczone równocześnie sztabom dywizji i pułków założenia do ćwiczenia. Praca uczestników do czasu zajęcia podstaw wyjściowych do ćwiczenia ograniczyła się do zapoznania się z sytuacją, wyrzucenia środków łączności i pod-oddziałów porządkowo-ochronnych dla rozwinięcia punktów dowodzenia i sprawdzenia gotowości do pracy w polu. Innych zarządzeń kierownictwo ćwiczeń i rozjemcy nie uwzględniali.

O godz. 6.00 28.8, gdy uczestnicy zajęli podstawy wyjściowe do ćwiczenia, zaczęły napływać meldunki z dołu — od pomocników rozjemców, organów rozpoznania i obserwacji.

Do tego czasu kierownictwo i rozjemcy mieli już dostateczne dane o tym, jak sztaby wyszły w pole, jak rozwinęła się praca na punktach dowodzenia i wykazały dodatnie i ujemne strony pracy sztabów.

Przygotowanie decyzji dowódcy. Od początku ćwiczenia sztab rozpoczął wytężoną pracę. O godz. 6.10 szef sztabu przedstawił dowódcy dywizji ostatnie dane o sytuacji łącznie z kalkulacją czasu na planowanie walki i sprawozdanie rachunkowe. Ponieważ do rozpoczęcia natarcia pozostała doba, a z niej dziennego światła około 14 godzin, większą jej część należy przeznaczyć dowódcom pułków i batalionów dla organizacji współdziałania w terenie, stosownie do tego decyzja dowódcy musi być przekazana nie później jak na godz. 12.00.

Propozycje szefa sztabu sprowadzały się do przedstawienia, by grupa dowódcy dywizji wyjechała na rozpoznanie terenu natychmiast; rozpoznanie przeprowadzić w dwu okresach:

— pierwszy okres — godz. 7.30 — 9.20: po wstępnej decyzji, powziętej na podstawie mapy, zapoznać się z terenem i orientacyjnie nakreślić zadania różnym rodzajom broni;

— drugi okres — godz. 9.40 — 12.00: po otrzymaniu rozkazu dowódcy armii sprecyzować decyzję w terenie i zorganizować współdziałanie.

Między godz. 11.30 a 12.30. podać w terenie decyzję dowódcy dywizji i zadania pułków oraz oddziałów wzmocnienia. Pisemny rozkaz bojowy i dokumenty planu walki sztab opracuje w okresie między godz. 13.00 — 15.00.

Dowódca dywizji zgodził się z propozycją szefa sztabu i rozkazał:

„Wyjazd na rozpoznanie o godz. 6.35. Marszruta: Nikolskoje, Ternowo, Rżawoje, Leśn. na płdniowo-wschodnim skraju lasu Opalicha. Praca w terenie będzie prowadzona zasadniczo z dwu ostatnich punktów w okresie 7.30 — 9.20. Dowódcy pułków wyjadą na rozpoznanie terenu samodzielnie i na godz. 11.30 mają być przy leśniczówce gotowi do przedstawienia rezultatów swego rozpoznania. Ze mną jadą: dowódca artylerii, dowódca saperów, dowódca brygady i pułku czołgów, dowódca 105 p.hb., szef służby pgaz. i szef oddziału operacyjnego.

W czasie mojej nieobecności przygotuje Pan projekt lużowania oddziałów w nocy 28/29.8. i zarządzenia zabezpieczenia działań bojowych; uplanować rozpoznanie; rozpracować organizację tyłów i zaopatrzenia materiałowo-technicznego; zorganizować rozpoznanie głównego punktu dowodzenia w rejonie leśniczówki na południowo-wschodnim skraju lasu Opalicha. Przy pracach tych wziąć pod uwagę, że: główny wysiłek będzie na prawym skrzydle; podział sił i środków stosowanie do zakomunikowanych Panu wcześniej moich zamierzeń".

O godz. 6.30 dowódca dywizji wyjechał na rozpoznanie. Razem z grupą dowódcy dywizji wyjechał i kierownik ćwiczenia, by sprawdzić jak będzie przeprowadzone rozpoznanie i by być obecnym przy podawaniu decyzji przez dowódcę dywizji.

Po wyjeździe dowódcy dywizji szef sztabu wydał zarządzenie: (szkic 10 i 11) „Pierwszy pomocnik szefa oddziału operacyjnego przekaże przez oficerów łącznikowych pułków wskazówki do rozpoznania: dowódca 1 p.p. rozpozna odcinek natarcia na płdn. od Leśn. w kierunku młyna; dowódcy 2 i 3 p.p. odcinek na południe od wschodniego skraju lasu Opalicha i na zachód m. Brod; wszystkim podać warunki natarcia w danych kierunkach i zawiadomić o obowiązku przybycia do leśniczówki na godz. 11.30, gdzie mają być gotowi do przedstawienia sprawozdania dowódcy dywizji".

O godz. 6.45 oficerowie łącznikowi, po sprawdzeniu ich przez szefa sztabu, wyjechali do swoich pułków.

Szef oddziału wywiadowczego przedstawił szefowi sztabu plan rozpoznania, którego treścią było:

— zebranie i opracowanie informacyj od sąsiadów i wyższego sztabu;
— wykorzystanie danych z walki oddziałów wydzielonych 2 i 3 p.p. i rezultatów wypadów nocnych 28/29.8;
— zadania dla rozpoznania lotniczego (przez sztab armii) na korzyść dywizji i przedstawienie danych ze zdjęć lotniczych;

— organizacja przejęcia obserwacji przy luzowaniu czołowych oddziałów 3 d.p. i wykorzystanie wszystkich wiadomości o przeciwniku, zdobytych przez ten rodzaj rozpoznania;
— organizacja rozpoznania saperskiego podejść w dolinie i korycie rz. Kodma.

Równocześnie szef oddziału zameldował, że organy rozpoznania i obserwacji w zmniejszonym składzie zostały wysłane na linię 1 km na płdn. od lasu Opalicha.

Łączność radiowa jest utrzymywana z jądrem kompanii rozpoznawczej przy pomocy kodu.

Szef sztabu zatwierdził przedstawiony mu projekt i podpisał pismo do sztabu armii w sprawie rozpoznania lotniczego.

O godz. 9.00 przedstawiono szefowi sztabu otrzymany rozkaz kwatermistrzowski 1 armii, którego treść sprowadzała się do następujących punktów:

„Zużycie amunicji 28.8 — 0.5 jednostki ognia, 29.8. — 1.5 j.o.; materiałów pędnych po 0.5 jednostki; żywności i paszy po jednej racji dziennej.

Do dyspozycji 1 d.p. i oddziałów wzmocnienia w wysuniętym składzie armii w dniach 28 i 29.8: amunicji — po 1 j. o. piechoty i artylerii; materiałów saperskich 2 t.; materiałów pędnych po 0.5 jednostki, żywności i paszy 2 racje, oprócz siana, jarzyn i mięsa, które eksploatować z zasobów miejscowych.

Od godz. 10.00 28.8. czynne są: szpital ruchomy nr 1 i szpital weterynaryjny nr 2 na południowym skraju Ur. Gorkoje; szpital dla zakaźnych nr 3 w rejonie Jurasowo; ewakuacyjny szpital wet. w rejonie Rekszino (8 km płnc. Jurasowo).

W tym też czasie w rej. Bor. rozwija się pkt. zborny maszyn uszkodzonych.

Ewakuacja ciężko rannych do punktów opatrunkowych dywizji staraniem dywizji, dalej do szpitali ruchomych ewakuacja środkami armii, według zarządzeń szefa służby sanitarnej armii.

Lekko rannych ewakuować do szpitala ruchomego nr 1, wykorzystując wracające puste środki transportowe.

Ewakuacja rannych i chorych koni marszem do ewakuacyjnego oddziału szpitala wet. nr 2 według zarządzeń dywizji, dalej — według zarządzeń komendanta szpitala wet. nr 2.

Ewakuacja uszkodzonych samochodów do czołowego rejonu drogowo-porządkowego według zarządzeń dywizji".

Szef sztabu dywizji po uzgodnieniu z kwatermistrzem i szefem zaopatrzenia artyleryjskiego wydał następujące zarządzenia:

„Dywizyjny punkt rozdzielczy rozwinąć do godz. 14.00 w rejonie lasu płnc. Sorkino; do godz. 5.00 29.8 dowieźć na DPR i częściowo bez przeładowania na stanowiska ogniowe bateryj 1.5 j.o.; w razie braku środków transportowych zwrócić się o nie do armii; dywizyjny punkt opatrunkowy rozwinąć w rejonie Sorkino, ewakuując chorych i rannych z pododdziałów leczniczych i ewakuacyjnych

batalionu sanitarnego. Przy organizacji dowozu wziąć pod uwagę zajęcie dróg przez oddziały, dokonujące przegrupowań od godz. 19.00 28.8; w tym celu przewidzieć szerokie wykorzystanie prowizorycznych dróg dla kolumn. Kalkulacje dowozu i wykorzystania dróg zakomunikować do godz. 12.00".

Odnośnie wszystkich zagadnień organizacji tyłów szef sztabu polecił wydać oddziałom zarządzenia przygotowawcze; ustalił on, że rozkaz kwatermistrzowski zostanie przedstawiony przez kwatermistrza dowódcy dywizji po jego powrocie z rozpoznania o godz. 12.30.

W tym czasie dowódca łączności przedstawił szefowi sztabu otrzymany rozkaz organizacji łączności armii. Szef sztabu krótko wskazał: jak rozpoznawać rejony głównego i zapasowych punktów dowodzenia i jak zorganizować łączność wewnętrzną; co opracować w tabeli sygnałów radiowych; jaką łączność rozbudować na tyłach. Pozostałe wskazówki wyda później, gdy zapozna się z decyzją dowódcy dywizji.

Rozpoznanie i decyzja dowódcy dywizji. Ze względu na ograniczony czas dowódca dywizji przeprowadzał rozpoznanie w szybkim tempie, jednak bez uszczerbku dla organizacji walki.

W czasie od 8.00 do 8.20 w rejonie północnego skraju lasu Opalicha, Rżawoje nakreślono w ogólnym zarysie rejony stanowisk ogniowych artylerii, stanowiska wyjściowe czołgów, drogi dojścia i linie wyjściowe dla luzowania oddziałów. Po czym leśnymi drogami przesunęła się grupa na południowy skraj lasu Opalicha.

Tu o godz. 8.40 zameldował się u dowódcy dywizji jeden z rozjemców, jako dowódca 7 p.p. i przedstawił szczegółowe położenie czołowych pododdziałów pułku i rozpoznane przez walkę położenie nieprzyjaciela. Obecni nanieśli na mapy otrzymane wiadomości.

Z tego punktu terenowego określono:

— front i warunki natarcia oddziałów piechoty razem z czołgami;

— warunki wyjściowe do natarcia piechoty i linię szturmu razem z czołgami;

— warunki wykorzystania czołgów przełamujących i wsparcia piechoty; kierunki ich ruchu i linię wyminięcia piechoty;

— możliwy charakter natarcia artyleryjskiego w okresach przygotowania natarcia i wsparcia piechoty i czołgów w głębi obrony;

— charakter pomocy saperów w natarciu piechoty i czołgów oraz ich pomoc przy zmianie stanowisk artylerii ;

— warunki użycia dymów;

— system organizacji obserwacji;

— oś przesunięć punktów dowodzenia dowódcy dywizji i dowódców pułków.

O godz. 9.15 do leśniczówki przybył dowódca armii z dowódcą artylerii armii, dowódcą lotnictwa armii i jednym oficerem sztabu, razem z nim był i dowódca 3 d.p.

Dowódca armii wysłuchawszy krótkiego raportu o rezultatach rozpoznania, wydał o godz. 9.25 ustny rozkaz szczególny do natarcia 1 d.p. (szkic 10 i 11).

Szkic 11.

„1. Przed frontem uderzeniowego zgrupowania armii broni się 8 i 9 d.p. Punkty oporu w rejonie las Mały, las Krugłyj, wzg. 39.2; ośrodki oporu drugiego rzutu — Pirogowo i las Kamieński, tam też prawdopodobnie odwody nieprzyjaciela z czołgami. Tyłowa pozycja obronna wzdłuż rz. Miełkaja.

2. Siły główne armii przełamują obronę nieprzyjaciela na froncie K. 37.8, Sosnówka i odrzucając go przy współdziałaniu z oddziałami 5.a. za rz. Miełkaja pod koniec 29.8. wyjść na linię Bugry, Nary.

Na prawym skrzydle natarcia 3 d.p. z zadaniem bliższym — zdobyć rej. Mokroje. Linia rozgraniczenia z nią: Własowo, Opalicha, Mokroje, Klucze (wył.).

Na lewo 2 d.p. ma zdobyć wschodnią część lasu Krugłyj, wzg. 39.2. Linie rozgraniczenia z nią: Ternowo, Rżawoje, Młyn, Smolary.

3. 1 d.p. z 105 p.hb., 2 br. cz., 27 samodz. p. cz, i X baonem sap.; zadanie bliższe — zdobyć zachodnią część lasu Krugłyj, Jelchówka, zadanie dalsze — nacierać w kierunku na Nary i współdziałając z 2 d.p. otoczyć i zniszczyć nieprzyjaciela na płnc. lasu Kamieński.

Artyleria dalekiego działania 1 — 106 p.armat. odwodu nacz. dtwa.

4. Odwód czołgowy i przeciwpancerny — przewidziany kierunek działania Achiłowo, Opalicha, Mokroje.

5. Artyleria. Gotowość natarcia artyleryjskiego godz. 4.00 29.8. Okres przygotowania natarcia — 2 godziny.

6. Grupa przeciwlotnicza (oddziały OPL armii i środki OPL 1, 2 i 3 d.p.) osłania zgrupowanie uderzeniowe armii w położeniu wyjściowym (Ternowo, Jewgieniewka, Opalicha, Jelnia) i towarzyszy w natarciu w pasie działania 1, 2 i 3 d.p.

7. Ubezpieczenie styku z 3 d.p. staraniem dowódcy 1 d.p.; odwód dywizji trzymać w tym celu za prawym skrzydłem. Z chwilą osiągnięcia rejonu Mokroje być gotowym do otwarcia ognia dwoma dyonami w pasie: granica prawa — Brod, Puchowo, granica lewa — Mokroje, Pirogowo.

8. Pomocniczy punkt dowodzenia dowódcy armii wschodni — skraj lasu Opalicha od godz. 4.00 29.8.

9. Meldunki: po opanowaniu zachodniej części lasu Krugłyj, następne przez radio w miarę opanowywania punktów oporu".

Rozkaz ten zapisał szef oddziału operacyjnego, a wszyscy członkowie grupy dowódcy nanieśli go na mapy. Zużyto na to 20 min.

Po wydaniu rozkazu dowódca armii zorientował dowódcę 1 d.p. w swoich zamiarach odnośnie użycia dywizyj drugiego rzutu; o projektowanych działaniach zgrupowania zmechanizowanego, wprowadzanego w wyłom na froncie 5.a.; o swoich wnioskach odnośnie charakteru obrony przed frontem 1 d.p. i terminie natarcia.

Dalszą pracę do godz. 11.00 kontynuował dowódca 1 d.p. w obecności dowódcy armii. W tym czasie dowódca dywizji sprecyzował swoją decyzję, wysłuchał referatu dowódcy artylerii dywizyjnej i dowódcy czołgów, przemyślał zagadnienie współdziałania i jeszcze raz przeanalizował stan i charakter obrony przeciwnika.

Z dowódcą 3 d.p. omówił sprawę zluzowania czołowych oddziałów, działających w pasie natarcia 1 d.p. Równocześnie dowódca 3 d.p. zorientował dowódcę 1 d.p. w swej decyzji i wyraził swoje żądania w sprawie ubezpieczenia styku, po czym odjechał na swój odcinek.

Od godz. 11.00 — 11.20 dowódcy pułków meldowali kolejno dowódcy dywizji swoje wyniki rozpoznania, odnośnie charakteru umocnień i warunków forsowania rz. Kodma.

Od godz. 11.20 — 11.35 dowódca dywizji podał swoją decyzję:

„Oddziały 9 d.p. nieprzyjaciela bronią się na pozycji umocnionej, przebiegającej wzdłuż południowego brzegu rz. Kodma. Przed frontem dywizji stwierdzono co najmniej pułk piechoty w punktach oporu las Mały, las Krugłyj. Jego odwody prawdopodobnie w rej. Mokroje, Jelchówka; ośrodki oporu i odwody dywizji — przypuszczalnie las Kamiński, Pirogowo.

1 d.p. ma rano 29.8. natrzeć i zdobyć zachodnią część lasu Krugłyj, Jelchówka; po czym w dalszym ciągu nacierać na Nary, otaczając i niszcząc nieprzyjaciela na płnc. od lasu Kamieński.

Na prawo na Pirogowo naciera 3 d.p.; linia rozgraniczenia z nią — Własowo, Opalicha, Klucze (wył.).

Na lewo 2 d.p. ma opanować wschodnią część lasu Okrągłyj, wzg. 39.2 i współdziałać w otoczeniu i zniszczeniu nieprzyjaciela na płnc. lasu Kamieński. Rozgraniczenie z nią: Ternowo, Rżawoje, Młyn, Smolary.

1 p.p. z 1/II baonu sap. zadanie bliższe — zdobyć punkty oporu między lasem Mały, a lasem Krugłyj; po czym nacierać na m. Jelchówka, nie dopuszczając do odejścia nieprzyjaciela w kierunku południowym.

Linia rozgraniczenia z lewa: 3-cia przesieka w lesie Opalicha (wył.), most na rz. Kodma, Jelchówka (wył.).

Wsparcie piechoty 1-II/1 p.a.l. i I/105 p. hb. Dowódca — dca 1 p.a.l.

2 p.p. z 2/II baonu sap. zadanie bliższe — zdobyć zachodnią część lasu Krugłyj; w dalszym ciągu nacierać wzdłuż zachodniego skraju lasu Kamieński. Linia rozgraniczenia z lewa — wschodni występ lasu Opalicha, Brod, Jelchówka.

Wsparcie piechoty 2 — II i III/105 p.hb. Dowódca — dowódca 105 p.hb.

3 p.p. bez batalionu z jednym plutonem X baonu saperów, zadanie bliższe — zdobyć punkt oporu na północnym skraju lasu Krugłyj, po czym nacierać na południowy skraj tego lasu, oczyszczając go z nieprzyjaciela.

Wsparcie piechoty 3 — III/1 p.a.l.

Odwód: I/3 p.p.; rozmieszczenie początkowe — północna część lasu Opalicha; przesunięcie po osi — most na rz. Kodma, Jelchówka, ubezpieczając styk z 3 d.p.

18. dyon ppanc. i 2/VII saperów, posuwają się za 2. p.p. w gotowości odparcia natarcia czołgów nieprzyjaciela z kierunku Jelchówka, Mokroje i Pirogowo, Mokroje.

Czołgi. 27. samodz. pułk czogów wzmacnia 1 i 2 p.p. jako środek przełamania obrony. Rejon zbiórki po wykonaniu zadania — zachodni skraj lasu Krugłyj.

2. br. czołgów — jako grupa bezpośredniego wsparcia 1. i 2. p.p. dla zdobycia punktów oporu między lasem Mały i Krugłyj i na zachodnim skraju tego ostatniego. Rejon zbiórki po wykonaniu zadania — południowo-zachodni skraj lasu Krugłyj.

Artyleria. Gotowość godz. 4.00 29.8. Przygotowanie artyleryjskie 2 godziny. Zadania: obezwładnić system ogniowy na przednim skraju; nie dopuścić do flankowania ogniowego z kierunku lasu Puchowo, las Kamieński; zwalczać przeciwnatarcia nieprzyjaciela z kierunku Pirogowo i las Kamieński; obezwładnić artylerię w rejonach Mokroje, Jelchówka, północny skraj lasu Kamieński; nie dopuścić do odejścia nieprzyjaciela za rz. Miełkaja.

Punkt dowodzenia (zasadniczy) — laś Opalicha (1 km wschód od leśniczówki) od godz. 4.00 29.8. oś przesuwania się — most na rz. Kodma, Jelchówka"...

Decyzję swoją dowódca podał tak jasno, że wszyscy dowódcy bez zapytań i powtarzań mogli nanieść na mapy i zapisać odnoszące się do nich ustępy.

Organizacja współdziałania. W okresie 11.35 — 12.20 dowódca dywizji osobiście w terenie ustalił współdziałanie piechoty z czołgami i artylerią. Przed rozpoczęciem tej pracy przybył oficer sztabu dywizji i przekazał szefowi oddziału operacyjnego wyciąg z tabeli planu walki armii, zdjęcia lotnicze w 30 egzemplarzach i szkice orientacyjne w 6 egzemplarzach. Zdjęcia i szkice zostały natychmiast rozdane dowódcom pułków i dowódcom oddziałów współdziałania według odpowiedniego rozdzielnika, a wyciąg z tabeli planu walki przedstawiony dowódcy dywizji.

Istota pracy dowódcy dywizji i jego sztabu przy organizacji współdziałania sprowadziła się do rozwiązania następujących zagadnień: (Przytoczenie całkowitej pracy dowódcy dywizji przy organizacji współdziałania jest tu niemożliwym; dlatego w szeregu wypadków poruszano jedynie zagadnienia *co należy zrobić*, a nie jak to zrobić. Przypisek autora).

1. *Zadania i pasy natarć pułków piechoty.* Szef oddziału operacyjnego sprawdził zrozumienie zadania dywizji i zadań szczególnych dla pułków przez dowódców oddziałów czołgów i artylerii oraz właściwe orientowanie się w terenie i naniesienie sytuacji na mapy.

Dowódcy oddziałów czołgowych zameldowali równocześnie: o stanie swoich oddziałów, o ich taktyczno-technicznych możliwoś-

ciach i o rezultatach rozpoznania doliny i koryta rz. Kodma odnośnie jej przekraczalności przez czołgi.

2. *Sprecyzowanie w terenie kierunków i przedmiotów działań piechoty i czołgów.* Szczególną uwagę zwrócił dowódca dywizji na określenie przedmiotów działań brygady czołgów i dał jej dowódcy następujące wskazówki:

— kierunek ruchu z podstaw wyjściowych — przesieki lasu Opalicha, leśniczówka, zachodni skraj lasu Krugłyj ;
— przedmioty natarcia — piechota, gniazda ogniowe, środki ppanc. na północnym i zachodnim skraju lasu Krugłyj i na południe od mostu na rz. Kodma;
— nie odrywać się od piechoty dalej jak na 400 m; podstawy wyjściowe piechoty do szturmu — 2 km na południe od lasu Opalicha w szczelinach (sprecyzować dokładnie w terenie z dowódcami 1 i 2 p.p.).

Poza tym dowódca dywizji udzielił wyjaśnień i odpowiedzi dowódcy brygady na ewentualne pytania.

Dowódca brygady czołgów podał w jakich szykach będą się czołgi posuwały na linię szturmu, jak będą przekraczały rz. Kodma, jakie gniazda ogniowe mają być kolejno obezwładniane, jakie zadania będą wykonywały czołgi przełamania (orientacyjnie) i jak to będzie zgrane z działaniami brygady czołgów.

3. *Podstawowe zagadnienia współdziałania i konkretne zadania różnych rodzajów broni.* Zagadnienia te rozwiązywał dowódca dywizji w terenie, wysłuchując krótkich sprawozdań i odpowiadając współdziałającym ze sobą dowódcom. Dla większej przejrzystości i lepszego zrozumienia treści tej pracy podstawowe zagadnienia są na tabeli 18.

Tabela 18

Orientacyjne zestawienie i kolejność rozwiązywania głównych zagadnień organizacji współdziałania w terenie

Lp	Od kogo	Do kogo	Pytania	Odpowiedzi
1	2	3	4	5
1	Dowódcy brygady czołgów	Dowódcy artylerii	1. Do jakich celów będzie strzelała artyleria w czasie natarcia czołgów na punkty oporu na przednim skraju pozycji	1. Od „G" artyleria i moździerze grup wsparcia przenoszą ogień na piechotę i środki ogniowe na wschodnim skraju lasu Mały na płnc. od Mokroje, na zachodni skraj lasu Krugłyj; grupa dalekiego działania kontynuuje obezwładnienie artylerii i odwodów w rejonie las Mały, Mokroje. Jelchówka.

Lp.	Od kogo	Do kogo	Pytania	Odpowiedzi
1	2	3	4	5
			2. Jakie specjalne działa zostaną wydzielone dla bezpośredn. wsparcia czołgów	2. Jako grupę wsparcia czołgów dowódca dywizji zezwolił użyć baterię 45 mm. Dowódca baterii zamelduje się u dowódcy br. cz. o godz. 13.00.
			3 Kiedy można otrzymać szkice punktów orientacyjn., plan ognia artylerii, schemat organizacji obserwacji działań czołgów. Mó oficer łącznikowy dla tych spraw wyiechał o godz. 11.00 do sztabu artylerii	3. Wszystkie dokumenty współdziałania będą opracowane do godz. 14.00 i przekazane przez pańskiego oficera łącznikowego.
2	Dowódcy brygady czołgów	Dowódcy saperów dywizji	1. Co zrobią saperzy dla zapewnienia przejścia czołgów przez rz. Kodma i dla przebycia pól minowych przed przednim skrajem?	1. W ciągu godziny zostanie zakończone rozpoznanie rzeki Kodma. Zostaną zrobione przejścia w grząskich miejscach. Przeprowadza się rozminowywanie przejść. Dowódca 2. komp. sap. zamelduje się u Pana i przedstawi wynik pracy.
			2. Czy saperzy udzielą czołgom pomocy w głębi obrony.	2. Według decyzji dowódcy dywizii zostaje Panu przydzielona 2. komp. sap. Zadania dla niej postawi Pan.
3	Dowódcy brygady czołgów	Wszystkich (wskazówki)	1. Stanowiska wyjściowe czołgów — północna część lasu Opalicha. 2. Kierunek działania czołgów znany Panom ze wskazówek dowódcy dywizji; precyzuje go (wskazuje w terenie). 3. Rejony zbiórek czołgów — północno-zachodnia część lasu Krugłyj.	
4	Dowódcy dywizji	Dowódcy brygady czołgów	4. Należy ustalić sposób łączności i wzajemne porozumiewanie się między piechotą, czołgami, artylerią i lotnictwem.	

Lp	Od kogo	Do kogo	Pytania	Odpowiedzi
1	2	3	4	5
			Kiedy rozpocznie Pan ruch czołgów, biorąc pod uwagę, że piechota zajmie podstawę wyjściową do szturmu w odległości 150—200 m. od rz. Kodma w czasie przygotowania artyleryjskiego.	Ruch czołgów obliczę tak, by piechotę wyminąć i wprowadzić ją w czasie szturmu.
		Wszystkich (wskazówki)	Sygnały współdziałania: szturm piechoty i czołgów — radio 227, seria zielonych rakiet; przeniesienia ognia artylerii — radio 333, seria czerwonych rakiet; przerwanie ognia — radio 444, rakiety białe; osiągnięcie nakazanych linij (według mapy kodowanej): nr 1 — radio 777, zielona rakieta gwiaździsta; nr 2: radio — 111, raki ta czerwona gwiaździsta; łączność z lotnikiem według sygnału B; znaki rozpoznawcze według grupy A.	
5	Dowódcy dywizji	Szefa oddziału operacyjnego	1. Proszę przeczytać wyciągi z tablicy planu walki armii. Wszyscy zanotują.	1. Szef oddziału operacyjnego czyta punkty odnoszące się do działalności lotnictwa i grupy plot. armii.
			2. Proszę sprawdzić zrozumienie przez dowódców sygnałów współdziałania.	2. Sprawdza je osobiście i przez oficera sztabu.
		Wszystkich (wskazówki)	1. Sprawdzić czas: według mojego zegarka: jest godz. 12.08 (wszyscy sprawdzają).	
			2. Gotowość do natarcia godz. 6.00 29. 8.	
			3. Tabela planu walki z powodu braku czasu nie będzie opracowywana. Notatki Panów głównych zagadnień i oznaczenia na mapie proszę oddać mnie i szefowi oddziału operacyjnego do sprawdzenia.	

Po sprawdzeniu notatek i zrozumienia sygnałów współdziałania dał dowódca dywizji wskazówki do przegrupowania. Nakazał dowódcy 1 p.p. omówić luzowanie czołowych oddziałów z dowódcą 7 p.p. i o 12.30 zakończył rozpoznanie.

Przybywający dowódcy grup artylerii wsparcia piechoty, dowódcy oddziałów i pododdziałów czołgów połączyli się z odpowiednimi dowódcami pułków i przystąpili do organizacji współdziałania. Praca ta polegała na szczegółowym i wspólnym uzgodnieniu zadań według czasu i linij (horyzontów).

Rozjemcy przy pułkach, oddziałach czołgowych i artyleryjskich kierowali pracą uczestników ćwiczenia podczas rozpoznania w taki sposób, by całkowicie osiągnąć postawione cele ćwiczenia.

Sformułowanie na piśmie decyzji i planowania walki. O godz. 13.00 dowódca dywizji wrócił do Nikolskoje. Szef sztabu przedstawił dowódcy otrzymane i wydane zarządzenia, a mianowicie:

— zarządzenie korpusu z planem przegrupowania;
— rozkaz armii o organizacji i pracy tyłów;
— zarządzenia o przegrupowaniu i luzowaniu;
— ostatnie wiadomości o nieprzyjacielu, według danych z rozpoznania, wiadomości od sąsiadów i ze sztabu armii.

Dowódca dywizji zorientował krótko szefa sztabu o powziętych decyzjach odnośnie zagadnień rozpoznania. Rozkazał szefowi sztabu zakończyć pracę planowania walki do godz. 15.00, po czym sztab ma pomóc oddziałom w organizowaniu współdziałania, skontrolować zajęcie przez oddziały podstaw wyjściowych i ich gotowości.

Na wniosek szefa sztabu dowódca dywizji zatwierdził termin przesunięcia punktu dowodzenia na godz. 19.00 28.8.

Dowódca dywizji wskazał też na konieczność bacznego regulowania przegrupowań, zajęcie podstaw wyjściowych przez oddziały i rozmieszczenie artylerii na stanowiskach ogniowych, biorąc pod uwagę małą pojemność pasa natarcia dywizji i zajęcie dróg przez kolumny dowozowe i oddziały 3 d.p.

Szef sztabu zorganizował tę pracę jak na tabeli 19.

Tabela 19

L. p.	Rodzaj pracy	Termin wykonania	Kto odpowiada za wykonanie
1	2	3	4
1	Rozkaz bojowy dywizji.	13.40	Szef oddz. operacyjnego.
2	Ogół zarządzeń dla ubezpieczenia działań bojowych.	14.00	Pomocnik szefa oddziału operacyjnego z dowódcami broni i szef. służb.
3	Rozkaz kwatermistrzow.	13.50	Kwatermistrz.
4	Plan zaopatrzenia materiałowego. . . .	14.30	— „ —
5	Plan organizacji łączn.	14.15	Dowódca łączności.
6	Rozpoznanie punktu dowodzenia i przygotowanie jego przesunięcia.	15.00	Pomocnik szefa oddziału operacyjnego i dowódcy ośrodka łączności.

L. p.	Rodzaj pracy	Termin wykonania	Kto odpowiada za wykonanie
1	2	3	4
7	Plan przegrupowania i luzowania oddziałów.	15.00	Szef sztabu dywizji i szef sztabu artylerii.
8	Plan rozpoznania i zarządzenia dla organizacji rozpoznania i obserwacji.	15.10	Szef oddziału wywiadow.

Rozkaz bojowy został napisany przez szefa oddziału operacyjnego w ciągu 30 min. Szybkie opracowanie zawdzięczano jasnemu sformułowaniu decyzji przez dowódcę dywizji i dokładności zapisków zrobionych podczas rozpoznania.

Zarządzenie OPL opracował pomocnik szefa oddziału operacyjnego wraz ze sztabem dowódcy artylerii i dowódcą pododdziału plot. Przy tym wzięto pod uwagę wskazówki dowódcy artylerii armii odnośnie wydzielenia i wykorzystania środków dywizji w grupie OPL armii. Plan i zarządzenia OPGaz, a także obliczenia odnośne użycia dymów opracował szef służby Pgaz.

Opracowanie planu OPPanc. wziął szef oddziału operacyjnego na siebie. Do pracy tej pociągnął szefa sztabu artylerii dywizyjnej i dowódcę oddziału ppanc. Podczas rozpoznania szef oddziału operacyjnego i szef sztabu artylerii zapisali szczegółowo wskazówki dowódcy dywizji odnośnie obrony ppanc., pozwoliło to na szybkie opracowanie rozkazu na piśmie.

Opracowanie dokumentów zabezpieczenia działań bojowych przekazał szef oddziału operacyjnego dowódcom broni i szefom służb, oficerom sztabu pozostało jedynie ogólne ich sformułowanie odnośnie postanowienia zadań i terminów gotowości środków zabezpieczenia.

Dowódca łączności otrzymał od szefa sztabu następujące wytyczne: „Główny wysiłek dywizji na prawym skrzydle. W pierwszej kolejności zapewnić łączność na kierunku głównego uderzenia — las Opalicha, most na rz. Kodma, Jelchówka. Linia rozwinięcia odwodu ogólnego i przeciwpancernego przypuszczalnie Mokroje, las Krugłyj. W systemie łączności współdziałania główną uwagę zwrócić na utrzymanie ciągłej łączności z czołgami, z odwodem i grupą artylerii dalekiego działania".

Dowódca łączności zameldował o sposobie rozpoznania punktu dowodzenia i przeniesieniu nań środków łączności.

Plan przegrupowania oddziałów dywizji i oddziałów wzmocnienia na podstawy wyjściowe wziął szef sztabu na siebie. Z zarządzeń szefa sztabu armii w tych sprawach wiedział on, że:

— dla przegrupowania dywizji wolno wykorzystać drogi od godz. 18.00 28.8. — Nikolskoje, Tarnowo, Soskino, Rżawoje i od 19.00 do 22.00 — Kuźmino, Achilewo, Sorkino;

— luzowanie czołowych oddziałów 3 d.p. ukończyć do 2.30 29.8;
— służbę porządkowo-regulującą w rejonach Achiłowo, Jewgieniewka, Sorkino organizuje sztab armii od godz. 18.00 28.8.

Otrzymawszy sprawozdanie i obliczenia od sztabu artylerii ustalił szef sztabu następującą kolejność i sposób przegrupowania:

1. 105 p.hb. i dyon ppanc. — oś marszu: Kuźmino, Jewgieniewka, północna część lasu Opalicha; przemarsz godz. 19.00—22.00.

2. Oddziały 1 d.p. — oś marszu: Nikolskoje, Ternowo, Sorkino (wył.) Rżawoje, przemarsz godz. 19.00 28.8 — 2.00 29.8.

3. Rejon porządkowo-ochronny — las Opalicha, Sorkino (wył.), Rżawoje (wył.). Posterunki regulacji ruchu wystawia dywizja. Służba porządkowo-ochronna według zarządzeń dowódcy artylerii dywizyjnej.

4. Luzowanie 7 p.p. przez pododdziały 1 p.p. zakończyć do godz. 2.30 29.8.

Kolejność luzowania ustali dowódca 7 p.p.

5. Oddziały czołgowe maszerują samodzielną kolumną po osi: Własowo, Achiłowo, Sorkino od godz. 22.30 28.8. do 2.30 29.8; o zezwolenie zwrócić się do sztabu armii.

Między 15.00 — 15.30 dowódca dywizji zatwierdził opracowane dokumenty planowania, po czym zostały one wysłane przez oficerów łącznikowych do oddziałów dywizji, oddziałów wzmocnienia i oddziałów wspierających.

Organizacja służby oficerów łącznikowych. W okresie opracowywania na piśmie decyzji dowódcy dywizji, w sztabie znajdowali się oficerowie łącznikowi od trzech pułków piechoty, oddziałów czołgów, pułku artylerii wzmocnienia i od oddziałów bezpośrednio podległych dowódcy dywizji. Po opracowaniu decyzji szef sztabu zatwierdził skład oficerów sztabu, wyznaczonych do służby oficerów łącznikowych dowództwa i ich zadania (tabela 20).

Tabela 20

L. p.	Kto został wyznaczony	Zadania i przedmiot pracy w oddziałach	Czas pracy	Czas i sposób meldowania
1	2	3	4	5
1	Szef oddziału operacyjnego.	Sprawdzenie i pomoc w organizowaniu współdziałania w 1. p. p.	16.20—17.20	18.00 osobiście szefowi sztabu.
2	Drugi pomocnik szefa oddziału operacyjnego.	1. jak wyżej, tylko w 2 p. p.	16.10—17.30	18.00 meldunek kodem.
		2. Sprawdzenie przygotowań 1. p. p. do luzowania.	18.00—19.00	19.30 osobiście szefowi sztabu.
		3. Sprawdzenie przebiegu przegrupowania i porządku w rejonie porządkowo-ochronnym.	21.00—23.00	24.00 osobiście szefowi sztabu.

Lp.	Kto został wyznaczony	Zadania i przedmiot pracy w oddziałach	Czas pracy	Czas i sposób meldowania
1	2	3	4	5
3	Pierwszy pomocnik szefa oddziału operacyjnego.	Kontrola zajęcia podstaw wyjściowych do natarcia przez piechotę, czołgi i artylerię i ich gotowość do walki.	2.00—4.00 29. VIII.	5.00 osobiście dowódcy dywizji.
4	Pomocnik szefa oddziału wywiadowczego.	Jak wyżej.	Jak wyżej.	Jak wyżej
5	Trzeci pomocnik szefa oddziału operacyjnego.	1. Dostarczenie meldunku do sztabu armii. 2. Przekazanie ustnych i pisemnych rozkazów zesztabu armii.	24.00 . 28. VIII 5.00 29. VIII.	Po powrocie, szefowi oddziału operacyjnego.
6	Trzech oficerów sztabu.	Wyjazd do pułków piechoty i oddziałów czołgów przed rozpoczęciem natarcia artyleryjskiego.	6.00 29. VIII.	Stosownie do przeciegu walki, co 1-2 godz. przez radio (kodem)

Oficerowie, wyznaczeni do służby oficerów łącznikowych dowództwa, zostali skontrolowani i przeinstruowani przez szefa oddziału operacyjnego. Równocześnie szef sztabu wydał zarządzenie dowódcy oddziału gospodarczego sztabu o wyposażeniu oficerów łącznikowych w środki przewozowe, a dowódcy łączności o wyposażeniu ich w radio. W tym też czasie dyżurny operacyjny sprawdził czy przybyli wszyscy oficerowie łącznikowi od podwładnych, przydzielonych i współdziałających oddziałów.

Praca sztabu artylerii dywizji. Z punktu widzenia współdziałania ze sztabem dywizji rozpatrzymy krótko treść pracy sztabu artylerii, głównie odnośne zagadnień organizacji natarcia artyleryjskiego.

W okresie godz. 7.00 — 12.00, gdy przygotowywała się decyzja dowódcy dywizji, sztab artylerii wykonał następującą pracę:

Szef sztabu:

— przestudiował rozkaz dowódcy artylerii armii i przygotował referat dla dowódcy artylerii dywizji;

— dał wskazówki szefowi zaopatrzenia artyleryjskiego i swemu pierwszemu pomocnikowi co do zaopatrzenia w amunicję;

— dał wskazówki drugiemu pomocnikowi w celu przygotowania planu rozpoznania i opracowania szkicu rozpoznania;

— wraz z dowódcą artylerii dywizji zorientował w sytuacji przybywających oficerów pułku artylerii wzmocnienia i zorganizował ich udział w rozpoznaniu;
— uzgodnił w sztabie dywizji wszystkie kwestie przegrupowania oddziałów i przygotował odpowiednie zarządzenia dla oddziałów artylerii.

Pierwszy pomocnik szefa sztabu:

— przygotował wszystkie kalkulacje dla planowania ognia;
— wziął udział razem z szefem zaopatrzenia artyleryjskiego w opracowaniu obliczeń amunicyjnych artylerii;
— przygotował zarządzenia odnośnie przegrupowania artylerii i organizacji służby porządkowo-ochronnej;
— uzgodnił z oddziałem operacyjnym kolejność opracowania dokumentów współdziałania.

Drugi pomocnik szefa sztabu:

— przygotował plan rozpoznania i przedstawił go szefowi sztabu;
— przygotował zarządzenia dla organów rozpoznania artyleryjskiego;
— przygotował szkic rozpoznania, uzgodniwszy posiadane dane o nieprzyjacielu z oddziałem wywiadowczym;
— zorganizował współdziałanie obserwacji artyleryjskiej z rozpoznaniem prowadzonym przez oficerów sztabu i z obserwacją oddziałów piechoty.

Dowódca artylerii dywizyjnej, po powrocie z rozpoznania, zakomunikował natychmiast oficerom swego sztabu decyzję dowódcy dywizji i dał szefowi sztabu wskazówki:

— odnośnie natarcia artyleryjskiego w okresach: przygotowania natarcia, wsparcia natarcia piechoty i czołgów oraz osłony natarcia w głębi obrony (metoda towarzyszenia ogniowego czołgom i piechocie);
— do wstrzeliwania;
— co do organizacji rozwinięcia i przesunięć oddziałów artylerii.

Równocześnie poinformował ich o zarządzeniu, które wydał podczas rozpoznania dowódcom grup wsparcia piechoty.

Szef sztabu ,otrzymawszy te wskazówki, rozkazał pierwszemu pomocnikowi: wydać zarządzenia dowódcom grup wsparcia piechoty do godz. 13.20; plan przegrupowania i organizacji służby porządkowo-ochronnej zestawić łącznie z pomocnikiem szefa oddziału operacyjnego do godz. 14.30; obliczenia uzupełnienia amunicji przeprowadzić z szefem zaopatrzenia artyleryjskiego do godz 15.00; dokumenty planu ognia zestawić do godz. 16.00. Dowódcy baterii sztabowej dał wskazówki do urządzenia punktu dowodzenia dla dowódcy artylerii dywizyjnej i jego przesunięcia w toku walki.

Szef sztabu artylerii osobiście opracował do godz. 14.00 rozkaz artylerii dywizji i z szefem oddziału operacyjnego zestawił plan natarcia artyleryjskiego.

Praca kierownictwa i rozjemców. Na godz. 20.00 28.8. przybyli do sztabu kierownictwa (punkt dowodzenia dowódcy 1 d.p. w rejonie leśniczówki): główni rozjemcy przy pułkach, przy sztabie dywizji, przy artylerii i czołgach.

Według ustalonej kolejności rozjemcy główni przedstawili kierownikowi krótki raport i podali swe wnioski i uwagi na piśmie.

Następnie kierownik ćwiczenia z rozjemcami pułkowymi, w obecności oficera kierującego działaniami przeciwnika, przeprowadził rozgrywkę walki 29.8, stosownie do decyzyj dowódcy dywizji i dowódców pułków. Rozjemcy nanieśli na mapy elementy rozgrywki, zanotowali charakter meldunków od pomocników rozjemców i wyjaśnili ogólny sposób pozorowania ognia obrony i nacierającego.

Rozjemcy oddziałowi odjechali ze sztabu o godz. 21.30, po czym rozjemcy przy sztabie zameldowali kierownikowi swoje uwagi co do dokumentów bojowych i krótkie wnioski po pierwszym dniu ćwiczenia.

Wszystkie przygotowane według planu ćwiczenia, uzupełniające założenia (dane) od wyższego sztabu i sąsiadów zostały w tym czasie wręczone sztabowi 1 p.p.

Techniczny aparat kierownictwa przygotował pod koniec pierwszego dnia ćwiczeń dwa szkice o dużej podziałce — pierwszy: położenia wyjściowego oddziałów przy rozpoczęciu ćwiczenia i drugi: decyzji dowódcy 1 d.p.

Praca sztabu dywizji 29.8. Na punkcie obserwacyjnym dowódcy dywizji o godz. 7.00 byli: dowódca artylerii dywizji, zastępca dowódcy brygady czołgów, szef oddziału wywiadowczego i grupa obserwatorów. Zorganizowana, jako bezpośrednia, — łączność z punktami obserwacyjnymi dowódców pułków, zapewniała możliwość bezpośredniego kierowania walką. Punkt obserwacyjny był doskonale umocniony i zamaskowany.

Natarcie artyleryjskie rozpoczęło się według planu. Pierwszy jego okres był zakończony napadem ogniowym całej artylerii o godz. 9.00 na przedni skraj. Poprzedzający wyruszenie do natarcia dwukrotny nalot samolotów bombardujących był upozorowany wybuchami w rejonie rozmieszczenia pozorowanego nieprzyjaciela.

O godz. 9.00 piechota razem z czołgami wyruszyła do natarcia, idąc tuż za wybuchami pocisków własnej artylerii i moździerzy. Sztab dywizji bez przerwy zbierał i meldował dowódcy na punkcie obserwacyjnym dane o sytuacji.

O godz. 11.35 szef sztabu zameldował dowódcy dywizji sytuację jak na szkicu 11:

„Oddziały dywizji wsparte czołgami przełamały obronę nieprzyjaciela na odcinku most na rz. Kodma, m. Brod, zdobywając trzy punkty oporu, obsadzone przez pododdziały I i II/25 p.p.

1 p.p. współdziałając z lewoskrzydłowym pułkiem 3 d.p., zdobył punkt oporu 1,5 km na południe od mostu na rz. Kodma, gdzie został powstrzymany ogniem z ośrodka oporu na płnc. m. Mokroje. Dowódca pułku podciąga swój odwód, moździerze, działa towarzyszące i po uporządkowaniu batalionów przy wsparciu czołgów rozpocznie o godz. 12.00 natarcie w ogólnym kierunku na m. Jelchówka, dążąc do obejścia i obezwładnienia ogniem punkt oporu Mokroje.

Dotychczasowe straty pułku — około 300 ludzi.

2 p.p., po opanowaniu dwu punktów oporu na północnych i północno-zachodnich występach lasu, uwikłał się w walki leśne w północno-zachodniej części lasu Krugłyj; podciągnięty odwód pułku otrzymał zadanie oczyszczenia lasu. Utracono łączność ogniową z pododdziałami 3 p.p. od godz. 10.30, Pułk poniósł w dotychczasowych walkach znaczne straty. Część czołgów, działających z pułkiem, poniósłszy straty od ognia broni ppanc., zebrała się na północnym skraju lasu Krugłyj, jako punkcie zbiórki.

3 p.p. blokował punkt oporu 1.5 km na południowo-zachód Młyna i dąży do obejścia go głównymi siłami z lewej strony. Łączność ogniowa z prawoskrzydłowym pułkiem 2 d.p. zerwana od godz. 11.00; utrzymuje się jedynie łączność wzrokową i przez oficerów łącznikowych.

Odwód — I/3 p.p. jest rozmieszczony w szczelinach na północ od mostu przez rz. Kodma; odwód przeciwpancerny jest w marszu z lasu Opalicha do mostu.

Na prawo oddziały 3. d.p. prowadzą pomyślny bój w celu opanowania ośrodka oporu w rejonie lasu Mały. Pododdziały fizylierów przeniknęły do południowo-wschodniej części lasu i ostrzeliwują skrzydło i tyły punktu oporu nieprzyjaciela w rej. m. Mokroje.

Na lewo oddziały 2 d.p. prowadzą zażartą walkę na północno-wschodnim skraju lasu Krugłyj, zyskawszy niewiele na terenie w kierunku południowym. Natarcie lewoskrzydłowego pułku na punkt oporu na wzg. 39.2 zostało odparte przez nieprzyjaciela.

Lotnictwo nieprzyjacielskie bombardowało o godz. 11.15 rejon Sorkino i północną część lasu Opalicha, strącono jeden samolot, na skutek bombardowania zostały rozbite trzy działa 105 p.hb. i 1 p.a.l., a na punkcie rozdzielczym dywizji zostało spalonych 8 samochodów ciężarowych.

O godz. 11.20 została przerwana łączność drutowa z pomocniczym punktem dowodzenia armii i z pułkami. W radiowej sieci współdziałania została rozbita stacja brygady czołgów, w sieci dowodzenia pracują wszystkie stacje radioodbiorcze i nadawcze".

Dowódca dywizji powziął następującą decyzję:

„Położyć stały ogień zaporowy artylerii i moździerzy na punkt oporu północ Mokroje i Jelchówka. 2 p.p. pozostawi osłonę i pododdziały dla oczyszczenia lasu, zaś siłami głównymi obejdzie las Krugłyj wzdłuż jego zachodniego skraju i razem z czołgami natrze od wschodu i północno-wschodu na punkt oporu Jelchówka. 3 p.p,

ma wykonywać dalej postawione zadanie; po wyjściu pułku na południowy skraj lasu Krugłyj ubezpieczyć od wschodu natarcie 2 p.p. Brygada czołgów ma łącznie z 1 i 2 p.p. nacierać na rejon Jelchówka. Odwód ma posuwać się za 1 p.p. w kierunku na m. Jelchówka, ubezpieczając styk z 3 d.p.; odwód przeciwpancerny posuwa się za 2 p.p. w gotowości do odparcia uderzenia czołgów z rejonu Mokroje, Jelchówka. Przejść na łączność radiową ze sztabem armii i pułkami. Szef sztabu sprawdzi znajomość sygnałów i wyśle oficera łącznikowego do 2 d.p.".

O godz. 12.00, na żądanie kierownika ćwiczenia, szef oddziału wywiadowczego przedstawił referat o ugrupowaniu nieprzyjaciela:

„Przez walkę stwierdzono: Las Mały był obsadzony przez I/25 p.p., las Krugłyj przez II/25 p.p.; w punkcie oporu w rejonie Mokroje prawdopodobnie III/25 p.p. Według wiadomości sąsiada (2 d.p.) w rejonie wzg. 39.2 broni się II/26 p.p.

Lotnictwo ponownie potwierdziło zgrupowanie około dwóch baonów piechoty w rejonie las Kamieński i około jednego baonu z czołgami w rejonie las Pirogowski. O godz. 11.40 lotnik obserwował posuwanie się na północ dwóch kolumn, długości około 3 km każda; czoło pierwszej przechodziło Koniewo (15 km płnd. Bugry), druga — las Paniuszkino (14 km na południe Tołstoje).

Wnioski: Potwierdza się obecność 9 d.p.; jej 116 p.p. — przypuszczalnie odwód dywizyjny, jest rozmieszczony w lasach Pirogowski i Kamieński. Pułk ten nie ma pełnej wartości bojowej, ponieważ poniósł wielkie straty w walkach o linię przesłaniania.

Marsz kolumn z południa — to prawdopodobnie dywizja piechoty z odwodu operacyjnego, mająca zorganizować obronę pozycji tyłowej".

Dowódca dywizji zgodził się z tą oceną i polecił ustalić przez sztab armii ugrupowanie nieprzyjaciela w lesie na północno-wschód od m. Puchowo. Szefowi sztabu polecił przedstawić prośbę zaatakowania przez lotnictwo armii kolumn, obserwowanych na południe m. Bugry i m. Tołstoje.

W dążeniu do zapoznania się bezpośrednio i całkowicie z pracą dowódców i sztabów kierownik ćwiczenia nie wiązał się z punktem dowodzenia lub punktem obserwacyjnym dowódcy dywizji. W toku ćwiczenia był w sztabie dowódcy artylerii dywizyjnej, na punktach dowodzenia dowódców 1 i 2 p.p.; śledził pracę sztabu brygady czołgów i sztabu jednej z grup artylerii wsparcia piechoty.

O godz. 14.00 punkt dowodzenia dowódcy 1 d.p. został przesunięty w rej. wzg. 1 km płnc. m. Mokroje. Do tego czasu sytuacja rozwijała się jak pokazano na szkicu 11. O godz. 14.30 kierownik ćwiczeń przybył na punkt dowodzenia i zażądał przedstawienia przez szefa sztabu meldunku sytuacyjnego. Meldunek ten brzmiał następująco:

„Po złamaniu oporu otoczonych oddziałów nieprzyjaciela w zachodniej części lasu Krugłyj i po odrzuceniu jego przeciwnatarcia z kierunku Mokroje, oddziały dywizji wyszły o godz. 14.30 na linię Mokroje, Jelchówka, południowy skraj lasu Krugłyj.

Na prawo oddziały 3 d.p. toczą walkę w celu opanowania punktu oporu na północnym skraju lasu Pirogowski, gdzie przeciwnik, odrzuciwszy osłonę, uderzył na ich skrzydło ze strony lasu Puchowo. Toczy się zawzięta walka. Na lewo 2 d.p. zdobyła wzg. 39.2 i współdziałając z naszym 3 p.p. powoli spycha resztki 26 p.p. nieprzyjaciela w kierunku południowym.

Pułki wykonują następujące zadania: 1 p.p. prowadzi walkę na południe od Mokroje; 2 p.p. po opanowaniu m. Jelchówka naciera dalej na północno-zachodni skraj lasu Kamieński; 3 p.p. (bez jednego baonu) walczy na zachód m. Jelchówka. Odwód — I/3 p.p. w rejonie Mokroje w gotowości do odparcia przeciwnatarcia nieprzyjaciela z kierunku m. Puchowo; odwód ppanc. rozwinął się na linii — Mokroje, Jelchówka.

Saperzy kończą robienie przejść na północnym i północno-zachodnim skraju lasu Kamieński i rozgradzają las Krugłyj; grupa saperska ze składu odwodu ppanc. buduje przeszkody ppanc. na południowo-zachód Mokroje.

Trzecia część bateryj grup wsparcia piechoty zmienia stanowiska do przodu.

Uparta obrona nieprzyjaciela, szczególnie silna w ośrodkach oporu las Kamieński i na południe od m. Mokroje, świadczy o obecności w tych rejonach odwodów dywizyjnych; według wszystkich danych należy oczekiwać przeciwnatarć nieprzyjaciela, wspartych czołgami z rejonów Pirogowo, Puchowo, możliwe też z rejonu lasu Kamieński.

Straty: w 1 p.p. — 20%, 2 p.p. — 15%, w 3 p.p. — 8%. Zużycie amunicji od 0.8 do 1.2 jednostki ognia. Dowóz jest utrudniony działalnością nieprzyjaciela".

Kierownik podaje następującą sytuację: „Widzi Pan wysuwanie się piechoty i grup czołgów z północno-wschodniego skraju lasu Pirogowski w kierunku na m. Jelchówka". W tym samym czasie obserwator z punktu obserwacyjnego nr 2 melduje: „Widzę wysuwanie się piechoty w sile ponad batalion z północnego skraju lasu Kamieński w kierunku na m. Jelchówka". Kierownik ćwiczenia podaje dalej: „Słyszy Pan silny ogień artyleryjski z kierunków m. Pirogowo i Kamienna i widzi Pan wybuchy pocisków nad rejonami Mokroje, Jelchówka i na wschód".

Szef sztabu zameldował dowódcy dywizji:

„Proponuję postawienie odwodowi zadania uderzenia na nieprzyjaciela, nacierającego z kierunku Pirogowa. Przeciwnatarcie piechoty z kierunku lasu Kamieński zgnieść ogniem artylerii i rozbić równoczesnym natarciem 2 i 3 p.p. na skrzydło i tyły".

O godz. 14.45 dowódca dywizji powziął decyzję do użycia odwodu i sprecyzował zadania dla pułków. Oficerowie łącznikowi przekazali tę decyzję wykonawcom o godz. 15.05.

O godz. 15.10 został zrzucony na punkt dowodzenia meldunek ciężarkowy: „Lotnictwo atakuje kolumny nieprzyjaciela na zachód m. Tołstoje".

O godz. 15.40 kierownik podał sytuację:

„Przeciwnatarcie nieprzyjaciela nie miało powodzenia. Zaatakowane przez 1 p.p. i odwód wsparty czołgami, II i III/116 p,p, zostały z wielkimi stratami odrzucone i szybko odchodzą na południe. Baon przeciwnacierający z kierunku lasu Kamieńskiego odrzucił pododdziały 2 p.p., lecz na skutek uderzenia czołgów i 3 p.p. nieprzyjaciel został odepchnięty i wycofał się ze stratami na stanowiska wyjściowe.

Równocześnie 3 d.p. z lewoskrzydłowymi oddziałami 5 a opanowała rejon Puchowo. Działający na froncie armii korpus zmechanizowany został wprowadzony w wyłom na zachód od Puchowo i o godz. 15.00 jego czołowe oddziały prowadziły walkę w rejonie Gremiaczka ze zmotoryzowaną piechotą nieprzyjaciela

Dywizje drugiego rzutu armii były o godz. 15.00 na linii: 6 d.p. — las Mały; 8 d.p. — las Mały (wył.), las Krugłyj (wył.). 8 d.p. otrzymała zadanie — wykorzystać powodzenie 1 d.p. i zluzować ją, po wykonaniu przez nią swego zadania.

Lotnictwo nieprzyjacielskie bombarduje i ostrzeliwuje z broni pokładowej od godz. 13.30 oddziały 1 i 3 d.p. w rejonie las Mały, Pirogowo, Jelichówka. Artyleria plot. armii strąciła dotąd 5 samolotów Ju-88, 3 He-111 i 2 Me-109.

Lotnictwo dowództwa frontu atakowało kolumny nieprzyjaciela na południo-zachód od Tołstoje i po krótkiej walce powietrznej z myśliwcami zadało kolumnom wielkie straty".

Dowódca dywizji, oceniwszy sytuację, powziął decyzję do pościgu za odchodzącym nieprzyjacielem. Zadania dla oddziałów zostały sformułowane następująco:

„1. Resztki pobitej 9 d.p. nieprzyjaciela odchodzą na południe. Podchodzące do linii rz. Miełkaja odwody operacyjne zostały zatrzymane przez nasze lotnictwo, które zadało nieprzyjacielowi znaczne straty

2. Dywizja ma ścigać nieprzyjaciela, odcinając mu drogi odejścia na południe i utrzymać linię rz. Miełkaja.

3. Dowódcy 1 i 2 p.p. wyrzucą oddziały wydzielone, wzmocnione czołgami, w kierunku: 1 p.p. — Klucze; 2 p.p. wzdłuż zachodniego i południowego skraju lasu Kamieński.

4. Główne siły dywizji kontynuują marsz na linię rz. Miełkaja: 1 p.p. — w kierunku na Klucze, 2 i 3 p.p. — w kierunku na Solce, odwód — I/3 p.p. z odwodem ppanc. posuwa się za prawym skrzydłem 3 p.p. w kierunku na zachodni skraj lasu Kamieński, Solce.

5. Brygada czołgów: rejon zbiórki — południowy skraj lasu Kamieński, przydzielić część czołgów średnich do 1 i 2 p.p. do pościgu za nieprzyjacielem.

6. Punkt dowodzenia do godz. 17.00 Jelchówka, następnie południowy skraj lasu Kamieński".

Szef sztabu wyznaczył następujących oficerów łącznikowych dla przekazania rozkazu oddziałom: do 1 p.p. — szefa oddziału operacyjnego, do 2 p.p. — pierwszego pomocnika szefa oddziału operacyjnego, do 3 p.p. pomocnika szefa oddziału wywiadowczego. Oficerowie ci odnotowali rozkaz na mapie w czasie 16.10 — 16.30 i przekazali go dowódcom pułków. Rozkaz dla dowódcy brygady czołgów został przekazany przez radio przez dowódcę łączności.

W czasie między 16.20 — 16.40 rozjemcy skontrolowali wykonanie rozkazu dowódcy dywizji przez dowódców pułków.

O godz. 16.40 zarządzono koniec ćwiczeń.

Omówienie ćwiczenia zostało zarządzone na godz. 18.00 w m. Jelchówka. Dzięki dobremu wyszkoleniu dowódców i sztabów i uprzednio przygotowanym uwagom i wnioskom kierownik ćwiczenia potrzebował mniej więcej godzinę dla przygotowania omówienia.

Omówienie przeprowadzono w następującej kolejności:

1. Krótkie wyjaśnienie sytuacji taktycznej, charakteru działań przeciwnika i toku ćwiczenia.

2. Wymagania stawiane przez regulamin służby polowej i regulaminy różnych rodzajów broni przy organizowaniu przełamania obrony zorganizowanej w warunkach polowych.

3. Charakter pracy dowódców i sztabów przy organizacji współdziałania, planowaniu walki i organizacji dowodzenia.

4. Jak dowódcy i sztaby wykonały swoje zadania (zostały przytoczone dodatnie i ujemne przykłady).

5. Organizacja i praca dowodzenia tyłami i zaopatrzenie materiałowo-techniczne.

6. Ocena opracowanych przez sztab ważniejszych dokumentów bojowych (przytoczono przykłady dobre i złe).

7. Ocena pracy sztabów i konkretne wskazania celem usunięcia zauważonych braków.

8. Ocena pracy rozjemców.

Kierownik ćwiczenia ilustrował omówienie przykładami z ostatniej wojny.

27546

Biblioteka Naukowa
Gen. Broni K. Świerczewskiego

SPIS RZECZY.

str.

Od autora 5

ROZDZIAŁ I. Praca sztabów w nowoczesnej walce . . 7

1. Dowodzenie wojskami 7
2. Charakterystyka pracy sztabów . . 15
3. Studium doświadczeń wojny . . . 20

ROZDZIAŁ II. Zadania i planowanie szkolenia sztabów . 27

1. Zadania i kierownictwo szkolenia sztabów 27
2. Charakterystyka metod szkolenia sztabów 31
3. Metody przyśpieszonego szkolenia sztabów 35
4. Planowanie szkolenia sztabów formowanych w warunkach wojennych . . . 38
5. Planowanie szkolenia sztabów na froncie 44

ROZDZIAŁ III. Ćwiczenia sztabów według podstawowych składników dowodzenia 47

1. Nauka i doskonalenie w opracowywaniu dokumentów bojowych 47
2. Organizacja ubezpieczenia działań bojowych 51
3. Oficerowie łącznikowi i kontrola wykonania 58
4. Organizacja łączności 60
5. Praca na punkcie dowodzenia . . . 62
6. Rozpoznanie przez dowódcę i sztab . . 63
7. Przegrupowanie i luzowanie oddziałów . 70

ROZDZIAŁ IV. Ćwiczenie szkieletowe (przykład organizacji i metody przeprowadzenia) . . . 91

1. Organizacja ćwiczenia szkieletowego . 91
2. Przygotowanie aparatu rozjemczego . 105

Przeprowadzenie ćwiczenia 108

576

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO
BIBLIOTEKA
im. Gen. Broni K. Świerczewskiego

BIBLIOTEKA
ASG
NAUKOWA
10419